

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"ЖИТОМИРСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ"
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

ОРГАНІЗАЦІЯ
ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ
ТРАЄКТОРІЇ ДЛЯ ДИТИНИ З
ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В
ЗАКЛАДІ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*для вчителів
про
особливих дітях*

Управління освіти і науки Житомирської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад
«Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради

**ОРГАНІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ
ДЛЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДІ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Навчально-методичний посібник

ЖИТОМИР

2020

2

*Рекомендовано до друку вченою радою комунального закладу
«Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради (протокол від 28 вересня 2020 року № 9)*

Рецензенти:

Прохоменко Л. І., заступник директора з наукової роботи Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, доктор психологічних наук;

Вержиковська О. М., завідувачка кафедри психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, кандидат педагогічних наук, доцент

О 64 Організація індивідуальної освітньої траєкторії для дитини з особливими потребами в закладі загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник / За ред. О. С. Голентовської. Житомир : Полісся, 2020. 132 с.

У навчально-методичному посібнику представлено огляд низки обов'язкових кроків, необхідних для організації індивідуального освітнього маршруту дитини з особливими потребами у закладі загальної середньої освіти.

Адресовано педагогічним працівникам, які працюють з категорією дітей, що мають особливі освітні потреби, а також фахівцям інклюзивно-ресурсних центрів для здійснення інформаційно-просвітницької діяльності.

ISBN

УДК 376-056.2/.3:373.3/.5

ЗМІСТ

Вступне слово.....	8
I. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВЧИТЕЛЮ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.....	8
1.1. <i>Порушення зору.....</i>	8
1.2. <i>Порушення слуху.....</i>	9
1.3. <i>Порушення мовлення.....</i>	10
1.4. <i>Порушення опорно-рухового апарату.....</i>	12
1.5. <i>Затримка психічного розвитку (ЗПР).....</i>	14
1.6. <i>Порушення інтелекту.....</i>	15
1.7. <i>Синдром Дауна.....</i>	16
1.8. <i>Розлади аутистичного спектру (РАС).....</i>	18
1.9. <i>Синдром дефіциту уваги та гіперактивність (СДУГ).....</i>	19
1.10. <i>Ресурси та допомога, що буде у нагоді вчителю</i>	21
II. КОМАНДА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	22
2.1. <i>Основні орієнтири функціонування команди психолого-педагогічного супроводу в ЗЗСО.....</i>	22
2.2. <i>Зразок оформлення протоколу засідання команди психолого-педагогічного супроводу ЗЗСО.....</i>	24
III. ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ ДОПОМОГИ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	28
IV. ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО МАРШРУТУ: МОДИФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ (КАТЕГОРІЯ: ПОРУШЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ).....	30
4.1. <i>Зразок модифікованої програми з української мови для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання).....</i>	33
4.2. <i>Зразок модифікованої програми з української мови для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту, концептуальної складності</i>	

навчального матеріалу та очікуваних результатів навчання)	43
4.3. Зразок модифікованої програми з української літератури для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)	55
4.4. Зразок модифікованої програми з української літератури для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту, концептуальної складності навчального матеріалу та очікуваних результатів навчання)	65
4.5. Зразок модифікованої програми з математики для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)	72
4.6. Зразок модифікованої програми з математики для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту, концептуальної складності навчального матеріалу та очікуваних результатів навчання)	80
4.7. Зразок модифікованої програми з природознавства для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)	83
4.8. Зразок модифікованої програми з природознавства для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту, концептуальної складності навчального матеріалу та очікуваних результатів навчання)	90
4.9. Зразок модифікованої програми з історії для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)	98
4.10. Зразок модифікованої програми з історії для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту, концептуальної складності навчального матеріалу та очікуваних результатів навчання)	103
4.11. Зразок модифікованої програми з інформатики для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)	109
4.12. Зразок модифікованої програми з інформатики для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту, концептуальної складності навчального матеріалу та очікуваних результатів навчання)	112
Список використаних джерел	115

V. ДОДАТКИ.....	116
Додаток 1. Контактні дані ІРЦ Житомирської області.....	116
Додаток 2. Опції сайту ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗ «Житомирський ОППО»	121
Додаток 3. Зразок висновку інклюзивно-ресурсного центру за результатами проведення комплексної оцінки розвитку дитини	122
Додаток 4. Орієнтовний перелік документації щодо організації інклюзивної форми навчання в ЗЗСО.....	132
Авторський колектив	134

ВСТУПНЕ СЛОВО

Інтенсивність змін, що відбуваються протягом останніх декількох років у секторі освіти, а саме в організації освітнього процесу для дітей з особливими потребами, дедалі більше вражає складністю викликів для усієї педагогічної спільноти. Стрімкість законотворчих механізмів, плекання соціальної парадигми розуміння неповносправності жорстко протиставляється дефіциту необхідних знань та компетентностей вчителів, праця яких, за замовчуванням, є своєрідним каталізатором бажаних перетворень.

Масштаб цих трансформацій не лишає байдужими усіх освітян, не залежно від досвіду, статусу чи авторитету. Потреба працювати у незвичних та нових умовах для переважної більшості педагогічних кадрів може обернутися станом тривоги, катастрофізації професійного майбутнього, негативної оцінки педагогічної майстерності, шкодою для власного психічного здоров'я.

Тому одним із дієвих шляхів допомоги є якісна консультаційно-методична підтримка вчителів щодо засвоєння і реалізації усіх кроків, необхідних для творення інклюзивного освітнього простору. Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти, що функціонує при КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, створено саме для надання такої допомоги педагогічним працівникам щодо навчання дітей з особливими потребами, організації для них належної корекційно-розвиткової та психолого-педагогічної допомоги, функціонування команд супроводу, розробки індивідуальної програми розвитку та моніторингу її ефективності, здійснення інформаційно-просвітницької діяльності в контексті теми інклюзивності освітніх послуг.

Зміст матеріалів, що об'єднує в собі посібник, не вичерпує усього спектру проблемних питань, яким є місце у практиці професійного сьогодення вчителя закладу загальної середньої освіти, проте може слугувати своєрідним ресурсом його підтримки, розвитку та вдосконалення педагогічної майстерності.

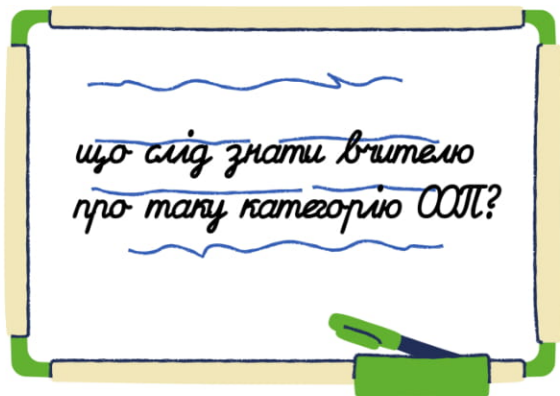
О. С. Голентовська, кандидат психологічних наук,
завідувачка ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти,
*комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської обласної ради*

І. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВЧИТЕЛЮ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. ПОРУШЕННЯ ЗОРУ

Це категорія особливих освітніх потреб, що визначається зниженням зору: гостроти та поля зору, функціональності очорухового апарату.

Ознайомившись з особою дитини та висновком ІРЦ про комплексну оцінку розвитку, офтальмологічне заключення може бути представлено шифром Міжнародної статистичної класифікації хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям 10-го перегляду – МКХ-10 (H00-H59) або прописаним діагнозом.

Наводимо коротку характеристику особливостей зорового сприймання при різних порушеннях зору (за матеріалами навчально-методичного посібника «Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів») [18]:

- міопія (короткозорість) – ускладнене сприймання об'єктів на далекій відстані, при поганому освітленні. Труднощі з фіксацією погляду з близької відстані вдалечинь;
- гіперметропія (далекозорість) – ускладнене сприймання об'єктів на близькій відстані, дрібних предметів чи деталей;
- астигматизм – зображення не збирається в одному фокусі;
- порушення очорухових функцій (косорокість, ністагм) – труднощі з фокусуванням погляду на об'єкті, порушення біполярного зору, зниження цілісності сприймання предметів, особливо тих, що рухаються;
- афакія (відсутність кришталика) – неможливість сприймання об'єктів при слабкому освітленні, сповільнений темп сприймання;
- альбінізм – зниження гостроти зору, надмірна чутливість до світла;
- амбліопія (зниження гостроти зору на одному оці) – порушення біполярного зору.

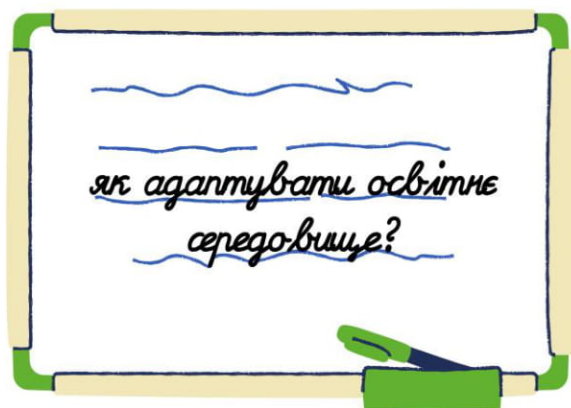
Дитина використовує лише одне око (яке краще бачить) замість обох;

- катаракта – зниження гостроти зору і «затуманення» або виключення частини зорового сприймання, особливо в яскравому світлі. Ускладнене розрізнення кольорів;
- глаукома – збільшення внутрішнього тиску, що призводить до пошкодження зорового нерву. Відбувається зниження гостроти та втрата периферичного зору. Дитина має труднощі з орієнтуванням. Важко переводити погляд між близькими та віддаленими об'єктами;
- дегенерація сітківки – поступова втрата центрального зору. Труднощі читання тексту на дошці або сторінці;
- пігментний ретиніт – зниження периферичного та сутінкового зору. При зниженні освітлення фактично втрачається можливість бачити. Дитина відчуває труднощі з мобільністю, сприйманням простору та читанням текстів на дошці чи сторінці.

Загальні рекомендації вчителю щодо підготовки середовища для дитини з порушеннями зору (за матеріалами Путівника для педагогів та батьків дітей з особливими потребами)

1. Облаштуйте місце в класі для учня з порушенням зору, де його можливості бачити будуть оптимальними. Зазвичай це перша парта центрального ряду.

2. Потрібно мати інформацію щодо особливостей сприймання дитиною світла. Якщо немає світлобоязні, то робоче місце може також облаштовуватися додатковим штучним освітленням. У іншому випадку дитину варто розмістити в просторі спиною до вікна або мати можливість використовувати штори чи жалюзі.

3. Освітлення в класі має бути забезпечене на рівні не менше 1000 люкс, а на робочому місці – не менше 400–500 люкс.

4. Серед допоміжного обладнання для дитини з порушеннями зору можуть використовуватися на постійній чи тимчасовій основі оптичні та неоптичні адаптивні пристрої: окуляри, біфокалі, призми, контактні лінзи, затемнені або темні лінзи – для дітей із світлобоязню, невеликі

телескопи, телескопічні окуляри, фломастери та маркери, розліняний папір, матеріали із збільшеним розміром друкованого тексту, додатками, що здатні озвучувати текст [23].

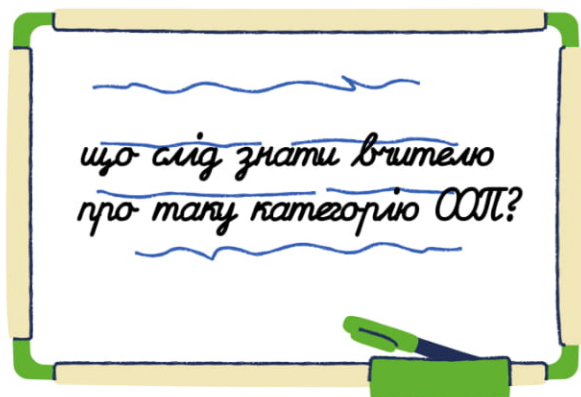
Корисні посилання до теми за QR-кодом

1.2. ПОРУШЕННЯ СЛУХУ

Розлади такого типу пов'язуються з ураженнями внутрішнього вуха, що виявляється у зниженні слуху або цілковитій його втраті.

Серед порушень слуху є (за матеріалами навчально-методичного посібника «Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів») [18]:

- пошкодження внутрішнього вуха чи нервових шляхів, що ведуть від внутрішнього вуха до головного мозку – порушення постійного характеру;

- порушення провідності звуку через канал зовнішнього вуха до барабанної перетинки і середнього вуха – порушення, що піддаються хірургічному лікуванню;

- порушення обробки слухової інформації – труднощі з концентрацією слухової уваги, що не є результатом вроджених чи набутих патологій.

Наводимо коротку характеристику особливостей сприймання при різних порушеннях слуху [18]:

- мінімальне зниження слуху (0–20 дБ) – труднощі сприймання та розуміння тихого мовлення в шумному середовищі;

- зниження слуху I ступеня (21–45 дБ) – труднощі сприймання тихого та віддаленого мовлення в тиші;

- зниження слуху II ступеня (46–55 дБ) – можливість сприймати розмовне мовлення лише з близької відстані (2–3 м);
- зниження слуху III ступеня (56–75 дБ) – можливість сприймати тільки гучне мовлення на близькій відстані;
- зниження слуху IV ступеня (76–90 дБ) – можливість сприймати гучні звуки довкілля та окремі звуки мовлення, проте слух не є основним каналом комунікації (можлива компенсація за допомогою кохлеарних імплантів).

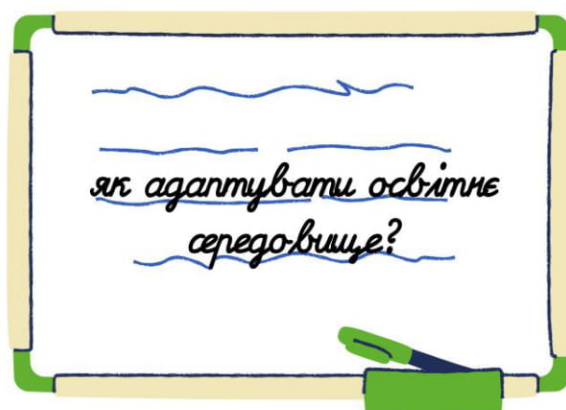
! У більшості випадків, якщо дитина має порушення слуху, то велика ймовірність супутніх порушень мовлення, які також можуть поєднуватись із затримкою психічного розвитку дитини. На жаль, у випадках відсутності своєчасності медичних та педагогічних втручань, ускладнюються процеси подальших корекційно-розвиткових впливів.

Загальні рекомендації вчителю щодо підготовки середовища для дитини з порушеннями слуху

1. Облаштуйте місце в класі для учня з порушенням слуху, де його можливості бачити обличчя мовця та навчальних матеріалів будуть оптимальними.
2. Слідкуйте за тим, щоб будь-яке звернення до дитини відбувалось з позиції «обличчям до обличчя».

3. Якщо учень користується слуховим апаратом, слід озвучувати звертання не далі 10 кроків від нього.

4. Активно використовувати зорові орієнтири у навчальному процесі, які будуть слугувати своєрідним сигналом до дії. Наприклад: «увага!», «виконуємо наступне завдання!» (зважте на той факт, що дитині з порушеннями слуху може знадобитися більший проміжок часу для зміни видів діяльності), «час перерви!» та інше. Це можуть бути картки з умовними позначеннями або написами, також схеми чи піктограми.

5. Здавалося б, для дітей з порушеннями слуху цілком зручно працювати в умовах шуму. Проте, якщо не йдеться про цілковиту глухоту, шум чи ехо у приміщенні може бути суттєвою перешкодою для концентрації уваги та працездатності учня.

6. Використовувати заздалегідь підготовлені візуальні інструкції. Варто залучити до їх підготовки та використання асистента вчителя.

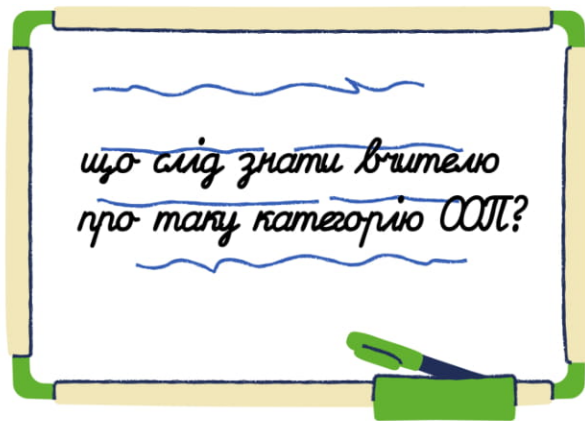
7. Залучайте решту дітей класу до коректної побудови комунікації з однокласником, що має порушення слуху. Під час організації командних форм виконання завдань особливо може знадобитися незначна допомога сусіда по парті.

Корисні посилання до теми за QR-кодом

1.3. ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ

Порушення мовлення пов'язані з віковою недосконалістю розвитку рухів органів артикуляційного апарату (язика, губ, м'якого піднебіння, нижньої щелепи) або є наслідком

недостатності фонематичного слуху (уміння сприймати й розрізняти звуки мовлення на слух).

Наводимо коротку характеристику особливостей мовленнєвих порушень (за матеріалами науково-методичного посібника «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання») [7]:

- дислалія (порушення звуковимови);
- порушення голосу (дисфонія та афонія);
- ринолалія (порушення

звуковимови і тембру голосу, пов'язане з вродженим дефектом будови артикуляційного апарату);

- дизартрія (порушення звуковимови та мелодико-інтонаційної сторони мовлення, зумовлені недостатністю іннервації м'язів артикуляційного апарату);

- заїкання (розлад мовлення з переважним порушенням його комунікативної функції, причиною якого є дискоординація скорочень м'язів мовленнєвого апарату);

- алалія (відсутність або недорозвиток мовлення у дітей, зумовлені органічним ураженням головного мозку);

- афазія (повна або часткова втрата мовлення, спричинена органічним локальним ураженням головного мозку);

- загальний недорозвиток мовлення;

- дислексія (порушення читання, що характеризується як нездатність сприймати друкований чи рукописний текст і трансформувати його у слова);

- дисграфія (порушення письма, що характеризується як спотворення чи заміна букв, викривлення звуко-складової структури слова, порушення злитого написання слів і речень, аграматизми).

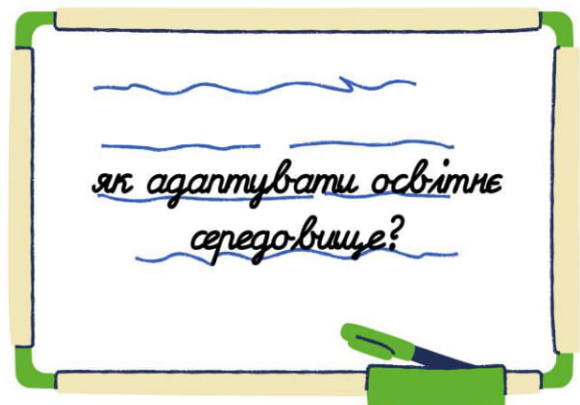
Загальні рекомендації вчителю щодо підготовки освітнього середовища для дитини з порушеннями мовлення (за матеріалами навчально-методичного посібника «Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів»)

Не змушувати дитину виконувати завдання всупереч її бажанню, необхідно переключити її увагу на інший вид діяльності і непомітно долучити знову, можливо, дещо змінюючи умови виконання:

1. Надавати можливість виконувати письмові роботи олівцем з метою попередження напруження, пов'язаного зі «страхом помилок» та постійних виправлень.

2. Уважно проаналізувати інструкцію до завдання на предмет наявності складних для сприймання слів (як з точки зору розуміння їх значення, так і з точки зору звукової структури слів, оскільки довгі слова з декількома збігами приголосних є складними для сприймання) і вдосконалити її так, щоб дитина зрозуміла.

3. Визначити прийнятний для дитини обсяг завдання, обрати правильний темп його виконання (наприклад, дати змогу витратити стільки часу, скільки потрібно для

правильного виконання завдання), важливою при цьому є участь дитини в загальній діяльності, а не кількість виконаних завдань або швидкість їх виконання.

4. Враховувати ставлення дитини до публічних виступів перед усім колективом дітей: якщо дитина не має бажання відповідати, знаходячись у центрі уваги, дорослому не слід наполягати на такому виді діяльності і варто знайти інший спосіб її опитування (організувати бесіду, запропонувати дати письмові відповіді на запитання тощо).

5. Безперешкодно розташувати в полі зору дитини необхідні навчальні матеріали та зберігати наочність.

6. Дитина має не тільки добре чути мовлення оточуючих, але й бачити їхню еталонну вимову.

7. Якщо у дитини є проблеми, які пов'язані з ковтанням або слиновиділенням, і вона відчуває дискомфорт, слід створити умови для її комфортного розташування у приміщенні.

8. З метою розвитку мовлення дитини слід визначитись зі спеціальним обладнанням. Це можуть бути: обладнання індивідуального призначення для логопедичної роботи, спеціалізовані комп'ютерні програми для вивчення різних тем, комп'ютерний логопедичний тренажер для закріплення правильної вимови, комп'ютерна програма для комунікації (спілкування картинками, які озвучені) тощо.

9. Постійно відмічати прогрес дитини, порівнюючи попередні й поточні досягнення самої дитини, коректно відноситись до дитини, виховувати толерантність у інших дітей («табу» стосується фраз на кшталт таких: «говори зрозуміло/правильно», «можеш швидше?», «не вмієш, так і не треба» і т. д., замість них: «повтори ще раз, будь ласка, я спробую уважніше послухати», «ой, як ти гарно вимовив це слово!» тощо) [18].

Корисні посилання до теми за QR-кодом

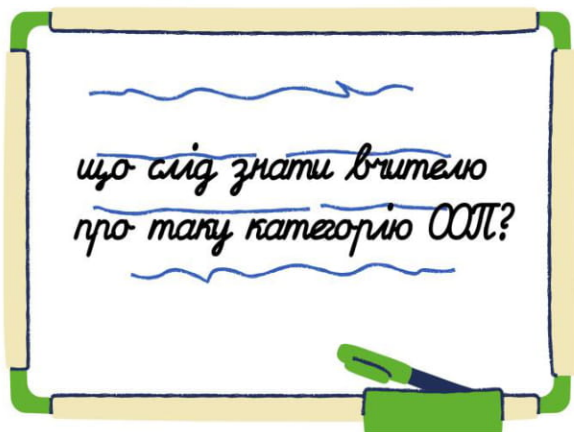

1.4. ПОРУШЕННЯ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Причини зміни або втрати функціональності опорно-рухового апарату (далі – ОРА) можуть бути вродженими, а також набутими. Під час організації освітнього процесу для дитини з такою категорією порушень важливо мати інформацію про те, які функції організму збережено, який рівень когнітивного потенціалу учня.

Наводимо коротку характеристику порушень опорно-рухового апарату дитини (за матеріалами навчально-методичного посібника «Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів») [18]:

- дитячий церебральний параліч (ДЦП) – не прогресуюче захворювання головного мозку, яке вражає ті його відділи, що відповідають за рухливість і положення тіла, і виникає на ранніх етапах розвитку головного мозку. Серед форм ДЦП розрізняють: спастична диплегія (ураження нижніх кінцівок, але дитина частково може навчитися навичкам самообслуговування, у більшості випадків інтелектуальні функції збережено); геміпаретична форма (уражена лише одна сторона тіла дитини); гіперкінетична форма

(м'язова ригідність тулуба, шиї, ніг, обмежені можливості самообслуговування, інтелектуальні функції здебільшого збережено, можливі порушення слуху);

- сколіоз – бокове викривлення хребта, що може проявитись у різних його відділах;

- остеоартрит – уражаються опорні суглоби, а також шийний та попереково-крижовий відділи хребта;

- хондродистрофія – недорозвинення довгих кісток, що призводить до карликовості;

- міопатія – слабкість м'язів або їх атрофія;

- артрогрипоз – деформація кінцівок, недорозвиток суглобів та м'язів, порушені запальні функції;

- патологічний кіфоз – С-подібне патологічне викривлення хребта, що призводить до появи горба. Зазвичай уражений грудний відділ хребта.

Доволі часто учні з порушеннями опорно-рухового апарату, особливо з дитячим церебральним паралічем, мають несформовану або нестійку рівновагу, низький рівень скоординованості рухів, незвичні для інших дітей положення усього тіла чи кінцівок, голови. Окрема частка дітей з дисфункцією ОРА мають складні моторні порушення, що виявляються у мимовільних гримасах обличчя, відкриванні рота або викиданні язика (можлива посилена слинотеча), спазмах під час мовлення, гіперкінезах (раптові рухи різних груп м'язів) голови, рук, плечей.

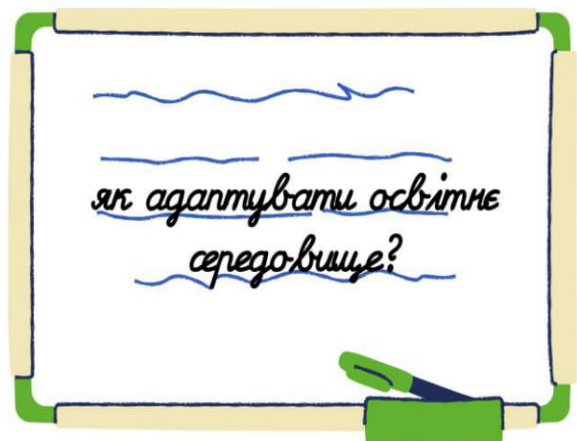
Загальні рекомендації вчителю щодо підготовки середовища для дитини з порушеннями опорно-рухового апарату

1. Зазвичай дитина з порушеннями опорно-рухового апарату пересувається з використанням візка, милиць, тростин чи крадроподів, ходунків. Тож надзвичайно важливою є архітектурна доступність приміщень закладу для її безпечного руху. Потрібно врахувати, що для такої категорії дітей необхідно дещо більше простору для функціонування.

2. Зручна поза під час навчальної роботи в класі є дуже важливою (можливо використовувати подушечки, реабілітаційні валики, корекційні диски). *Наприклад, необхідності у парті чи столі може і не бути, якщо учень сидить у візку, до якого прилаштована підставка для письма з регулятором – для дитини це звичне положення тіла, а тому відносно зручне.* Також є ймовірність того, що деякий час учень може працювати, сидячи за партою, а деяку частину уроку буде потреба провести стоячи.

3. Завдання, що пропонуються дитині до виконання, мають відповідати рівню сформованості її рухових навичок і можливостей. Часто немає неможливості тримати ручку та писати, альтернативним варіантом може бути використання планшета чи ноутбука для друку тексту або повідомлення для комунікації (при порушеннях мовлення), малювання, читання книжки (не потрібно гортати сторінки, а достатньо ковзнути пальцем). Можливо використовувати індивідуальну планшет-дошку для письма або магнітну дошку.

4. Якщо рухові навички письма у дитини мінімально збережені, то варто пам'ятати, що темп письма буде значно уповільненим.

5. Учні із порушенням опорно-рухового апарату можуть мати суттєві труднощі із зорово-моторною координацією, недостатньою сформованістю просторової уяви. Тому особливою складністю може бути, *наприклад, розташувати в просторі декілька фігур за поданою схемою або ж заповнити контурну карту*. Вчителю (асистенту вчителя) необхідно використовувати вказівки щодо того, де потрібно починати писати, малювати, креслити – ставити необхідні позначки/наліпки.

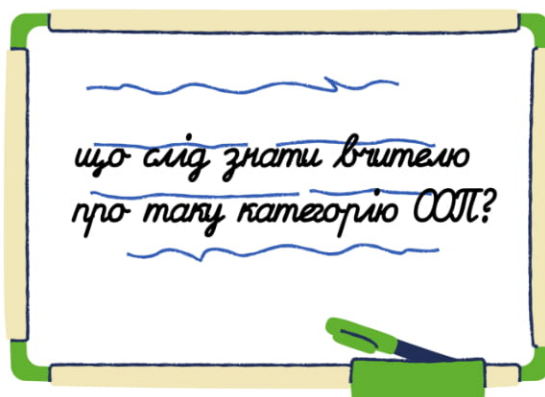
Корисні посилання до теми за QR-кодом

1.5. ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ (ЗПР)

Затримка психічного розвитку (ЗПР) характеризується як граничний стан між нормою та порушенням розвитку дитини, якому властиві негрубі недоліки інтелектуальної та емоційно-вольової сфери, що виявляються у зниженні навчально-пізнавальної діяльності та соціальної адаптації загалом. Такий стан визначається як порушення темпу психічного розвитку, коли окремі психічні функції (пам'ять, увага, мислення, емоційно-вольова сфера) відстають від усталених психологічних норм даного віку.

Наводимо коротку характеристику різних форм затримки психічного розвитку (за матеріалами науково-методичного посібника «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання») [7]:

1. Конституціонального та соматогенного походження – дитина мініатюрна і зовні тендітна, структура її емоційно-вольової сфери відповідає більш ранньому віці, часті хвороби знижують вимогливість батьків, загальна слабкість організму знижує продуктивність її пам'яті, уваги, працездатності, гальмує розвиток пізнавальної діяльності.

2. Психогенного походження – зумовлена невідповідними умовами виховання (надмірна опіка чи недостатнє піклування про дитину). Розвиток затримується внаслідок обмеження комплексу подразнень, інформації, що надходить з оточуючого середовища.

3. Церебрально-органічного походження – найстійкіша і найскладніша, зумовлена ураженням головного мозку дитини внаслідок патологічних впливів (переважно у другій половині вагітності). Характеризується зниженою наочністю з огляду на низький рівень розумового розвитку і проявляється у труднощах засвоєння навчального матеріалу, відсутності пізнавального інтересу та мотивації навчання.

Загальні рекомендації вчителю щодо підготовки освітнього середовища для дитини з затримкою психічного розвитку (за матеріалами навчального посібника «Інклюзивна освіта»)

1. Подавайте зміст навчального матеріалу невеликими частинами, використовуючи мультисенсорний підхід (слуховий, візуальний, маніпуляційний). Якомога більше повторюйте та закріплюйте вивчене.

2. Дещо сповільніть темп навчання, зважаючи на знижені психічну витривалість і розумову працездатність учня. Будьте терплячими, якщо учневі необхідно пояснити чи показати щось багаторазово. Віднайдіть оптимальний варіант взаємодії з ним (поясніть новий матеріал до уроку, на занятті дайте письмовий тезовий план, алгоритм дій тощо).

3. Завдання мають відповідати можливостям учнів та виключати відчуття стійких невдач.

4. Заохочуйте учня, підтримуйте позитивну мотивацію навчання.

5. Проводити заняття з розвитку всіх видів сприймання, особливо зорового та слухового, на базі яких розвиваються вищі психічні функції. Так збагачуються різноманітні знання про навколишній світ і розуміння зв'язків між предметами та явищами, розвивається мислення й мовлення дітей.

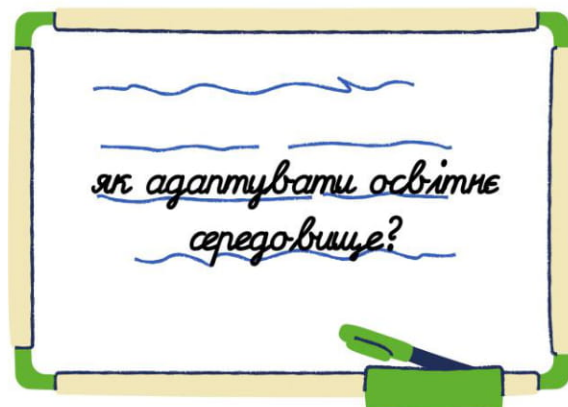
6. Підтримка найменших позитивних проявів у навчанні, спілкуванні, поведінці а також створення психологічного комфорту дають змогу дитині повною мірою реалізувати свій потенціал.

7. Виявляти прогалини у знаннях з метою їх поступового заповнення, аби не допустити посилення відставання від інших учнів.

8. Враховувати труднощі запам'ятовування. У процесі виконання практичних завдань додатково пояснювати навчальний матеріал, надавати можливість виконувати завдання у повільнішому темпі, ставити додаткові запитання з метою глибшого розкриття змісту завдання, наводити вже відомі дітям приклади.

9. Використовувати поетапну інструкцію, додавати письмові інструкції до завдання, формувати вміння планувати свою діяльність, словесно звітувати, поступово підвищувати темп роботи дитини.

10. Адаптувати завдання з урахуванням особливих освітніх потреб дитини. Як правило, для надання психолого-педагогічної допомоги дітям з ЗПР використовується набір дидактичних ігор з розвитку логіки та творчості, розвиваючі конструктори, різні пірамідки, спеціальні підручники та інтерактивні комп'ютерні програми [21].

Корисні посилання до теми за QR-кодом

1.6. ПОРУШЕННЯ ІНТЕЛЕКТУ

Порушення інтелектуального розвитку являється виразним, незворотним системним порушенням пізнавальної діяльності, яке виникає внаслідок органічного дифузного пошкодження кори головного мозку. Внаслідок порушення взаємозв'язку між пізнавальними та емоційними процесами дитина не має достатньо розвинених здібностей до контролю та самоконтролю власної поведінки.

Часто у дітей, які мають порушення інтелектуального розвитку, можна спостерігати наступні прояви (за матеріалами навчально-методичного посібника «Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів») [18]:

- труднощі в розумінні, спілкуванні, мовленні та поведінці;

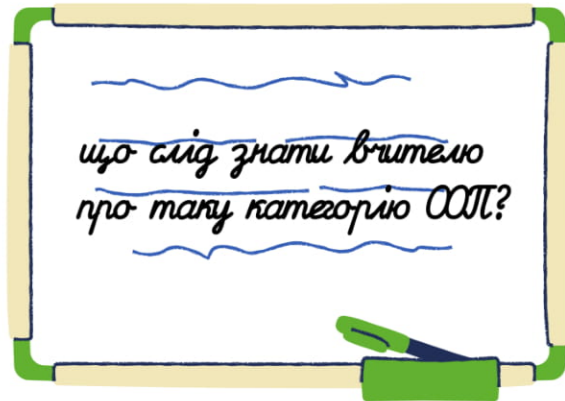
- низький рівень активності та пізнання;
- емоційні прояви не підпорядковуються мисленню, отже, не усвідомлюються і не контролюються самою дитиною;

- настрій нестійкий і нерідко залежить від випадкових причин;

- недостатній розвиток мислення, критичності, як наслідок обмеження можливостей дітей аналізувати свою поведінку;

- труднощі в соціальній адаптації, формуванні інтересів;

- порушується фізичний розвиток, виникають труднощі артикуляції, рухової моторики, порушується нормальний розвиток пізнавальних, психічних процесів, погіршується сприймання, пам'ять, словесно-логічне мислення.

Загальні рекомендації вчителю щодо підготовки освітнього середовища для дитини з порушенням інтелекту (за матеріалами навчального посібника «Інклюзивна освіта»)

1. Розмішувати дітей, які мають порушення інтелектуального розвитку, у класі неподалік від учителя, з метою надання необхідної підтримки і контролю.

2. Враховувати індивідуальну працездатність дитини відповідно до її можливостей; урізноманітнювати методи і прийоми навчання; створювати умови, які стимулюватимуть учнів до навчання, і запобігати виникненню втоми.

3. Використання наочності у процесі навчання (наочність має бути конкретною, без абстрактних зображень і деталей, що відволікають від сприймання об'єктів).

4. Уповільненість процесу навчання (повідомлення інформації здійснюється з урахуванням уповільненості сприймання вербальної інформації, надається більше часу для обдумування відповіді та запису).

5. Корегувати емоційні стани дитини, формувати вміння керувати своїми емоціями, запобігати виникненню спалахам роздратувань.

6. Позитивно оцінювати навіть найменші успіхи дитини.

7. В процесі навчання потрібно використовувати спеціальне обладнання (спеціальні підручники, площинні моделі, об'ємні муляжі, розвиваючі ігри тощо) [21].

Корисні посилання до теми за QR-кодом

1.7. СИНДРОМ ДАУНА

Причиною появи синдрому Дауна є хромосомні аномалії. Окрім того, що така категорія дітей відрізняється характерними рисами зовнішності, супутніми можуть бути:

- порушення мовлення (специфічна будова голосового апарату, збільшений язик, недорозвиток верхньої щелепи, порушений ріст зубів);

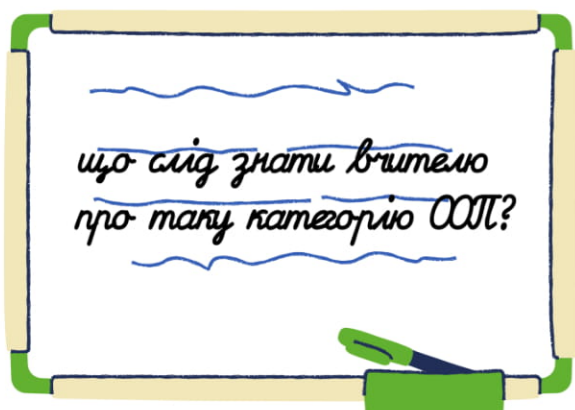
- порушення слуху;

- порушення зору;

- порушення опорно-рухового апарату (відносно широкі кисті та короткі пальці, порушення постави, низькорослість, можлива деформація груднини, недорозвиток тазу);

- інтелектуальні порушення легкого, помірного ступеню (можливе збереження інтелектуальних функцій при мозаїчному типі синдрому).

Дитина із синдромом Дауна здатна до розвитку соціальних навичок, а отже може орієнтуватись на приклади поведінки інших, розуміти та поділяти емоційний стан,

демонструвати відповідність між власними вербальними та невербальними реакціями. Усі ці характеристики можуть слугувати основою для вдало організованої корекційно-розвиткової роботи та можливості накопичення досвіду, що в подальшому дозволить довести окремі навички до автоматизму, задля полегшення самообслуговування та функціонування у повсякденному житті.

У фокусі уваги варто тримати не лише супутні порушення, від яких залежатиме адаптація середовища під потреби дитини, а й особливості її

поведінкової та емоційно-вольової сфер. Н. Буку, Д. Гниу, А. Кара [14] зосереджують увагу педагогів на тому, що учні з синдромом Дауна можуть вдаватися до демонстрації достатньо складних та важко контрольованих поведінкових реакцій. Серед найпоширеніших причин їх виникнення – попередній досвід дитини та вкорінена звичка здобуття індивідуальної підтримки, задоволення потреб, більша увага та різноманітні поступки збоку дорослих. Навчаючись в школі, дитина потрапляє у простір загальних правил. Так, здебільшого демонстративна відмова виконувати поставлене вчителем завдання або брати участь у спільних активностях – радше про дитяче бажання привернути до себе увагу, аніж про неспроможність впоратись.

Загальні рекомендації вчителю щодо підготовки середовища для дитини з синдромом Дауна

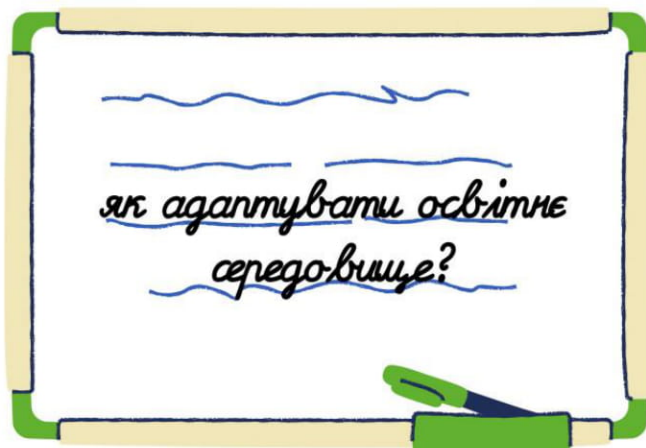
(Здебільшо слід звертатися до рекомендацій щодо адаптації середовища для дітей з інтелектуальними порушеннями, проте важливо пам'ятати про індивідуальний підхід!)

1. Облаштуйте місце в класі для учня з синдромом Дауна ближче до вчительського столу, оскільки необхідний додатковий контроль та взаємодія з ним.

2. Враховуйте, що така категорія дітей має швидко виснаження нервової системи, тож подача навчального матеріалу має бути дозованою, з індивідуально визначеним темпом та можливими перервами для підтримки працездатності.

3. Орієнтуйтеся на те, що інструкція, пояснення, звернення до учня може звучати декілька разів. Можливо заздалегідь підготувати спеціальні вказівки, що слугуватимуть візуальним сигналом до дії.

4. Діти із синдромом Дауна здатні проявляти апатичність та лінощі. Важливо мотивувати та усіляко заохочувати їхню пізнавальну активність. Використання наліпок, жетонів та інших умовних відзнак може неабияк покращити навчальні досягнення учня.

5. Надважливими є командні види діяльності, взаємодія в парах або групах. Учні із синдромом Дауна можуть копіювати поведінкові моделі однокласників в такий спосіб розвиваючи свої соціальні навички.

ВАЖЛИВО :

- забезпечити можливість перерв між різними видами робіт;
- збільшувати час на виконання завдання;
- визначити період максимального рівня концентрації уваги учня;
- регуляція рівня шуму як подразника для пізнавальної активності;
- визначити дієві способи релаксації, їх періодичність;
- узгодити способи підтримки мотивації разом з батьками, асистентом вчителя та/або асистентом дитини, психологом;
- контроль навантаження. Пам'ятайте, що в закладі має бути ресурсна кімната. Якщо рівень працездатності дитини дуже низький, то не варто змушувати її до подальшого перебування на уроці.

Корисні посилання до теми за QR-кодом

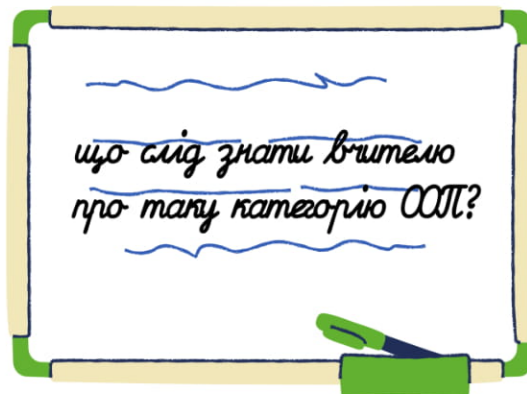
1.8. РОЗЛАДИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА (РАС)

Розлади аутистичного спектра (РАС) – це загальний розлад розвитку, що має неврологічну природу і характеризується такими проявами, як:

- стійкий дефіцит комунікації та взаємодії;
- обмежені повторювані прояви поведінки, дії та інтереси;
- гіпер-/гіпочутливість до сенсорної інформації [5].

Для дітей з розладами аутистичного спектра характерні такі особливості (за матеріалами науково-методичного посібника «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання»):

1. Невміння організовувати спільну гру та встановлювати дружні стосунки з однолітками.
2. Недостатність візуального контакту і мімічного реагування.
3. Підвищений рівень тривоги від контакту з іншими людьми.
4. Уникнення емоційних прихильностей, негативістичні реакції на прохання.
5. Неадекватна реакція на нове.
6. Відсутність чуйності до людей, байдужість до проявів любові, фізичного контакту.
7. Зацікавленість звуковими іграшками і такими, що рухаються.
8. Агресія до тварин, дітей, аутоагресія.
9. Затримка навичок жування, самообслуговування.
10. Відмова від спілкування, ехолоалії, мова про себе в 3-ій особі [7].

**Загальні рекомендації вчителю щодо підготовки освітнього середовища
для дитини з розладами аутистичного спектра (за матеріалами навчально-
методичного посібника «Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-
ресурсних центрів»)**

1. Під час планування простору приміщення групи (класу) потрібно враховувати його багатофункціональність та передбачати такі зони: навчальна (організація навчальних занять і предметно-практичної діяльності); ігрова (організація ігор і проведення занять з розвитку рухів); «жива природа» (організація спостережень за рослинами, тваринами); релаксаційна (місце відпочинку і усамотнення дитини).

2. Розвивати здатність встановлювати і підтримувати контакт з оточуючими людьми, а також керувати власною поведінкою під час спілкування.

3. Вчити оптимально використовувати вербальні й невербальні комунікативні засоби.

4. Візуалізовані правила, зокрема правила, що пов'язані з вимогами до учня в закладі освіти.

5. Добір завдання за принципом максимальної зрозумілості для дитини та мінімальної інструкції.

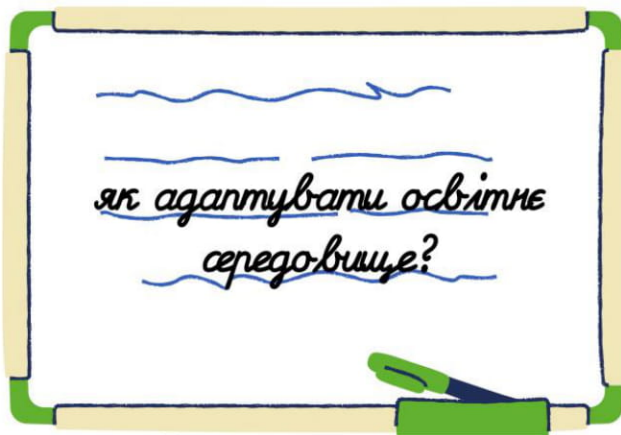
6. Найважливішим елементом організаційних питань навчання є розклад, який оформлюється як серія картинок, фотографій, піктограм (з надписами або без них). Так дитину вчать розуміти зміст розкладу, привчають послідовно виконувати певні завдання, брати участь у різних видах навчальної діяльності. Форматом розкладу може бути альбом або папка з файлами, де розміщено у певній послідовності малюнки, фотографії, піктограми або надписи.

7. Використання спеціального обладнання:

- засоби з обтяжувачами: жилети, манжети, килимки, пристосування («вужик»);
- різноманітне приладдя: еспандери (для п'ястей рук, різні за формою та сенсорними властивостями), сенсорні м'ячі, спеціальні пристосування («лабіринт» – м'який килимок з кулькою в середині), масажери, масажні м'ячі;
- сенсорні мішки («Яйце сови»), м'який мат, балансири («пелюстка лотосу», доріжки рівноваги, балансувальні «камінці», балансир «Змійка», балансувальні дошки;
- комунікативні картки PECS та ін.

Особи з аутизмом мають сильні сторони, серед яких [5]:

- схильність до впорядкованості, завершеності, структурованості;
- кмітливість, переважання невербального інтелекту;
- високорозвинена механічна пам'ять;
- здатність до запам'ятовування знакових систем (насамперед мови програмування);
- здатність бездоганно та без відволікання виконувати ті дії, яких навчені;
- високорозвинена здатність орієнтуватись у просторі й часі;
- тонке відчуття емоційного стану іншої людини, розуміння того, з ким і як можна поводитись;
- абсолютний музичний слух [18].

Корисні посилання до теми за QR-кодом

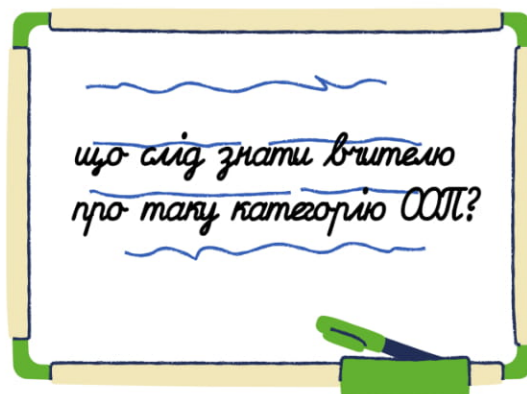

1.9. СИНДРОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ (СДУГ)

Діти з синдромом (розладом) дефіциту уваги та гіперактивністю (далі – СДУГ) – одна з найбільш поширених категорій дітей з особливими освітніми потребами. СДУГ – нейропсихіатричний розлад, причиною якого є особливості будови та функціонування головного мозку або органічне ураження центральної нервової системи.

Серед характерних ознак дефіциту уваги та гіперактивності можна виділити (за матеріалами науково-методичного посібника «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання»):

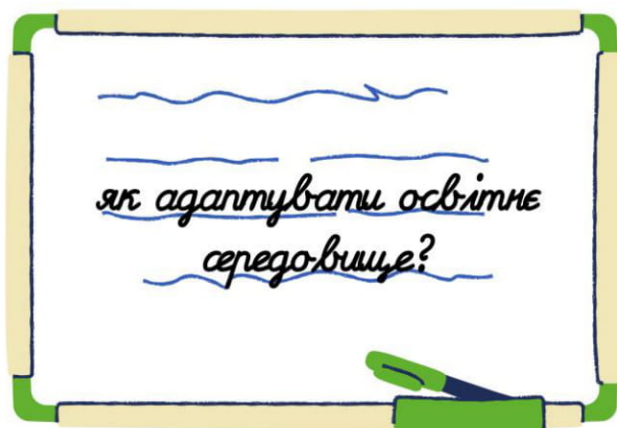
- надмірну активність;
- порушення уваги;
- імпульсивність у соціальній поведінці;
- проблеми у стосунках з оточуючими;
- порушення поведінки;
- труднощі у навчанні;
- низьку самооцінку [7].

Загальні рекомендації вчителю щодо підготовки освітнього середовища для дитини з синдром дефіциту уваги та гіперактивності (за матеріалами навчального посібника «Інклюзивна освіта»)

Спирайтеся на сильні сторони учня, відзначаєте його особливі успіхи, насамперед у діяльності, до якої він виявляє інтерес.

1. Найдоцільніше посадити учня за першу парту, де він менше відволікатиметься.
2. Розклад уроків має враховувати обмежені можливості учня зосереджуватися та сприймати матеріал.

3. Види діяльності на уроці мають бути структурованими для учня у вигляді картки чітко сформульованих дій, алгоритму виконання завдання.

4. Учні важко зосередитися, тому його потрібно кілька разів спонукати до виконання, контролювати цей процес до його завершення, адаптувати завдання таким чином, щоб учень встигав працювати у темпі всього класу.

5. Навчальний матеріал потрібно по можливості унаочнити настільки, щоб він утримував увагу учня і був максимально інформативним.

6. Хваліть дитину, використовуйте зворотній зв'язок, реагуйте на найменші її досягнення, підвищуйте її самооцінку і статус у колективі.

7. Необхідно постійно заохочувати учня, рідше явно вказувати на хиби, віднаходити коректні способи вказати на помилки.

8. У разі епітажних чи неадекватних проявів чи дій учня, дотримуйтеся тактики поведінки, обраної командою фахівців [21].

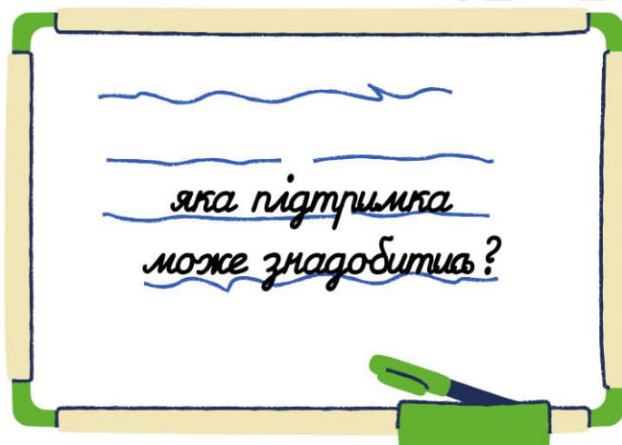
Корисні посилання до теми за QR-кодом

1.10. РЕСУРСИ ТА ДОПОМОГА, ЩО СТАНЕ У ПРИГОДІ ВЧИТЕЛЮ:

- *адміністрація закладу* формує внутрішню ідеологію щодо навчання дітей з особливими потребами в закладі освіти, несе відповідальність за організацію інклюзивної форми навчання. Оскільки регуляція усіх процесів документообігу відбувається через погодження керівника закладу, то дуже важливо усім залученим учасникам дотримуватись коректності у реалізації прийнятих рішень. Якщо має місце конфлікт інтересів, неузгодженість кроків, одноосібне прийняття рішень кимось з команди супроводу, замість колегіального погодження, а також колізії у взаємодії з батьками – це суттєві підстави для перегляду та оптимізації управлінських рішень;

- *методичні об'єднання, команда психолого-педагогічного супроводу*. Досвід та підтримка колег може бути дуже цінною та помічною. Оскільки розробка індивідуальної програми розвитку потребує окремих компетенцій, допомога під час роботи з цим документом є необхідною для усіх новостворених груп фахівців. Крім того, це командна діяльність, а отже мають бути чітко узгоджені цілі та бачення між усіма її учасниками щодо навчання та розвитку дитини з особливими потребами;

- *психолог закладу*. Окремої уваги може вимагати психологічна готовність учителя до роботи в інклюзивному класі, а також попередня підготовка учнівського колективу, батьків і, звісно, дитини з особливими потребами та її сім'ї. Доречною буде співпраця з психологом закладу на всіх етапах організації психолого-педагогічного супроводу. Не варто нехтувати такою можливістю, оскільки творення безпечного та дружнього середовища в закладі безпосередньо залежить від ступеню прийняття та готовності до змін усіх учасників освітнього процесу;

- *асистент вчителя* призначається класу, в якому організоване інклюзивне навчання, а не персонально дитині з особливими освітніми потребами, на відміну від *асистента дитини*. Проте роль асистентів не може применшуватись з огляду на потребу організації індивідуалізованого освітнього процесу для учня з ООП та решти класу. Чітке розуміння функціональних обов'язків, спланованість кроків та дій, командна робота можуть значно полегшити та налагодити усі процеси: від формальних навчальних до неформальних міжособистісних;

- *консультації вузькоспеціалізованих фахівців*. Пам'ятайте про можливість їх залучення до команди психолого-педагогічного супроводу дитини в закладі: дефектолога (тифлопедагога, сурдопедагога, олігофренопедагога), логопеда, реабілітолога, медичного працівника (невролог, психіатр), спеціаліста служби захисту прав дітей та інших. Наприклад, можна звернутись до спеціального закладу освіти, навчально-реабілітаційного центру, закладу дошкільної освіти, центру розвитку, громадських об'єднань. Якщо можливості залучення потрібного спеціаліста у регіоні зовсім обмежені, то скористайтесь онлайн-консультацією, попередньо домовившись з фахівцем з іншого району, міста, ОТГ;

- *батьки*, як повноправні учасники освітнього процесу, можуть бути своєрідним каталізатором змін, що відбуваються в закладі, у зв'язку з появою інклюзивної форми навчання. Для того, щоб ці зміни мали позитивний характер, потрібно тримати з ними зв'язок, налагоджувати взаємодію, формувати єдине бачення щодо навчання, виховання й

розвитку дитини, утримуватись від оціночних тверджень, демонструвати підтримку. Не менш важливим для вчителя є вміння заявляти і про свої потреби: які є проблеми, з якими поведінковими проявами дитини важко впоратись, яка система заохочень буде найбільш дієвою та інше. Батьки дитини можуть бути джерелом корисної та цінної інформації, яку може використати вчитель. Також батьки можуть дома підтримувати ідеї, що запроваджені вчителем у навчальному процесі;

- *інклюзивно-ресурсний центр (додаток 1).*

Методичну та консультаційну підтримку можна отримати від педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру щодо особливостей організації освітнього процесу для дитини з особливими потребами. Також фахівці ІРЦ можуть бути залученими учасниками команди психолого-педагогічного супроводу дитини;

- *ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти (додаток 2), що функціонує при КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР, здійснює методичний супровід педагогічної спільноти, яка працює в умовах інклюзії, інформаційно-просвітницьку діяльність, підвищення кваліфікації фахівців ІРЦ;*

- *заклади позашкільної освіти* сприяють розвитку сильних сторін особистості дитини, в тому числі її творчого потенціалу. Участь у різноманітних гуртках підвищує рівень соціальної адаптації, створює умови для засвоєння нових знань, умінь та навичок, мотивує до вибору сфери професійної реалізації;

- *громадські об'єднання* акумулюють досвід життєфункціонування людей з особливими потребами поза освітнім середовищем. Зазвичай, учасниками таких об'єднань є люди, які на власному досвіді знають про неповносправність, але мають дуже активну життєву позицію. Їхній особистий приклад, діяльність громадського об'єднання можуть бути корисними в інформаційно-просвітницькій роботі, що провадить заклад, у формуванні нового кола контактів для подальшої взаємодії, проєктної діяльності, підтримки учнів з особливими потребами у позашкільній активності.

II. КОМАНДА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Основні орієнтири функціонування команди психолого-педагогічного супроводу в ЗЗСО

Функціонування команди психолого-педагогічного супроводу (далі – КС) дитини з особливими освітніми потребами (далі – ООП) регламентується наказом МОН України № 609 від 08.06.2018 року [22].

Точкою відліку роботи КС є наказ директора закладу про її створення. Це означає, що дитина з ООП зарахована до закладу загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) на інклюзивну форму навчання та потребує не лише індивідуалізації освітнього маршруту, а також кваліфікованого супроводу та підтримки.

Така група фахівців об'єднується на кожен окремий випадок інклюзивного навчання в ЗЗСО (наприклад: 10 учням рекомендовано інклюзивну форму навчання – 10 КС в закладі). Склад кожної команди супроводу буде відрізнятися між собою за чисельністю її учасників, оскільки відповідно до Примірного положення стратегією індивідуалізованого навчання уповноважені займатись як постійні члени команди (заступник директора, батьки дитини, вчителі-предметники, асистент вчителя, психолог закладу та інші), так і запрошені

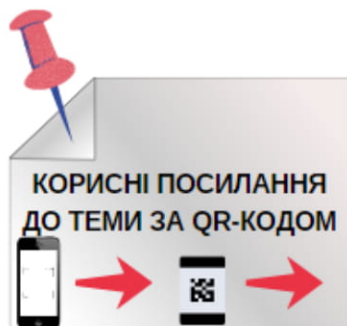
(у разі потреби) вузькопрофільні спеціалісти (дефектолог, логопед, сімейний лікар, педагогічний працівник інклюзивно-ресурсного центру та інші).

Індивідуалізація навчального процесу передбачає розробку, впровадження індивідуальної програми розвитку (далі – ІПР) та контроль якості запланованих впливів і втручань протягом кожного року інклюзивного навчання для учня. Варто зауважити, що ІПР розробляє уся команда терміном на один навчальний рік та переглядає її на предмет ефективності мінімум двічі за рік (якщо є потреба, то частіше і за ініціативою будь-кого з командівців).

Фахівці КС провадять свою діяльність в межах педагогічного навантаження та основного робочого часу. Кожне засідання відбувається під головуванням директора закладу або його заступника з навчально-виховної роботи з обов'язковим протоколюванням (секретар засідання обирається із постійного переліку фахівців команди). Рішення приймаються колегіально шляхом голосування, за умови участі у ньому двох третин від загальної кількості учасників засідання.

Важливо відзначити обов'язкову залученість батьків/законних представників дитини до роботи КС, формуючи альянс співпраці, середовище довіри, підтримки та нормалізації досвіду спільно з ними. Педагогічному колективу слід сприймати участь батьків в освітньому процесі як ресурс, а не перешкоду. Саме їхні знання тонкощів у взаєминах з дитиною, специфіки її реакцій, вподобань, сильних та слабких сторін її особистості, медичних показань, історії змін та інше дають змогу оптимізації розбудови освітнього шляху та особистісного розвитку.

Діяльність будь-якої спільноти може розглядатися як командна робота в тому випадку, якщо всі її учасники об'єднані спільною метою, поділяють цінність поставленої цілі та мають узгоджений план досягнення. Функціонування команд психолого-педагогічного супроводу в закладі може супроводжуватися ризиками трансформації у «формальну інклюзію», ефективність якої буде зведена нанівець, якщо у пріоритет не буде ставитися робота в інтересах кожного окремого учня, зважаючи на різноманіття його потреб, орієнтації на розвиток, при цьому максимально зберігаючи автентичність дитини.

Корисні посилання

1. Наказ Міністерства освіти і науки України № 609 від 08 червня 2018 р. «Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти».

2. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ : 2018. С. 166:

- співпраця з командою психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП;
- визначення понять «індивідуальна програма розвитку», «індивідуальний навчальний план», «індивідуальна навчальна програма», «індивідуальний освітній план»;
- алгоритм взаємодії команди психолого-педагогічного супроводу з інклюзивно-ресурсним центром;
- форми командної підтримки та види наставництва у процесі налагодження співпраці між ІРЦ та ЗЗСО.

3. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. С. 116–125:

- завдання команди психолого-педагогічного супроводу;
- склад команди психолого-педагогічного супроводу;
- організація роботи команди психолого-педагогічного супроводу;

- функції членів команди психолого-педагогічного супроводу (адміністрації закладу, вчителів-предметників, практичного психолога, соціального педагога, вчителя-дефектолога, вчителя-реабілітолога, асистента вчителя, батьків дитини, медичного працівника закладу освіти);

- обов'язки вчителя та асистента вчителя в інклюзивному класі;
- різниця між асистентом учителя та асистентом дитини;
- батьки дитини з ООП як активні учасники освітнього процесу;
- особливості взаємодії команди психолого-педагогічного супроводу з інклюзивно-ресурсним центром.

4. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів. (2018):

- презентація за матеріалами посібника.

5. Відеопрезентація (автор Алла Гребенюк, директор КУ «Інклюзивно-ресурсний центр» Коростишівської міської ради):

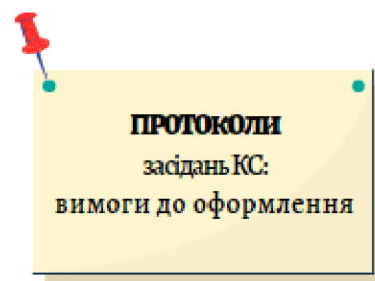
- «Організація діяльності команди психолого-педагогічного супроводу»;

- «Оформлення протоколу засідання команди психолого-педагогічного супроводу».

2.2. Зразок оформлення протоколу засідання команди психолого-педагогічного супроводу ЗЗСО

Особливості оформлення протоколу засідання КС:

- формат аркуша – А 4;
- шрифт – Times New Roman;
- кегль тексту і номерів сторінок – 12–14;
- міжрядковий інтервал – 1–1,5;
- поля: 3 см – ліве; 1 см – праве; 2 см – верхнє; 2 см – нижнє;

- під час оформлення документів на двох і більше сторінках, друга та наступні сторінки повинні бути пронумеровані;

- номери сторінок ставляться посередині верхнього поля аркуша арабськими цифрами без зазначення слова «сторінка» та розділових знаків. Перша сторінка не нумерується;

- тексти документів постійного зберігання друкуються на одному боці аркуша. Документи із строком зберігання до 5 років можна друкувати на лицьовому і зворотному боці аркуша;

- у разі, коли на засіданні приймається рішення про затвердження документа, який обговорювався на засіданні, цей документ додається до протоколу і в ньому робиться посилання на номер і дату протоколу;

- за наявності інших документів, що розглядалися на засіданні та факт обговорення яких було зафіксовано у тексті протоколу, вони нумеруються арабськими цифрами (наприклад: додаток 1, додаток 2). У відповідних пунктах протоколу робиться посилання на ці додатки;

- протокол підписує головуючий на засіданні колегіального (дорадчого) органу та секретар (за наявності). Протокол засідань комісій підписують усі члени комісії.

Заголовок до тексту протоколу має відображати вид засідання і включати назву виду документа.

Назва виду документа друкується великими літерами

ПРОТОКОЛ

засідання команди психолого-педагогічного супроводу

№ 01

31.08.2020 р.

Нумерація протоколів засідань ведеться в межах навчального року

Датою протоколу є дата проведення засідання. Дата оформляється цифровим або словесно-цифровим способом

Голова: Бондаренко Марія Петрівна, заступник директора з навчально-виховної роботи

Секретар: Степанюк Дарина Іванівна, соціальний педагог

Присутні: 8 чл.

Бондаренко Марія Петрівна, заступник директора з навчально-виховної роботи.

Степанюк Дарина Іванівна, соціальний педагог.

Карплюк Ірина Степанівна, вчитель 1 класу.

Матвійчук Олена Павлівна, асистент вчителя.

Семенова Наталія Гаврилівна, практичний психолог.

Слюсаренко Тетяна Борисівна, вчитель-логопед.

Петренко Семен Сергійович, вчитель-реабілітолог.

Липкіна Іванна Іванівна, мама дитини з ООП.

У вступній частині протоколу зазначаються прізвища та ініціали голови або головуючого на засіданні, зборах тощо, секретаря, запрошених, а також присутніх осіб

Якщо кількість присутніх перевищує 15 осіб, зазначається їх загальна кількість з посиланням на список, що додається до протоколу

Вступна частина містить порядок денний: перелік розглянутих на засіданні питань, розміщених у порядку їх значущості. Порядок денний подається наприкінці вступної частини

Протоколи засідань педагогічних рад, інших дорадчих та колегіальних органів складаються в стислій формі. У протоколі, складеному в стислій формі, фіксуються лише прийняті рішення без деталізації перебігу обговорення питання

Порядок денний:

Слова «Порядок денний» друкуються від межі лівого поля, після них ставиться двокрапка. Кожне питання нумерується арабськими цифрами і друкується з абзацу. Формування питань у порядку денному починається з прийменника «Про»

1. Про ознайомлення з наказом від 30.08.2020 року № 125 « Про організацію інклюзивного навчання (доповідач Бондаренко Марія Петрівна, голова засідання, заступник директора з навчально-виховної роботи).

2. Про Положення про команду психолого-педагогічного супроводу та розподіл функцій між її учасниками (доповідач Степанюк Дарина Іванівна, секретар команди психолого-педагогічного супроводу, соціальний педагог).

3. Про організацію психолого-педагогічного вивчення дитини з ООП:

3.1. ознайомлення з висновком інклюзивно-ресурсного центру;

3.2. ознайомлення з індивідуальною програмою реабілітації дитини з інвалідністю;

3.3. ознайомлення з планом психолого-педагогічного вивчення дитини з ООП (доповідач Семенова Наталія Гаврилівна, член команди психолого-педагогічного супроводу, практичний психолог).

4. Про визначення напрямів психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, що можуть бути надані в межах закладу освіти (доповідач Бондаренко Марія Петрівна, заступник директора з навчально-виховної роботи).

Для стислої форми протоколів: «СЛУХАЛИ - УХВАЛИЛИ»;

для повної форми протоколів: «СЛУХАЛИ - ВИСТУПИЛИ - УХВАЛИЛИ».

Зазначені слова друкуються великими літерами без відступу від межі лівого поля.

Після слів ставиться двокрапка

1. СЛУХАЛИ:

Бондаренко Марію Петрівну, голову засідання, заступника директора з навчально-виховної роботи про зміст наказу від 30.08.2020 року № 125 «Про організацію інклюзивного навчання».

Основна частина протоколу складається з розділів, які мають відповідати пунктам порядку денного

УХВАЛИЛИ:

Забезпечити виконання вимог наказу від 30.08.2020 року № 125 «Про організацію інклюзивного навчання».

2. СЛУХАЛИ:

Після слова «СЛУХАЛИ» з нового рядка зазначаються прізвище та ініціали (ініціал імені) кожного доповідача

Степанюк Дарину Іванівну, секретаря команди психолого-педагогічного супроводу, соціального педагога, яка ознайомила присутніх із змістом Положення про команду психолого-педагогічного супроводу.

ВИСТУПИЛИ:

У повній формі протоколу після слова «ВИСТУПИЛИ» фіксуються виступи тих осіб, які взяли участь в обговоренні доповіді (питання порядку денного)

Липкіна Іванна Іванівна, член команди психолого-педагогічного супроводу, мама дитини з ООП, яка запропонувала долучити до складу команди психолого-педагогічного супроводу медичного працівника закладу освіти.

УХВАЛИЛИ. Залучити до команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП медичного працівника закладу освіти Марченко Світлану Ігорівну.

3. СЛУХАЛИ:

Семенову Наталію Гаврилівну, члена команди психолого-педагогічного супроводу, практичного психолога, яка ознайомила присутніх із змістом висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну оцінку розвитку дитини, індивідуальним планом реабілітації дитини з інвалідністю, планом психолого-педагогічного вивчення дитини з ООП.

ВИСТУПИЛИ:

**Виступи оформлюються в протоколі із зазначенням посад, прізвищ та ініціалів (ініціалу), імен доповідачів у називному відмінку, викладенням змісту виступу або питання, відповіді на нього. Текст або тези доповіді, оформлені як окремі документи, до тексту протоколу не включаються.
Після відомостей про доповідача ставиться тире і зазначається «Текст доповіді додається до протоколу»**

Карплюк Ірина Степанівна, член команди психолого-педагогічного супроводу, вчитель 1 класу, яка запропонувала у зв'язку з відсутністю дитини у закладі через хворобу внести зміни до термінів плану психолого-педагогічного вивчення учня.

УХВАЛИЛИ:

Після слова «УХВАЛИЛИ» фіксується прийняте рішення з обговорюваного питання порядку денного, яке має включати складові, що відповідають на такі питання: кому, що зробити і в який термін

Внести зміни до термінів плану психолого-педагогічного вивчення дитини з ООП, врахувавши початок освітнього процесу учня, але не пізніше 2-х тижнів.

4. СЛУХАЛИ:

Рішення, що містять кілька питань, поділяють на пункти і підпункти, які нумеруються арабськими цифрами

Бондаренко М. П., заступника директора з навчально-виховної роботи про основні напрями психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, що можуть бути надані в межах закладу освіти.

ВИСТУПИЛИ:

Слюсаренко Тетяна Борисівна, член команди психолого-педагогічного супроводу, вчитель-логопед, яка запропонувала звернутися до адміністрації закладу освіти з клопотанням залучити до корекційно-розвиткової роботи з дитиною з ООП вчителя-дефектолога інклюзивно-ресурсного центру.

УХВАЛИЛИ:

Звернутися до адміністрації закладу освіти з клопотанням залучити до корекційно-розвиткової роботи з дитиною з ООП вчителя-дефектолога інклюзивно-ресурсного центру у зв'язку з його відсутністю у штатному розписі закладу освіти.

Голова

М.П. Бондаренко

Секретар

Д.І.Степанюк

Члени команди психолого-педагогічного супроводу:

І.С. Карплюк

О.П. Матвійчук

Н.Г. Семенова

Т.Б. Слюсаренко

С.С. Петренко

І.І. Липкіна

**Розшифрування підпису в реквізиті
«Підпис» друкється на рівні
останнього рядка назви посади**

ІІІ. ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ ДОПОМОГИ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ООП

Однією з умов ефективної соціалізації дитини з ООП є наявність комплексного психолого-педагогічного супроводу, який включає, крім систематичного спостереження, індивідуальних програм навчання і корекції, таку важливу складову, як робота з соціальним оточенням, в яку інтегрується дитина.

Тому для успішного включення дитини з ООП в середовище загальноосвітнього процесу необхідний психолого-педагогічний супровід, який охоплює всі сфери життєдіяльності дитини, зокрема:

1. Психологічна діагностика та супровід дитини з ООП:

- первинне діагностування з вступом дитини до школи з метою вивчення сильних і слабких сторін розвитку особистості;
- періодичне проведення діагностичних тестувань з метою вивчення динаміки розвитку дитини;
- спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, інтересів та потреб.

2. Психологічна підтримка педагогічних працівників:

- підготовка вчителів (вихователів) для роботи як з дітьми з ООП, так і з групою їхніх однолітків;
- консультування педагогів щодо врахування індивідуальних особливостей дитини з ООП в навчально-виховному процесі;
- надання необхідної інформації стосовно особливостей дитини, участь у команді психолого-педагогічного супроводу;
- співпраця з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з ООП та приймають участь у розробленні ІПР.

3. Психологічна підтримка батьків:

- побудова конструктивного діалогу з батьками з метою вивчення особливостей і потреб дитини;
- консультативна допомога щодо розвитку можливостей та інтересів дитини;
- інформування про динаміку у всіх сферах розвитку дитини.

4. Корекційна робота з дітьми з ООП:

- ознайомлення з висновком комплексної оцінки ІРЦ та рекомендаціями стосовно організації освітнього процесу та надання корекційно-розвиткових послуг;
- планування та проведення корекційно-розвиткових занять.

Важливим принципом, яким мають завжди керуватися фахівці психолого-педагогічного супроводу, є індивідуальний підхід до кожної дитини та її родини. Навіть якщо у дітей, які відвідують навчальний заклад, є подібні порушення, то у кожного з них є відмінності в особливостях мікросередовища, стилі виховання в сім'ї, можливостях для розвитку, потребах і мотивах. Тому кожна дитина і її сім'я потребують індивідуального підходу з урахуванням усіх цих факторів.

Отже, організація ефективного психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП з перших днів перебування в освітньому закладі прискорить процес адаптації її до шкільного життя та забезпечить створення сприятливих соціально-психологічних умов для успішного навчання і психологічного розвитку в ситуаціях шкільної взаємодії.

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІ ПОСЛУГИ

Головними завданнями корекційно-розвиткової роботи є: сприяння у розвитку дитини з особливими потребами; створення умов для реалізації її внутрішнього потенціалу; допомога в подоланні і компенсації певних особливостей, що заважають розвитку.

Корекційно-розвиткові заняття слід розглядати в двох аспектах:

- по-перше, як комплексний психолого-педагогічний вплив, що спрямований на корекцію особливостей розвитку;
- по-друге, як метод психологічного впливу, спрямований на розвиток психічних процесів і функцій в дитини та гармонізацію розвитку.

Важливим є те, що корекційна робота має будуватися як цілісна система, а не як відпрацювання окремих навичок та вмінь. Також важливо враховувати той факт, що корекційно-розвиткову роботу потрібно проводити не лише з дитиною з особливими потребами, а й приділити увагу стилю виховання, навчання та умовам проживання, в яких вона знаходиться.

Головні принципи побудови корекційно-розвивальних програм дозволяють визначити стратегію, тактику їхньої розробки, тобто визначають пріоритетні завдання корекції, а також методи та засоби впливу. В процесі складання корекційно-розвиткових програм потрібно враховувати основні принципи:

- врахування особливостей дитини з ООП (вікових, психологічних та ін.);
- системність корекційних та розвивальних задач;
- поєднання діагностики та корекції;
- комплексність методів психологічного впливу;
- включення оточення до корекційної програми;
- поступове зростання складності;
- врахування об'єму та варіативності матеріалу;
- врахування емоційної складової матеріалу.

Від правильного врахування усіх цих принципів в організації занять залежить успішність та результативність корекційної роботи. Основними показниками позитивних результатів являються:

- підготовка всіх учасників навчально-виховного процесу до інтеграції;
- створення доброзичливої психологічної атмосфери;
- конструктивна взаємодія психолога з педагогічними працівниками освітнього закладу;
- особиста взаємодія психолога з дитиною;
- гармонійне поєднання різних напрямів корекції під час кожного заняття;
- врахування динаміки втомлюваності;

- створення ситуації успіху для дитини з ООП.

Також значна увага має приділятися розвитку і підтримці мотивації щодо участі в корекційних заняттях, де враховані особливості та інтереси дітей, підібрані різноманітні та цікаві завдання, використовуються методи позитивного заохочення, стимулюється прагнення до саморозвитку, а також підтримується віра у власні сили та можливості.

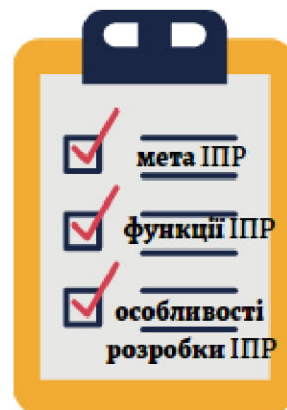
Під час корекційно-розвиткової роботи не слід обмежуватися лише актуальними особливими освітніми потребами дитини. Потрібно ще й враховувати зону найближчого розвитку. А кожна програма повинна бути спрямована не лише на корекцію особливостей розвитку, а й на їх попередження, на створення умов для максимальної реалізації потенційних можливостей гармонійного розвитку особистості.

IV. ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО МАРШРУТУ: МОДИФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ (КАТЕГОРІЯ: ПОРУШЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ)

Для кожного учня з особливими потребами в освітньому закладі для забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії складається індивідуальна програма розвитку (далі – ІПР).

Функції ІПР полягають у:

- визначенні індивідуальних потреб для навчання і розвитку дитини;
- регламентації освітнього процесу для дітей з особливими потребами, забезпечення їм рівного доступу до освіти;
- визначенні освітніх цілей і завдань, а також завдань в плані реабілітації розвитку дитини (короткострокових, середньострокових і довгострокових);
- встановленні взаємозв'язку між усіма фахівцями/педагогами, які допомагають дітям в процесі здобування освіти;
- моніторингу знань, оцінці процесу психолого-педагогічного супроводу, що надається дитині.

З якою метою розробляється індивідуальна програма розвитку дитини?

1. Індивідуальний підхід до потреб дитини заснований на актуальному потенціалі психічного, фізичного, соціального розвитку і рівні розвитку моторних, інтелектуальних, шкільних й інших умінь.

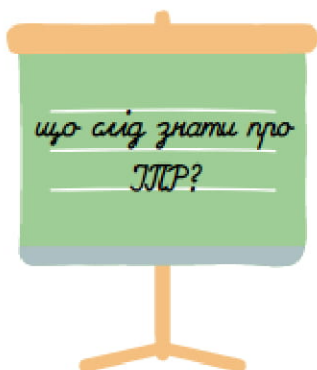
2. Розробка ІПР ґрунтується на комплексній оцінці сильних сторін, інтересів і потреб учня.

3. ІПР ставить своєю метою забезпечення прогресу у розвитку дитини (емоційному, моторному, пізнавальному, мовному, соціальному), відповідно до її потенціалу, визначення стратегій, ресурсів, технологій, які сприятимуть цьому прогресу.

4. ІПР переглядається/актуалізується періодично, зазвичай, не менш, як три рази на навчальний рік, а саме: на початку I семестру, в кінці I семестру – на початку II-го та в кінці II семестру (в кінці навчального року). В результаті перегляду/актуалізації можуть бути змінені/актуалізовані певні розділи ІПР залежно від результатів оцінки учня. Розробка, реалізація і перегляд/актуалізація ІПР здійснюється у взаємодії з усіма учасниками, задіяними в наданні допомоги дитині.

Які особливості ІПР?

- це документ, який включає короткий опис сильних сторін, інтересів і потреб учня для того, щоб цілі навчання,

встановлені для учня відповідного навчального року, могли мати індивідуальний характер, передбачений загальноосвітньою програмою;

- забезпечення методичною підтримкою педагогічних працівників задля подальшої організації освітнього процесу для учня, з урахуванням рівня його потенційних можливостей.

Важлива інформація, що має зазначатися в ІПР:

- сильні сторони і потреби учня (у тому числі з висновків фахівців ІРЦ). Висновок ІРЦ (додаток 3) за результатами здійснення комплексного психолого-педагогічного обстеження дитини є «відправною точкою» у розробці індивідуальної програми розвитку;

- компетенції (знання, вміння, навички) з кожного предмета, якими володіє учень на момент складання ІПР, – рівень актуального розвитку;

- кінцева мета (навчальних, особистісних досягнень) для учня, визначена відповідно до його потенціалу;

- адаптація/модифікація. Адаптація та модифікація можуть відбуватися у таких сферах, як: навчальні стратегії та матеріали; способи подання навчального матеріалу та вказівки вчителя; відповіді учня; оцінювання компетенцій та навчальних досягнень;

- механізми підтримки або послуги, які можуть допомогти учневі засвоїти навчальну програму і продемонструвати розвиток освітніх навичок;

- відомості про моніторинг динаміки розвитку дитини.

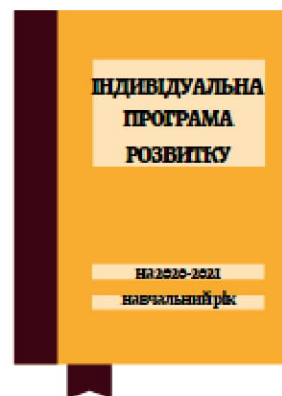
Потрібно зважати на ймовірність потреби у модифікації окремих предметів, адаптації – інших, а вивчення деяких навчальних дисциплін взагалі відбуватиметься за типовою навчальною програмою.

Здійснення індивідуального підходу до процесу навчання за допомогою модифікації навчальних програм – це зміна навчальної компетенції, змісту загальної навчальної програми та адаптація технологій викладання-навчання-оцінювання, в залежності від потенціалу учня. Вчитель встановлює компетенції, адекватні рівню розвитку дитини, її потенціалу і освітнім потребам, які забезпечать ефективне залучення дитини в навчальний процес з метою підготовки до життя.

В процесі модифікації навчальних програм важливо дотримуватися класичних принципів педагогіки, а саме: зв'язок теорії і практики; фундаментальне, усвідомлене і активне здобуття знань; системність і послідовність в опануванні знань; доступність і дотримання вікових і індивідуальних особливостей. Під час модифікації навчальної програми одним з ресурсів може бути спеціальна навчальна програма для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів. Треба зазначити, що спеціальна програма має використовуватися саме як ресурс для модифікації, а не для навчання дитини за цією програмою. Адже, відповідно до «Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах», інклюзивне навчання організовується за типовими освітніми програмами загальноосвітніх навчальних закладів.

Необхідно опиратися на індивідуальні потреби та особливості навчання конкретної дитини, а не на медичний діагноз (нозологію). Отже, цілі в програмі обираються як актуальні та необхідні для розвитку конкретної дитини, для якої складається навчальна програма. Для зразка пропонуємо розглянути декілька варіантів модифікованої програми з таких предметів, як «Українська мова», «Українська література», «Математика», «Природознавство», «Історія» та «Інформатика» для учнів 5 класу з однаковою категорією особливих освітніх потреб – порушення інтелекту, але з різними можливостями до опанування знань.

Важливо зауважити, що пріоритетом у процесі модифікації програми є індивідуальні можливості учня (рівень його актуального розвитку, сильні сторони особистості загалом та пізнавальної сфери, зокрема), а не діагноз, категорія порушень.

Варто наголосити, що пропоновані зразки не претендують на вичерпність та досконалість у своєму викладі, а слугують радше орієнтиром для виконання.

Модифіковані програми розроблені на основі Типової освітньої програми для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. В якості ресурсу для здійснення модифікації використана Типова освітня програма спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.06.2018 № 627.

4.1. Зразок модифікованої програми з української мови для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)

Зміст навчального матеріалу (згідно з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (програма для загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (модифікована програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
<u>Вступ</u> Значення мови в житті людини й суспільства. Українська мова – державна мова України. Рекомендовані види роботи. Відповіді на питання за змістом прослуханих висловлень. Розкриття значення прослуханих та прочитаних прислів'їв, афоризмів, влучних висловів про роль мови в житті людини і суспільства та значення державної мови для громадян України (усно). Записування речень, висловлень	<u>Знаннєва складова</u> Розуміє значення й роль мови в житті людини й суспільства; пояснює функції мови: комунікативну, мислетворчу, пізнавальну, об'єднувальну; знає і пояснює зміст 10-ї статті Конституції України; знає і розуміє значення української мови як державної в житті Української держави та її громадян. <u>Діяльнісна складова</u> Порівнює мовні і немовні засоби спілкування, які люди використовують у повсякденному житті; визначає мову як основний засіб спілкування, формування думки й пізнання. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює права та мовні обов'язки учня як громадянина своєї держави; обґрунтовує необхідність вільного володіння державною мовою; робить висновки щодо того, як мають ставитися до державної мови громадяни України, для яких державна мова не є рідною	<u>Знаннєва складова</u> Розуміє значення мови у житті та діяльності людей, роль української мови як державної мови України; має уявлення про види мовленнєвої діяльності, про спілкування і мовлення. <u>Діяльнісна складова</u> Порівнює з допомогою вчителя мовні і немовні засоби спілкування, які люди використовують у повсякденному житті; помічає і виправляє допущені помилки; ефективно використовує допомогу; має уявлення про мову як основний засіб спілкування, формування думки й пізнання. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про права та мовні обов'язки учня; розуміє необхідність вільного володіння державною мовою
<u>Теоретичний матеріал</u> Загальне уявлення про мовлення як діяльність; види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), їхні особливості. Різновиди мовленнєвого спілкування: усне й писемне, монологічне й діалогічне. Мета спілкування й адресат мовлення; основні	<u>Знаннєва складова</u> Знає і пояснює зміст понять мовлення, види мовленнєвої діяльності, спілкування усне й писемне, монолог, діалог, адресат мовлення; знає типи мовлення (розповідь, опис, роздум, оцінка (предмета, явища), наводить приклади відповідних висловлень;	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про види мовленнєвої діяльності, про спілкування і мовлення; має уявлення про типи мовлення (розповідь, опис, роздум); дотримується правил мовленнєвого етикету під час звертання до дорослих, до незнайомих людей.

правила спілкування: ввічливість, привітність, доброзичливість, уважність до співрозмовника, стриманість, тактовність (практично). Обов'язкові види роботи. Складання й розігрування діалогів відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з життєвим досвідом учнів (діалог етикетного характеру з використанням етикетних формул)	знає вимоги до мовлення, основні правила спілкування, найпоширеніші етикетні формули. <u>Діяльнісна складова</u> Володіє всіма видами і типами мовленнєвої діяльності; сприймає й опрацьовує інформацію, подану в різних формах (текстовій і графічних: схеми, таблиці та ін.); розрізняє типи мовлення (розповідь, опис, роздум); визначає належність тексту (фрагменту) до певного типу мовлення; визначає мету спілкування, адресата мовлення; розрізняє офіційну й неофіційну ситуацію мовлення; застосовує на практиці основні правила спілкування. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює потреби в спілкуванні, знанні правил спілкування та вмінні дотримуватися їх; усвідомлює потребу уважного й поважливого ставлення до співрозмовника; аналізує й здійснює внутрішній самоконтроль за дотриманням правил спілкування; розпізнає маніпулятивне спілкування й оцінює його як небезпечне й небажане; прогнозує можливі наслідки маніпулятивного впливу; обґрунтовує необхідність протистояння маніпулятивним впливам	<u>Діяльнісна складова</u> під контролем дотримується основних правил спілкування, з допомогою розрізняє діалогічне та монологічне мовлення, знаходить приклади в текстах; з допомогою вчителя визначає належність тексту (фрагменту) до певного типу мовлення; орієнтується у ситуації спілкування; з допомогою прогнозує подальший характер висловлювання на основі формулювання його теми. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про потреби в спілкуванні, знанні правил спілкування та вмінні дотримуватися їх; намагається зрозуміти потребу уважного й поважливого ставлення до співрозмовника; з допомогою вчителя визначає маніпулятивне спілкування й розуміє його небезпеку
<u>Повторення вивченого в початкових класах</u> Текст. Речення. Слово. Усні й письмові висловлення, текст. Зміст, заголовок тексту. План тексту. Поділ зв'язного висловлення (тексту) на речення. Інтонація речень, різних за метою висловлення. Розділові знаки в кінці речення. Слово як компонент речення. Лексичне значення слова. Слово як частина мови. Добір слів для доповнення речення.	<u>Знаннєва складова</u> Знає і пояснює поняття слово, речення, текст; розуміє й пояснює відмінності між словом і реченням, реченням і текстом; знає вивчені правила написання слів, вимови їх, творення граматичних форм, конструювання речень, творення текстів; пояснює лексичне значення слів; наводить приклади слів – різних частин мови. <u>Діяльнісна складова</u> Визначає й формулює тему й основну думку прочитаного та	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про поняття слово, речення, текст; розрізняє слово і речення, речення і текст; з допомогою вчителя пояснює лексичне значення простих слів. <u>Діяльнісна складова</u> Визначає й формулює тему прочитаного та прослуханого тексту, добирає до нього заголовок з допомогою вчителя; складає простий план тексту за запитаннями;

Складання речень певного змісту	прослуханого тексту, добирає до нього заголовок; складає простий план тексту; складає текст, висловлення, речення певного змісту; визначає належність слова до певної частини мови; помічає й виправляє орфографічні та пунктуаційні помилки (у межах вивченого). <u>Ціннісна складова</u> усвідомлює красу, багатство виражальних засобів української мови; обґрунтовує необхідність знання української мови та вміння висловлюватися чітко, точно, грамотно.	з допомогою буде тексти описового і розповідного характеру; визначає, на яке запитання відповідає слово без вживання термінів. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про красу, багатство виражальних засобів української мови
<u>Теоретичний матеріал</u> Текст. Змістова й композиційна єдність, зв'язність тексту. Тема, основна думка тексту, мікротема. Простий план тексту. Будова тексту (зачин, основна частина, кінцівка); абзац. Ключові слова в тексті. Усна й письмова форми тексту (висловлення). Типи мовлення: розповідь, опис, роздум, оцінка предмета (явища). Особливості будови опису предмета (тварини). Обов'язкові види роботи. Усний вибіркового переказ художнього тексту, що містить опис предмета, за колективно складеним планом	<u>Знаннєва складова</u> Знає визначення тексту, називає основні ознаки його; розуміє відмінності тексту від висловлення; пояснює особливості будови тексту; знає особливості будови опису предмета (тварини). <u>Діяльнісна складова</u> Визначає тему та основну думку готового тексту; складає план тексту (простий); визначає ключові слова в тексті; аналізує будову тексту, виділяє зачин, основну частину та кінцівку; розрізняє тексти (уривки) за належністю до певного типу мовлення; складає текст, додержуючи змістової та композиційної єдності; здійснює вибіркового переказ тексту визначеного типу мовлення за колективно складеним планом. <u>Ціннісна складова</u> Оцінює та обговорює зміст тексту; висловлює судження щодо порушених у тексті питань; обговорює відповідність тексту переказу необхідним вимогам (у межах вивченого)	<u>Знаннєва складова</u> Розрізняє заголовки (назву) і зміст тексту; має уявлення про будову тексту. <u>Діяльнісна складова</u> Визначає тему готового тексту з допомогою вчителя (за запитаннями); складає план тексту (простий) за запитаннями; виділяє зачин, основну частину та кінцівку з допомогою вчителя; складає невеликий текст з опорою на план (словесну інструкцію); дотримується плану тексту під час його переказу за наведеними запитаннями. <u>Ціннісна складова</u> Обговорює зміст тексту з допомогою вчителя; уважно слухає судження однокласників щодо порушених у тексті питань
<u>Лексикологія</u> Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова (повторення).	<u>Знаннєва складова</u> Знає, що вивчає лексикологія;	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення, що вивчає лексикологія;

Використання багатозначних слів у прямому й переносному значеннях (повторення). Лексична помилка та умовне позначення її (практично). Тлумачний словник. Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми (повторення й поглиблення). Пароніми. Ознайомлення зі словниками антонімів, синонімів, омонімів, паронімів. Обов'язкові види роботи. Докладний усний переказ розповідного тексту художнього стилю з елементами опису тварини, що містить синоніми та антоніми (за колективно складеним простим планом). Докладний письмовий переказ тексту розповідного характеру з елементами опису предмета (тварини), що містить синоніми та антоніми (за колективно складеним планом). Аналіз письмового переказу	розуміє й витлумачує лексичне значення слів; зокрема синонімів та антонімів; наводить приклади слів, що належать до різних за значенням груп: синонімів, антонімів, омонімів; пояснює лексичні значення багатозначних слів, омонімів і паронімів з урахуванням контексту. <u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє пряме й переносне значення багатозначних слів, правильно використовує такі слова в мовленні; визначає в реченнях (текстах) і самостійно добирає синоніми, антоніми, використовує доцільно й правильно синоніми, антоніми в усному й писемному мовленні; користується тлумачним словником; а також словниками синонімів, антонімів, омонімів і паронімів; використовує синоніми як засіб зв'язку речень у тексті та для уникнення невиправданих повторів слів; помічає та виправляє лексичні помилки у своєму мовленні. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює багатство виражальних засобів української мови, зокрема багатство її лексичного складу; оцінює роль у мовленні слів, ужитих у переносному значенні, синонімів та антонімів; критично ставиться до власного мовлення, усвідомлює необхідність використання мовних словників; усвідомлює й обговорює шляхи вдосконалення власного мовлення, зокрема збагачення словникового запасу; робить висновки щодо необхідності дотримання здорового способу життя, занять фізкультурою (спортом); прагне успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі	розуміє лексичне значення слів; наводить приклади слів з допомогою вчителя, що належать до різних за значенням груп: синонімів, антонімів (без вживання термінів). <u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє багатозначні й однозначні слова, з допомогою учителя вживає багатозначні слова у власному мовленні; з допомогою учителя добирає синоніми, антоніми (без вживання термінів); під контролем дотримується лексико-граматичної сполучуваності слів на письмі; має уявлення про користування тлумачним словником; приймає допомогу під час виправлення лексичних помилок у власному мовленні. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про багатство виражальних засобів української мови, зокрема багатство її лексичного складу; розуміє важливість щодо необхідності дотримання здорового способу життя, занять фізкультурою (спортом)
<u>Будова слова. Орфографія</u>	<u>Знаннєва складова</u> Знає значущі частини слова;	<u>Знаннєва складова</u>

Основа слова (корінь, суфікс, префікс) і закінчення – значущі частини слова (повторення й поглиблення відомостей). Спільнокореневі слова й форми слова. Незмінні й змінні слова. Правопис значущих частин слова (повторення). Написання префіксів пре-, при-, прі-. Обов'язкові види роботи. Письмовий твір-опис предмета (тварини) з використанням слів із суфіксами та префіксами, що надають тексту емоційного забарвлення й виразності (у художньому стилі). Аналіз письмового твору-опису предмета (тварини)	наводить приклади різних форм слова та спільнокореневих слів; пояснює правопис значущих частин слова правилами (у межах вивченого). <u>Діяльнісна складова</u> Виділяє у слові значущі частини; розрізняє форми слова та спільнокореневі слова, змінні й незмінні слова; складає речення й мікротексти зі словами, що мають суфікси та префікси, які надають їм емоційного забарвлення й виразності; використовує доцільно слова, що містять антонімічні суфікси та префікси. записує правильно слова з вивченими орфограмами в значущих частинах, обґрунтовує написання їх правилами; знаходить і виправляє орфографічні помилки на вивчені правила; використовує спільнокореневі слова як засіб зв'язку речень у тексті. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює багатство виражальних засобів української мови; робить висновки щодо важливості удосконалення власного мовлення, зокрема збагачення словникового запасу словами різної будови	Розрізняє значущі частини слова, наводить приклади; намагається з допомогою пояснювати значення загальноживаних слів. <u>Діяльнісна складова</u> Виділяє у слові значущі частини з допомогою вчителя; під контролем та з допомогою дотримується правопису спільнокореневих слів, що відносяться до різних частин мови; складає речення з допомогою додаткової інструкції зі словами, що мають суфікси та префікси, які надають їм емоційного забарвлення й виразності; списує правильно слова з вивченими орфограмами в значущих частинах; з допомогою вчителя використовує спільнокореневі слова для зв'язку речень у тексті. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про багатство виражальних засобів української мови
<u>Фонетика. Графіка. Орфоєпія. Орфографія.</u> <u>Звуки мови й звуки мовлення</u> Голосні й приголосні звуки. Приголосні тверді й м'які, дзвінкі й глухі (повторення); вимова звуків, що позначаються літерами г і ґ. Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт (абетка, азбука). Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв я, ю, є, ї та щ (повторення). Склад. Наголос. Орфоепічний словник і словник наголосів. Орфоепічна помилка (практично). Вимова наголошених і ненаголошених голосних. Ненаголошені голосні [е], [и],	<u>Знаннєва складова</u> Знає, що вивчає фонетика, графіка, орфоєпія, орфографія; знає українську абетку; розуміє та пояснює співвідношення між звуками й буквами; знає засоби милозвучності української мови; знає правила переносу слів із рядка в рядок; записує правильно слова з вивченими орфограмами; обґрунтовує написання слів відповідними орфографічними правилами; знає й пояснює особливості будови розповіді та елементарного роздуму. <u>Діяльнісна складова</u>	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення, що вивчає фонетика, графіка, орфоєпія, орфографія; знає українську абетку; знає правила переносу слів із рядка в рядок; записує правильно прості слова з вивченими орфограмами; має уявлення про особливості будови розповіді. <u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє з допомогою вчителя у словах тверді й м'які, дзвінкі й глухі приголосні;

[о] в коренях слів. Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом. Позначення на письмі ненаголошених голосних [е], [и] та [о] перед складом з наголошеним [у] в коренях слів. Орфографічний словник. Орфограма (практично). Орфографічна помилка (практично), її умовне позначення. Вимова приголосних звуків. Уподібнення приголосних звуків. Вимова і правопис префіксів роз-, без. Спрощення в групах приголосних. Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків (практично). Чергування [о] – [а], [е] – [і], [е] – [и]; [о], [е] з [і]; [и] – [і] після [ж], [ч], [ш], [шч] та [г], [к], [х] у коренях слів; [г], [к], [х] – [ж], [ч], [ш] – [з'], [ц'], [с']. Основні випадки чергування у – в, і – й, з – із – зі (правила милозвучності). Вимова і правопис префіксів з- (зі-, с-), роз (розі-). Позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, і, є, ю, я. Основні правила переносу. Правила вживання знака м'якшення (повторення й поглиблення). Правила вживання апострофа. Теоретичний матеріал. Особливості будови розповіді та елементарного роздуму. Обов'язкові види роботи. Докладний усний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму. Письмовий твір-роздум на тему, пов'язану з життєвим досвідом учнів, у художньому стилі за колективно складеним планом (орієнтовні теми: «Чому людина має бути чемною», «Чому потрібно захищати слабших», «Чому	Розрізняє у словах тверді й м'які, дзвінкі й глухі приголосні, ненаголошені й наголошені голосні звуки; пояснює звукове значення букв я, ю, є, ї та щ; поділяє слова на склади, правильно переносить з рядка в рядок; вимовляє звуки в словах відповідно до правил орфоєпії; використовує логічний наголос для виділення слів зі смисловим навантаженням; дотримується чергувань голосних і приголосних звуків; користується орфографічним словником і словником наголосів; помічає й виправляє орфоєпічні й орфографічні помилки, керуючись вивченими правилами; розпізнає у словах явища уподібнення, спрощення, чергування звуків. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює красу, естетичну довершеність української мови, зокрема її милозвучність і мелодійність; виявляє відкритість до пізнання різних культур через мови.	поділяє слова на склади, намагається правильно переносити з рядка в рядок; вимовляє звуки в словах відповідно до правил орфоєпії; намагається використовувати логічний наголос для виділення слів зі смисловим навантаженням. <u>Ціннісна складова</u> Намагається зрозуміти красу, естетичну довершеність української мови, зокрема її милозвучність і мелодійність
--	---	---

потрібно вивчати іноземну мову»). Аналіз письмового твору. Есе (розмірковування в довільній формі) про красу й милозвучність української мови		
<u>Відомості із синтаксису й пунктуації.</u> Словосполучення Відмінність словосполучення від слова й речення. Головне й залежне слово в словосполученні. Речення, його граматична основа (підмет і присудок). Речення з одним головним членом (загальне ознайомлення). Види речень за метою висловлення; за емоційним забарвленням: окличні й неокличні (повторення). Пунктуаційна помилка та її умовне позначення (практично). Обов'язкові види роботи. Письмовий твір-роздум за колективно складеним планом у художньому стилі (орієнтовні теми: «Чому необхідно знати історію свого народу», «Чому потрібно знати звичаї свого народу», «Чого не можна купити за гроші», «Чому потрібно берегти природу»). Аналіз письмового твору.	<u>Знаннєва складова</u> Знає, що вивчає синтаксис і пунктуація; знає та формулює визначення словосполучення та речення; пояснює відмінність між словосполученням і реченням; наводить приклади словосполучень, речень, що належать до різних видів за метою висловлення та емоційним забарвленням; знає головні члени речення; наводить приклади двоскладних й односкладних речень. <u>Діяльнісна складова</u> Відрізняє словосполучення від слова й речення; визначає у словосполученні головне й залежне слова; розпізнає види речень за метою висловлення, інтонацією, емоційним забарвленням; визначає частини складного речення, що мають будову простих; правильно інтонує речення; розставляє та обґрунтовує розділові знаки в кінці речення; визначає в реченні головні члени; помічає й виправляє пунктуаційні помилки (у межах вивчених правил); критично мислить, аналізує моральні дилеми, виходячи з досвіду власного життя. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює багатство виражальних засобів української мови, зокрема її граматичну досконалість; представляє й аргументує свою позицію в шкільному ЗМІ, додержує таких правил етики, як правдивість, дотримання прав людини; усвідомлює суть понять патріотизм, відповідальність за долю батьківщини;	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про визначення словосполучення та речення; пояснює з допомогою вчителя відмінність між словосполученням і реченням; наводить приклади речень за зразком, що належать до різних видів за метою висловлення та емоційним забарвленням. <u>Діяльнісна складова</u> Відрізняє за зразком словосполучення від слова й речення; розпізнає види речень (з опорою на інструкцію) за метою висловлення, інтонацією, емоційним забарвленням; розрізняє головні і другорядні члени речення (без вживання термінології, практично); дотримується вживання розділових знаків у кінці різних за метою висловлювання речень; з допомогою вчителя намагається інтонувати різні за метою висловлювання речення; під контролем слідкує за власною діяльністю, знаходить помилки, намагається виправити їх. Ціннісна складова має уявлення про багатство виражальних засобів української мови, зокрема її граматичну досконалість; уважно слухає про суть понять патріотизм, відповідальність за долю батьківщини

	обґрунтовує необхідність збереження та відновлення природного середовища	
Другорядні члени речення: Додаток, означення, обставина	<u>Знаннєва складова</u> Знає другорядні члени речення; формулює визначення додатка, означення, обставини. <u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє додатки, означення, обставини, визначає їх у реченні; будує речення, поширюючи їх додатками, означеннями, обставинами; складає речення з урахуванням мети й ситуації спілкування; використовує виражальні можливості другорядних членів речення у своєму мовленні. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює багатство виражальних засобів української мови; робить висновки щодо значення будови речення для точності висловлення думки	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про другорядні члени речення (без вживання термінології); знає графічні позначки на позначення другорядних членів речення. <u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє другорядні члени речення (без вживання термінології), визначає їх у реченні з допомогою вчителя; з допомогою вчителя і самостійно будує речення, використовуючи мовний, предметний та ілюстративний матеріал; уважно вислуховує інструкцію щодо виконання завдання. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про багатство виражальних засобів української мови; намагається брати участь в обговоренні значення будови речення для точності висловлення думки.
Речення з однорідними членами (без сполучників і зі сполучниками а, але, і) Кома між однорідними членами. Узагальнювальне слово в реченні з однорідними членами. Двокрапка й тире при узагальнювальних словах у реченнях з однорідними членами. Звертання. Непоширені й поширені звертання. Розділові знаки при звертанні (повторення). Ознайомлення з найбільш уживаними вставними словами та сполученнями слів (практично). Виділення вставних слів на письмі комами. Складні речення з безсполучниковим і сполучниковим зв'язком.	<u>Знаннєва складова</u> Пояснює роль однорідних членів речення, звертань, вставних слів (словосполучень, речень) у мовленні; формулює правила вживання розділових знаків у реченнях, ускладнених однорідними членами, звертаннями та вставними словами (словосполученнями). <u>Діяльнісна складова</u> Розпізнає однорідні члени речення, узагальнювальні слова при них, звертання, вставні слова в реченні та складні речення; складає речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами й складні речення та використовує їх у власному мовленні; будує діалоги на визначені теми й відповідно до запропонованої	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про роль однорідних членів речення, звертань, вставних слів (словосполучень, речень) у мовленні (без вживання термінів). <u>Діяльнісна складова</u> З допомогою вчителя (за зразком) знаходить однорідні члени речення, узагальнювальні слова при них; під контролем правильно будує речення, дотримуючись лексико-граматичної сполучуваності слів у речення; дотримується на письмі правил граматики та пунктуації;

Кома між частинами складного речення, з'єднаними безсполучниковим і сполучниковим зв'язком. Обов'язкові види роботи. Письмовий докладний переказ тексту розповідного характеру з елементами роздуму, що містить однорідні члени речення. Аналіз письмового переказу. Лист до рідної людини з використанням звертань та вставних слів. Ділові папери. Оформлення конверта (або адреси на поштовій листівці)	ситуації, доцільно використовуючи однорідні члени речення, звертання і вставні слова; інтонує правильно речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами й складні речення; розставляє розділові знаки між однорідними членами, при звертаннях і вставних словах, між частинами складного речення, обґрунтовує їх уживання відповідними правилами; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; складає висловлення з урахуванням адресата мовлення, використовуючи різні за будовою (прості й складні) речення. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює значення однорідних членів речення, звертань, вставних слів у мовленні; цінує співрозмовника (адресата листа), виявляє до нього увагу та повагу; визнає право кожного мати й вільно висловлювати власну думку; робить висновки щодо необхідності виявляти у спілкуванні делікатність, тактовність, уміти уникати конфліктів та домовлятися; усвідомлює потребу в цінностях, зокрема родинних; усвідомлює наслідки, що можуть бути спричинені непорозуміннями між рідними людьми, обґрунтовує необхідність їх уникання	з допомогою вчителя і самостійно продукує репліки діалогу; під контролем слідкує за власною діяльністю, знаходить помилки, намагається виправити їх; під контролем та з допомогою уміє підписати вітальну листівку, написати листа рідним. <u>Ціннісна складова</u> Намагається усвідомити значення однорідних членів речення, звертань; під контролем вживає слова ввічливості у різних ситуаціях спілкування (написання листа); має уявлення про родинні цінності
<u>Пряма мова. Діалог</u> Розділові знаки в реченнях із прямою мовою. Тире при діалозі	<u>Знаннєва складова</u> Пояснює відмінності між прямою та непрямою мовою; наводить приклади речень із прямою мовою; записує правильно речення з прямою мовою в різних щодо слів автора позиціях; записує правильно текст, що містить діалог. <u>Діяльнісна складова</u>	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про відмінності між прямою та непрямою мовою; наводить приклади речень із прямою мовою за поданим зразком, з Опорою на словесну інструкцію; списує правильно текст, що містить діалог. <u>Діяльнісна складова</u>

	Розрізняє слова автора й пряму мову в реченні з прямою мовою; правильно інтонує речення з прямою мовою; ставить розділові знаки при прямій мові й діалозі, обґрунтовує їх правилами; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; складає тексти, використовуючи речення з прямою мовою, діалогом. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює роль прямої мови в реченнях і текстах; цінує досвід старших поколінь, поважає досвід і дослухається порад старших членів родини	Розрізняє діалог і монолог; намагається формулювати тему висловлювання; з допомогою вчителя і самостійно продукує репліки діалогу; намагається правильно вживати розділові знаки в реченні з прямою мовою; намагається створювати діалоги на дану тему. <u>Ціннісна складова</u> Дотримується правил мовленнєвого етикету під час звертання до дорослих, до незнайомих людей
<u>Повторення й узагальнення вивченого в кінці року</u> Лексикологія. Будова слова й орфографія. Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія. Синтаксис і пунктуація.	<u>Знаннєва складова</u> Знає групи слів за значенням, будову слова, основні правила вимови та правопису слів, основні відомості із синтаксису та пунктуації. <u>Діяльнісна складова</u> Класифікує й систематизує вивчені відомості; узагальнює поняття, закономірності, правила; застосовує здобуті знання, уміння, навички й досвід у нових навчальних та життєвих ситуаціях	<u>Знаннєва складова</u> Знає, що українська мова – державна мова України, слова вживає у прямому й переносному значеннях; розрізняє значущі частини слова: префікс, корінь, суфікс, закінчення. <u>Діяльнісна складова</u> Уміє добирати тематичні групи слів за значенням: антоніми, синоніми; добирати слова до тематичних груп на певну тему; визначати префікс у словах, розрізняти префікси і прийменники; виділяти й розрізняти головні члени речення – підмет, присудок; практично розрізняти головні та другорядні члени речення; складати простий план готового тексту, переказувати текст за даним планом; створювати діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування

4.2. Зразок модифікованої програми з української мови для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту, концептуальної складності навчального матеріалу та очікуваних результатів навчання)

Зміст навчального матеріалу (згідно з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (Програма для загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Зміст навчального матеріалу (модифікована програма передбачає зміну змісту, концептуальної складності навчального матеріалу)	Навчальні досягнення учня (модифікована програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
<u>Вступ</u> Значення мови в житті людини й суспільства. Українська мова – державна мова України. Рекомендовані види роботи. Відповіді на питання за змістом прослуханих висловлень. Розкриття значення прослуханих та прочитаних прислів'їв, афоризмів, влучних висловів про роль мови в житті людини і суспільства та значення державної мови для громадян України (усно). Записування речень, висловлень	<u>Знаннєва складова</u> Розуміє значення й роль мови в житті людини й суспільства; пояснює функції мови: комунікативну, мислетворчу, пізнавальну, об'єднувальну; знає і пояснює зміст 10-ї статті Конституції України; знає і розуміє значення української мови як державної в житті Української держави та її громадян. <u>Діяльнісна складова</u> Порівнює мовні і немовні засоби спілкування, які люди використовують у повсякденному житті; визначає мову як основний засіб спілкування, формування думки й пізнання. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює права та мовні обов'язки учня як громадянина своєї держави; обґрунтовує необхідність вільного володіння державною мовою;	<u>Вступ</u> Значення мови в житті людини й суспільства. Українська мова – державна мова України	<u>Знаннєва складова</u> має уявлення про значення мови у житті та діяльності людей, роль української мови як державної мови України; має уявлення про види мовленнєвої діяльності. <u>Діяльнісна складова</u> Списує невеликі речення з допомогою; помічає з допомогою вчителя допущені помилки, ефективно використовує допомогу; має уявлення про мову як основний засіб спілкування, формування думки й пізнання. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про права та мовні обов'язки учня

	робить висновки щодо того, як мають ставитися до державної мови громадяни України, для яких державна мова не є рідною.		
<u>Теоретичний матеріал</u> Загальне уявлення про мовлення як діяльність; види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), їх особливості. Різновиди мовленнєвого спілкування: усне й писемне, монологічне й діалогічне. Мета спілкування й адресат мовлення; основні правила спілкування: ввічливість, привітність, доброзичливість, уважність до співрозмовника, стриманість, тактовність (практично). Обов'язкові види роботи. Складання й розігрування діалогів відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з життєвим досвідом учнів (діалог етикетного характеру з використанням етикетних формул)	<u>Знаннєва складова</u> знає і пояснює зміст понять мовлення, види мовленнєвої діяльності, спілкування усне й писемне, монолог, діалог, адресат мовлення; знає типи мовлення (розповідь, опис, роздум, оцінка (предмета, явища), наводить приклади відповідних висловлень; знає вимоги до мовлення, основні правила спілкування, найпоширеніші етикетні формули. <u>Діяльнісна складова</u> володіє всіма видами і типами мовленнєвої діяльності; сприймає й опрацьовує інформацію, подану в різних формах (текстовій і графічних: схеми, таблиці та ін.); розрізняє типи мовлення (розповідь, опис, роздум); визначає належність тексту (фрагменту) до певного типу мовлення; визначає мету спілкування, адресата мовлення; розрізняє офіційну й неофіційну ситуацію мовлення; застосовує на практиці основні правила спілкування. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює потреби в спілкуванні, знанні правил спілкування та вмінні дотримуватися їх; усвідомлює потребу уважного й поважливого	<u>Теоретичний матеріал</u> Загальне уявлення про мовлення як діяльність. Різновиди мовленнєвого спілкування: усне й писемне, монологічне й діалогічне. Основні правила спілкування: ввічливість, привітність, доброзичливість, уважність до співрозмовника, стриманість, тактовність (практично)	<u>Знаннєва складова</u> має уявлення про спілкування і мовлення, про правила спілкування. <u>Діяльнісна складова</u> Під контролем дотримується основних правил спілкування; за зразком розрізняє діалог та монолог; вживає слова ввічливості у різних ситуаціях спілкування. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про потреби в спілкуванні, знанні правил спілкування та вмінні дотримуватися їх; має уявлення щодо потреби уважного й поважливого ставлення до співрозмовника; уважно слухає про маніпулятивне спілкування

	ставлення до співрозмовника; аналізує й здійснює внутрішній самоконтроль за дотриманням правил спілкування; розпізнає маніпулятивне спілкування й оцінює його як небезпечне й небажане; прогнозує можливі наслідки маніпулятивного впливу; обґрунтовує необхідність протистояння маніпулятивним впливам		
<u>Повторення вивченого в початкових класах</u> Текст. Речення. Слово. Усні й письмові висловлення, текст. Зміст, заголовок тексту. План тексту. Поділ зв'язного висловлення (тексту) на речення. Інтонація речень, різних за метою висловлення. Розділові знаки в кінці речення. Слово як компонент речення. Лексичне значення слова. Слово як частина мови. Добір слів для доповнення речення. Складання речень певного змісту	<u>Знаннєва складова</u> Знає і пояснює поняття слово, речення, текст; розуміє й пояснює відмінності між словом і реченням, реченням і текстом; знає вивчені правила написання слів, вимови їх, творення граматичних форм, конструювання речень, творення текстів; пояснює лексичне значення слів; наводить приклади слів – різних частин мови. <u>Діяльнісна складова</u> Визначає й формулює тему й основну думку прочитаного та прослуханого тексту, добирає до нього заголовок; складає простий план тексту; складає текст, висловлення, речення певного змісту; визначає належність слова до певної частини мови; помічає й виправляє орфографічні та пунктуаційні помилки (у межах вивченого). <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює красу, багатство виражальних засобів української мови;	<u>Повторення вивченого в початкових класах</u> Текст. Речення. Слово. Заголовок тексту. Поділ тексту на речення. Розділові знаки в кінці речення. Слово як компонент речення. Слова, що відповідають на запитання хто? що?	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про поняття слово, речення, текст; розрізняє за зразком слово і речення, речення і текст. <u>Діяльнісна складова</u> Добирає до тексту заголовок (назву) з допомогою вчителя; з допомогою (за сюжетними малюнками) будує тексти (усно); розрізняє слова, що відповідають на запитання хто? що?; списує з друкованого тексту невеликі речення. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про красу, багатство виражальних засобів української мови

	обґрунтовує необхідність знання української мови та вміння висловлюватися чітко, точно, грамотно.		
<u>Теоретичний матеріал</u> Текст. Змістова й композиційна єдність, зв'язність тексту. Тема, основна думка тексту, мікротема. Простий план тексту. Будова тексту (зачин, основна частина, кінцівка); абзац. Ключові слова в тексті. Усна й письмова форми тексту (висловлення). Типи мовлення: розповідь, опис, роздум, оцінка предмета (явища). Особливості будови опису предмета (тварини). Обов'язкові види роботи. Усний вибіркового переказ художнього тексту, що містить опис предмета, за колективно складеним планом	<u>Знаннєва складова</u> Знає визначення тексту, називає основні ознаки його; розуміє відмінності тексту від висловлення; пояснює особливості будови тексту; знає особливості будови опису предмета (тварини). <u>Діяльнісна складова</u> Визначає тему та основну думку готового тексту; складає план тексту (простий); визначає ключові слова в тексті; аналізує будову тексту, виділяє зачин, основну частину та кінцівку; розрізняє тексти (уривки) за належністю до певного типу мовлення; складає текст, додержуючись змістової та композиційної єдності; здійснює вибіркового переказ тексту визначеного типу мовлення за колективно складеним планом. <u>Ціннісна складова</u> Оцінює та обговорює зміст тексту; висловлює судження щодо порушених у тексті питань; обговорює відповідність тексту переказу необхідним вимогам (у межах вивченого)	<u>Теоретичний матеріал</u> Текст. Тема, основна думка тексту. Простий план тексту. Усна й письмова форми тексту (висловлення). Типи мовлення: розповідь, опис	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про заголовок (назву) і зміст тексту; має уявлення про типи мовлення. <u>Діяльнісна складова</u> намагається визначити тему готового тексту з допомогою вчителя (за запитаннями); намагається скласти невеликі речення з опорою на план (словесну інструкцію). <u>Ціннісна складова</u> Уважно слухає обговорення змісту тексту; уважно слухає судження щодо порушених у тексті питань
<u>Лексикологія</u> Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова (повторення).	<u>Знаннєва складова</u> Знає, що вивчає лексикологія; розуміє й витлумачує лексичне значення слів; зокрема синонімів та антонімів;	<u>Лексикологія</u> Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова (повторення).	<u>Знаннєва складова</u> Розуміє лексичне значення простих слів; має уявлення про однозначні і багатозначні слова, про синоніми і антоніми.

Використання багатозначних слів у прямому й переносному значеннях (повторення). Лексична помилка та умовне позначення її (практично). Тлумачний словник. Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми (повторення й поглиблення). Пароніми. Ознайомлення зі словниками антонімів, синонімів, омонімів, паронімів. Обов'язкові види роботи. Докладний усний переказ розповідного тексту художнього стилю з елементами опису тварини, що містить синоніми та антоніми (за колективно складеним простим планом). Докладний письмовий переказ тексту розповідного характеру з елементами опису предмета (тварини), що містить синоніми та антоніми (за колективно складеним планом). Аналіз письмового переказу	наводить приклади слів, що належать до різних за значенням груп: синонімів, антонімів, омонімів; пояснює лексичні значення багатозначних слів, омонімів і паронімів з урахуванням контексту. <u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє пряме й переносне значення багатозначних слів, правильно використовує такі слова в мовленні; визначає в реченнях (текстах) і самостійно добирає синоніми, антоніми, використовує доцільно й правильно синоніми, антоніми в усному й писемному мовленні; користується тлумачним словником; а також словниками синонімів, антонімів, омонімів і паронімів; використовує синоніми як засіб зв'язку речень у тексті та для уникнення невиправданих повторів слів; помічає та виправляє лексичні помилки у своєму мовленні. <u>Ціннісна складова</u> усвідомлює багатство виражальних засобів української мови, зокрема багатство її лексичного складу; оцінює роль у мовленні слів, ужитих у переносному значенні, синонімів та антонімів; критично ставиться до власного мовлення, усвідомлює необхідність використання мовних словників; усвідомлює й обговорює шляхи вдосконалення власного мовлення, зокрема збагачення словникового запасу;	Тлумачний словник. Групи слів за значенням: синоніми, антоніми (без вживання термінів)	<u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє багатозначні й однозначні слова з допомогою учителя та за поданим зразком; з допомогою вчителя добирає синоніми, антоніми (без вживання термінів); має уявлення про користування тлумачним словником; списує з друкованого тексту невеликі речення. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про багатство виражальних засобів української мови, зокрема багатство її лексичного складу; має уявлення про необхідність дотримання здорового способу життя, занять фізкультурою (спортом)
--	---	---	---

	робить висновки щодо необхідності дотримання здорового способу життя, занять фізкультурою (спортом); прагне успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі		
<u>Будова слова.</u> <u>Орфографія</u> Основа слова (корінь, суфікс, префікс) і закінчення — значущі частини слова (повторення й поглиблення відомостей). Спільнокореневі слова й форми слова. Незмінні й змінні слова. Правопис значущих частин слова (повторення). Написання префіксів пре-, при-, прі-. Обов'язкові види роботи. Письмовий твір-опис предмета (тварини) з використанням слів із суфіксами та префіксами, що надають тексту емоційного забарвлення й виразності (у художньому стилі). Аналіз письмового твору-опису предмета (тварини)	<u>Знаннєва складова</u> Знає значущі частини слова; наводить приклади різних форм слова та спільнокореневих слів; пояснює правопис значущих частин слова правилами (у межах вивченого). <u>Діяльнісна складова</u> Виділяє у слові значущі частини; розрізняє форми слова та спільнокореневі слова, змінні й незмінні слова; складає речення й мікротексти зі словами, що мають суфікси та префікси, які надають їм емоційного забарвлення й виразності; використовує доцільно слова, що містять антонімічні суфікси та префікси. записує правильно слова з вивченими орфограмами в значущих частинах, обґрунтовує написання їх правилами; знаходить і виправляє орфографічні помилки на вивчені правила; використовує спільнокореневі слова як засіб зв'язку речень у тексті. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює багатство виразальних засобів української мови; робить висновки щодо важливості удосконалення власного мовлення, зокрема збагачення словникового	<u>Будова слова.</u> <u>Орфографія</u> Основа слова (корінь, суфікс, префікс) і закінчення — значущі частини слова. Спільнокореневі слова	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про значущі частини слова; має уявлення про спільнокореневі слова. <u>Діяльнісна складова</u> Намагається виділяти у слові значущі частини з допомогою вчителя та за зразком; списує з друкованого тексту спільнокореневі слова, що відносяться до різних частин мови; намагається складати речення з допомогою додаткової інструкції зі словами, що мають суфікси та префікси, які надають їм емоційного забарвлення й виразності. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про багатство виразальних засобів української мови

	запасу словами різної будови		
<u>Фонетика.</u> <u>Графіка. Орфоепія.</u> <u>Орфографія.</u> <u>Звуки мови й звуки мовлення</u> Голосні й приголосні звуки. Приголосні тверді й м'які, дзвінкі й глухі (повторення); вимова звуків, що позначаються літерами г і ґ. Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт (абетка, азбука). Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв я, ю, є, ї та щ (повторення). Склад. Наголос. Орфоепічний словник і словник наголосів. Орфоепічна помилка (практично). Вимова наголошених і ненаголошених голосних. Ненаголошені голосні [є], [и], [о] в коренях слів. Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом. Позначення на письмі ненаголошених голосних [є], [и] та [о] перед складом з наголошеним [у] в коренях слів. Орфографічний словник. Орфограма (практично). Орфографічна помилка (практично), її умовне позначення. Вимова приголосних звуків. Уподібнення приголосних звуків. Вимова і правопис префіксів роз-, без.	<u>Знаннєва складова</u> Знає, що вивчає фонетика, графіка, орфоепія, орфографія; знає українську абетку; розуміє та пояснює співвідношення між звуками й буквами; знає засоби милозвучності української мови; знає правила переносу слів із рядка в рядок; записує правильно слова з вивченими орфограмами; обґрунтовує написання слів відповідними орфографічними правилами; знає й пояснює особливості будови розповіді та елементарного роздуму. <u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє у словах тверді й м'які, дзвінкі й глухі приголосні, ненаголошені й наголошені голосні звуки; пояснює звукове значення букв я, ю, є, ї та щ; поділяє слова на склади, правильно переносить з рядка в рядок; вимовляє звуки в словах відповідно до правил орфоепії; використовує логічний наголос для виділення слів зі смисловим навантаженням; дотримується чергувань голосних і приголосних звуків; користується орфографічним словником і словником наголосів; помічає й виправляє орфоепічні й орфографічні помилки,	<u>Фонетика. Графіка.</u> <u>Орфоепія.</u> <u>Орфографія.</u> <u>Звуки мови й звуки мовлення</u> Голосні й приголосні звуки. Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт (абетка, азбука). Співвідношення звуків і букв. Склад. Наголос. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, і, є, ю, я. Основні правила переносу. Правила вживання апострофа	<u>Знаннєва складова</u> Знає українську абетку; має уявлення про правила переносу слів із рядка в рядок; намагається зрозуміти пом'якшення приголосних на письмі. <u>Діяльнісна складова</u> Поділяє за зразком (з допомогою вчителя) слова на склади, намагається правильно переносити з рядка в рядок; вимовляє звуки в словах відповідно до правил орфоепії; списує правильно з друкованого тексту слова з апострофом. <u>Ціннісна складова</u> Намагається зрозуміти красу, естетичну довершеність української мови, зокрема її милозвучність і мелодійність

Спрощення в групах приголосних. Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків (практично). Чергування [o] – [a], [e] – [i], [e] – [и]; [o], [e] з [i]; [и] – [i] після [ж], [ч], [ш], [шч] та [г], [к], [х] у коренях слів; [г], [к], [х] – [ж], [ч], [ш] – [з'], [ц'], [с']. Основні випадки чергування у–в, і–й, з–із–зі (правила милозвучності). Вимова і правопис префіксів з- (зі-, с-), роз (розі-). Позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, і, є, ю, я. Основні правила переносу. Правила вживання знака м'якшення (повторення й поглиблення). Правила вживання апострофа. Теоретичний матеріал. Особливості будови розповіді та елементарного роздуму. Обов'язкові види роботи. Докладний усний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму. Письмовий твір-роздум на тему, пов'язану з життєвим досвідом учнів, у художньому стилі за колективно складеним планом (орієнтовні теми: «Чому людина має бути чемною», «Чому потрібно захищати слабших», «Чому	керуючись вивченими правилами; розпізнає у словах явища уподібнення, спрощення, чергування звуків. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює красу, естетичну довершеність української мови, зокрема її милозвучність і мелодійність; виявляє відкритість до пізнання різних культур через мови		
--	--	--	--

потрібно вивчати іноземну мову»). Аналіз письмового твору. Есе (розмірковування в довільній формі) про красу й милозвучність української мови			
<u>Відомості із синтаксису й пунктуації.</u> <u>Словосполучення</u> Відмінність словосполучення від слова й речення. Головне й залежне слово в словосполученні. Речення, його граматична основа (підмет і присудок). Речення з одним головним членом (загальне ознайомлення). Види речень за метою висловлення; за емоційним забарвленням: окличні й неокличні (повторення). Пунктуаційна помилка та її умовне позначення (практично). Обов'язкові види роботи. Письмовий твір-роздум за колективно складеним планом у художньому стилі (орієнтовні теми: «Чому необхідно знати історію свого народу», «Чому потрібно знати звичаї свого народу», «Чого не можна купити за гроші», «Чому потрібно берегти природу»).	<u>Знаннєва складова</u> Знає, що вивчає синтаксис і пунктуація; знає та формулює визначення словосполучення та речення; пояснює відмінність між словосполученням і реченням; наводить приклади словосполучень, речень, що належать до різних видів за метою висловлення та емоційним забарвленням; знає головні члени речення; наводить приклади двоскладних й односкладних речень. <u>Діяльнісна складова</u> Відрізняє словосполучення від слова й речення; визначає у словосполученні головне й залежне слова; розпізнає види речень за метою висловлення, інтонацією, емоційним забарвленням; визначає частини складного речення, що мають будову простих; правильно інтонує речення; розставляє та обґрунтовує розділові знаки в кінці речення; визначає в реченні головні члени; помічає й виправляє пунктуаційні помилки (у межах вивчених правил); критично мислить, аналізує моральні	<u>Відомості із синтаксису й пунктуації.</u> <u>Словосполучення</u> Відмінність словосполучення від слова й речення. Речення, його граматична основа (підмет і присудок (без вживання термінів)). Види речень за метою висловлення; за емоційним забарвленням: окличні й неокличні	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про визначення словосполучення та речення; намагається пояснити з допомогою вчителя відмінність між словосполученням і реченням. <u>Діяльнісна складова</u> Відрізняє за зразком словосполучення від слова й речення; розрізняє підмет і присудок у реченні з допомогою вчителя (без вживання термінології, практично); списує з друкованого тексту різні види речень. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про багатство виражальних засобів української мови, зокрема її граматичну досконалість; повторює за вчителем суть поняття патріотизм

Аналіз письмового твору	дилеми, виходячи з досвіду власного життя. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює багатство виражальних засобів української мови, зокрема її граматичну досконалість; представляє й аргументує свою позицію в шкільному ЗМІ, додержує таких правил етики, як правдивість, дотримання прав людини; усвідомлює суть понять патріотизм, відповідальність за долю батьківщини; обґрунтовує необхідність збереження та відновлення природного середовища		
Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина	<u>Знаннєва складова</u> Знає другорядні члени речення; формулює визначення додатка, означення, обставини. <u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє додатки, означення, обставини, визначає їх у реченні; будує речення, поширюючи їх додатками, означеннями, обставинами; складає речення з урахуванням мети й ситуації спілкування; використовує виражальні можливості другорядних членів речення у своєму мовленні. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює багатство виражальних засобів української мови; робить висновки щодо значення будови речення для точності висловлення думки.	-	-
Речення з однорідними членами (без сполучників і зі сполучниками а,	<u>Знаннєва складова</u> Пояснює роль однорідних членів речення, звертань, вставних слів	Речення з однорідними членами	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про роль однорідних членів речення, звертань (без вживання термінів).

але, і). Кома між однорідними членами. Узагальнювальне слово в реченні з однорідними членами. Двокрапка й тире при узагальнювальних словах у реченнях з однорідними членами. Звертання. Непоширені й поширені звертання. Розділові знаки при звертанні (повторення). Ознайомлення з найбільш уживаними вставними словами та сполученнями слів (практично). Виділення вставних слів на письмі комами. Складні речення з безсполучниковим і сполучниковим зв'язком. Кома між частинами складного речення, з'єднаними безсполучниковим і сполучниковим зв'язком. Обов'язкові види роботи. Письмовий докладний переказ тексту розповідного характеру з елементами роздуму, що містить однорідні члени речення. Аналіз письмового переказу. Лист до рідної людини з використанням	(словосполучень, речень) у мовленні; формулює правила вживання розділових знаків у реченнях, ускладнених однорідними членами, звертаннями та вставними словами (словосполученнями). <u>Діяльнісна складова</u> Розпізнає однорідні члени речення, узагальнювальні слова при них, звертання, вставні слова в реченні та складні речення; складає речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами й складні речення та використовує їх у власному мовленні; будує діалоги на визначені теми й відповідно до запропонованої ситуації, доцільно використовуючи однорідні члени речення, звертання і вставні слова; інтонує правильно речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами й складні речення; розставляє розділові знаки між однорідними членами, при звертаннях і вставних словах, між частинами складного речення, обґрунтовує їх уживання відповідними правилами; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; складає висловлення з урахуванням адресата мовлення, використовуючи різні за будовою (прості й складні) речення. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює значення однорідних членів	Кома між однорідними членами. Звертання. Непоширені й поширені звертання. Лист до рідної людини з використанням звертань	<u>Діяльнісна складова</u> З допомогою вчителя (за зразком) намагається знаходити однорідні члени речення (без вживання термінів); під контролем правильно будує речення (усно), дотримуючись лексико-граматичної сполучуваності слів у речення; намагається дотримуватися на письмі правил граматики та пунктуації; списує з друкованого тексту невеликий лист. <u>Ціннісна складова</u> Намагається усвідомити значення однорідних членів речення, звертань; під контролем вживає слова ввічливості у різних ситуаціях спілкування (написання листа); має уявлення про родинні цінності
---	--	---	--

звертань та вставних слів. Ділові папери. Оформлення конверта (або адреси на поштової листівці)	речення, звертань, вставних слів у мовленні; цінує співрозмовника (адресата листа), виявляє до нього увагу та повагу; визнає право кожного мати й вільно висловлювати власну думку; робить висновки щодо необхідності виявляти у спілкуванні делікатність, тактовність, уміти уникати конфліктів та домовлятися; усвідомлює потребу в цінностях, зокрема родинних; усвідомлює наслідки, що можуть бути спричинені непорозуміннями між рідними людьми, обґрунтовує необхідність їх уникання		
Пряма мова. Діалог Розділові знаки в реченнях із прямою мовою. Тире при діалозі	<u>Знаннєва складова</u> Пояснює відмінності між прямою та непрямою мовою; наводить приклади речень із прямою мовою; записує правильно речення з прямою мовою в різних щодо слів автора позиціях; записує правильно текст, що містить діалог. <u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє слова автора й пряму мову в реченні з прямою мовою; правильно інтонує речення з прямою мовою; ставить розділові знаки при прямій мові й діалозі, обґрунтовує їх правилами; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; складає тексти, використовуючи речення з прямою мовою, діалогом. <u>Ціннісна складова</u>	<u>Діалог</u>	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про діалог; списує правильно невеликий текст, що містить діалог. <u>Діяльнісна складова</u> Розрізняє за зразком діалог і монолог; намагається приймати участь у діалозі на задану тему з допомогою вчителя. <u>Ціннісна складова</u> Дотримується під контролем правил мовленнєвого етикету під час звертання до дорослих, до незнайомих людей

	Усвідомлює роль прямої мови в реченнях і текстах; цінує досвід старших поколінь, поважає досвід і дослухається порад старших членів родини		
<u>Повторення й узагальнення вивченого в кінці року</u> Лексикологія. Будова слова й орфографія. Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія. Синтаксис і пунктуація	<u>Знання складова</u> Знає групи слів за значенням, будову слова, основні правила вимови та правопису слів, основні відомості із синтаксису та пунктуації. <u>Діяльнісна складова</u> Класифікує й систематизує вивчені відомості; узагальнює поняття, закономірності, правила; застосовує здобуті знання, уміння, навички й досвід у нових навчальних та життєвих ситуаціях	<u>Повторення й узагальнення вивченого в кінці року</u>	<u>Знання складова</u> Знає: українська мова – державна мова України; алфавіт української мови; слова, схожі й протилежні за значенням; правила ввічливого спілкування; має уявлення про: текст, речення слово; значущі частини слова; види речень за метою висловлювання; головні члени речення; діалог. <u>Діяльнісна складова</u> Вміє: списувати правильно невеликий текст і вживати розділові знаки в кінці речень; з допомогою добирати синоніми і антоніми; з допомогою визначати частини слова; вступати в діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування; уважно слухати, орієнтуватися у ситуації спілкування; розрізняти різні за метою висловлювання речення

4.3. Зразок модифікованої програми з української літератури для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)

Зміст навчального матеріалу (згідно з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до наказів Міністерства освіти і науки)	Навчальні досягнення учня (Програма для загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13.01.2017 р. та № 201 від 10.02.2017 р.)	Навчальні досягнення учня (модифікована програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
---	--	--

науки України № 52 від 13.01.2017 р. та № 201 від 10.02.2017 р.)		
ВСТУП Слово в житті людини. Образне слово – першоеlement літератури. Художня література як мистецтво слова. Види мистецтва	<u>Предметні компетентності</u> Розповідає про роль художнього слова в житті людини, специфіку художнього образу; називає види мистецтва; уміє порівняти художню творчість з іншими видами діяльності людини. <u>Ключові компетентності</u> Застосовує набуті знання для компаративного аналізу творів української та зарубіжної літератур; зіставляє специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва; визначає роль і місце української літератури в загальноєвропейському і світовому контекстах. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення важливості літератури як мистецтва слова в житті людини	<u>Предметні компетентності</u> Розуміє роль художнього слова в житті людини; має уявлення про різні види мистецтва. <u>Ключові компетентності</u> Порівнює художню творчість з іншими видами мистецтва з допомогою вчителя, за навідними запитаннями або ж за схемами. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Знає, шанує українську літературу серед інших мистецтв
СВІТ ФАНТАЗІЇ ТА МУДРОСТІ Початок словесного мистецтва: фольклор і літописи. Міфи і легенди давніх українців. Міфи як первісні уявлення про всесвіт і людину, реальні та фантастичні елементи людської поведінки. Легенди: «Про зоряний Віз», «Берегиня», «Чому пес живе коло людини?» (за С. Плачиндою), «Дажбог», «Неопалима купина» (за Є. Шморгуном), «Як виникли Карпати», «Чому в морі є перли і мушлі» (5 творів на вибір учителя). Народні перекази. «Прийом у запорожців». Звичаї та традиції запорозьких козаків	<u>Предметні компетентності</u> Розповідає про виникнення міфів, легенд і переказів; переказує міфи й легенди, тлумачить їхній зміст; розуміє роль і місце реального та фантастичного в житті. <u>Ключові компетентності</u> Аналізує отриману інформацію, узагальнює, систематизує її; визначає причинно-наслідкові зв'язки між явищами. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Шанобливе ставлення до світоглядних уявлень наших предків	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про виникнення міфів, легенд і переказів; переказує міфи й легенди (з допомогою вчителя, з опорою на запитання, простий план твору тощо). <u>Ключові компетентності</u> Разом з учителем називає послідовність описаних подій, встановлює часові та причинно-наслідкові зв'язки між подіями; розрізняє поняття «реальне» й «фантастичне». <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> під контролем учителя намагається поводитися культурно під час обговорення (спокійно слухати, висловлюватися)
Народні казки «Яйце-райце». Світогляд народу, його морально-етичні принципи в казці; зв'язок із міфами. «Про правду і кривду» або «Мудра дівчина» (на вибір учителя). «Ох» або «Летючий корабель» (на	<u>Предметні компетентності</u> Знає зміст українських казок; розуміє особливість побудови народної казки, роль у ній фантастичного елемента; виразно і вдумливо читає казки; виявляє спільне та відмінне між міфом та казкою, переказує їх;	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про основні ознаки чарівних казок, з допомогою вчителя називає їх (зачаровані, незвичайні предмети, істоти, дивовижні перетворення,

вибір учителя). Тематика народних казок, їхні різновиди (про звірів, побутові, чарівні (геройко-фантастичні). Побудова казки, її яскравий національний колорит. Народне уявлення про добро і зло в казці. Фантастичне і реальне, смішне і страшне, красиве і потворне в казках.	характеризує казкових героїв, аналізує реальне і фантастичне; пояснює народні уявлення про добро і зло, красиве і потворне, смішне і страшне (на основі текстів казок). <u>Ключові компетентності</u> Висловлює власні міркування про зміст казок; проводить аналогії із сучасним життям. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення постійної присутності в житті, у душі людини добра і зла, красивого і потворного. Розуміння ролі творчих здібностей (уяви, фантазії, прагнення експериментувати) у розвитку й самореалізації людини.	надзвичайна сила героїв та ін.); називає героїв казок; з допомогою вчителя пояснює, якими рисами наділені позитивні і негативні герої. <u>Ключові компетентності</u> Намагається дати оцінку поведінки, вчинків персонажів (з допомогою запитань учителя). <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> з допомогою вчителя робить висновок, що добро у казках перемагає зло.
<u>Літературні казки</u> Іван ФРАНКО. «Фарбований Лис» Дитинство письменника. І. Франко – казкар (зб. «Коли ще звірі говорили»). Зміст казки, головні і другорядні персонажі. Образ Лиса, риси його характеру. Особливості літературної казки, її відмінність від народної	<u>Предметні компетентності</u> Розповідає про дитинство письменника, про Івана Франка казкаря; пояснює особливості літературної казки; знає зміст казки, переказує її фрагменти; виразно і вдумливо читає казку в дійових особах; аналізує поведінку Лиса; розрізняє головних персонажів і другорядних. <u>Ключові компетентності</u> Дає власну оцінку вчинкам і поведінці персонажів; прогнозує можливі наслідки діяльності; толерантно відстоює власну позицію в дискусії. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Осмилення негативної ролі лицемірства, зарозумілості та хвалькуватості в житті сучасної людини	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про письменника Івана Франка; переказує текст казки (з допомогою вчителя, з опорою на запитання, простий план твору тощо); читає вголос цілими словами з поступовим переходом до фразового читання доступні за змістом тексти; відповідає на запитання до змісту твору; називає головних і другорядних персонажів твору, розповідає про їхні вчинки (за питаннями вчителя). <u>Ключові компетентності</u> Уважно слухає про позиції учнів щодо прочитаного. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається зрозуміти, що хвалитись є поганим вчинком
Василь КОРОЛІВ-СТАРІЙ. «Хуха-Моховинка» Короткі відомості про письменника і його фантастичні казки. Образи фантастичних істот, створені уявою	<u>Предметні компетентності</u> Вдумливо й виразно читає казку; переказує її зміст; знаходить описи зовнішності персонажів, аналізує їх. <u>Ключові компетентності</u>	<u>Предметні компетентності</u> Читає у достатньому (доступному для кожного) темпі, який дає можливість зрозуміти зміст твору; за питаннями вчителя правильно називає

автора на основі українського фольклору. Добро і зло в казці. Світлий, життєствердний погляд на світ. Аналіз зовнішності (портрета) казкових істот. Наскрізний гуманізм казки	Оцінює вчинки персонажів та життєві ситуації, в які потрапляють герої твору; усвідомлює важливість толерантного ставлення до людей у сучасному світі. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Готовність робити добро як спонука до позитивної життєдіяльності	дійових осіб прочитаного твору, їхні вчинки. <u>Ключові компетентності</u> Висловлює своє ставлення з допомогою словесної інструкції до описуваних подій (вчинків дійових осіб). <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Виражає готовність робити добро як спонука до позитивної життєдіяльності.
Василь СИМОНЕНКО. «Цар Плаксі та Лоскотон» Цікаві сторінки з дитинства митця. Різні життєві позиції царя Плаксія і Лоскотона (песимістична й оптимістична). Казкова історія і сучасне життя	<u>Предметні компетентності</u> Виразно й осмислено читає казку; розуміє особливості віршованої казки (ритм, риму, поділ на строфи); визначає основні риси характеру дійових осіб твору; простежує різні способи життя та поведінки дійових осіб; пояснює значення для розкриття змісту твору назви казкової країни, імен персонажів казки; виокремлює основні епізоди; пояснює відмінність прозової і віршованої мови казок; висловлює свою думку про прочитане; проводить аналогії із сучасним життям. <u>Ключові компетентності</u> Аргументовано і грамотно висловлює власну думку щодо проблем добра і зла у творі, щирості й нещирості, відданості і зради, байдужості і відповідальності, оптимізму і песимізму. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення значення для людини та її життя оптимістичного погляду на світ, потреби керувати своїми емоціями.	<u>Предметні компетентності</u> Читає розбірливо (відповідно до мовленнєвих можливостей), достатньо гучно; з допомогою вчителя знаходить слова і вислови, що характеризують персонажів (героїв) твору, їхню поведінку; події, пригоди, що з ними трапилися, місце і час подій; з допомогою вчителя визначає провідну тему казки. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про «добро» і «зло», «щирість» і «нещирість», «відданість» і «зрада». <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> намагається керувати своїми емоціями.
Галина МАЛИК. «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» Повість-казка сучасної дитячої письменниці. Морально-етичні проблеми у творі: добро і зло, відповідальність за свої вчинки, уміння долати перешкоди на шляху до мети. Елементи незвичайного в повісті-казці. Символіка	<u>Предметні компетентності</u> Переказує твір, читає уривки з нього за ролями; визначає тему повісті та морально-етичні проблеми, коментує їх; характеризує героя, який найбільше сподобався, оцінює його вчинки; пояснює роль діалогів у творі. <u>Ключові компетентності</u> Аргументовано й грамотно висловлює власну думку щодо проблем відповідальності людини за свої вчинки, підступності, справжньої	<u>Предметні компетентності</u> Дотримується словесного наголосу під час читання; разом із учителем визначає тему та основну думку прочитаного твору; визначає і називає головних дійових осіб прочитаного твору, їхні вчинки (за питаннями вчителя). <u>Ключові компетентності</u>

країни Недоладії та її мешканців	дружби, духовності, відваги й боягузтва; створює тексти, ілюстрації, комікси, спираючись на досвід і почуття, використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення дбайливого ставлення до свого життя, до інших людей, потреби виховання щирості, відкритості, наполегливості в досягненні поставленої мети, відповідальності за свої вчинки	Робить ілюстрації до частин прочитаного; розуміє відповідальність за свої вчинки. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> намагається зрозуміти дбайливе ставлення до свого життя, до інших людей, відповідальності за свої вчинки
<u>Із народної мудрості.</u> <u>Загадки</u> Загадка як вид усної народної творчості. Розгляд змісту і форми загадок. Види загадок (про людей, їхнє життя, про природу та її явища, про рослини, тварин). Прислів'я та приказки Народне уявлення про довколишній світ та оцінка його в прислів'ях і приказках. Краса і мудрість цього жанру усної народної творчості	<u>Предметні компетентності</u> Розрізняє види загадок, відгадує їх, пояснює логіку їх відгадування; розглядає і пояснює особливості будови загадки, роль у ній метафори; самостійно складає загадки; називає види прислів'їв і приказок; розуміє їхню дотепність і мудрість. <u>Ключові компетентності</u> Використовує українську мову для духовного, культурного й національного самовияву; відрізняє прислів'я від приказки та пояснює їх, проєктуючи на ситуації сучасного життя; шукає загадки, написані іншими народами; порівнює їхні спільні та відмінні риси; створює і розгадує ребуси, кросворди, цифрограми та шифрограми. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Шанобливе ставлення до кмітливості та мудрості нашого народу. Усвідомлення потреби розвивати логічне мислення, допитливість, спостережливість, уважність, кмітливості як важливі елементи розумової діяльності людини	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про види загадок, відгадує їх; з допомогою вчителя складає загадку. <u>Ключові компетентності</u> З допомогою вчителя розпізнає прислів'я і приказки з-поміж інших літературних жанрів; називає теми прислів'їв (наприклад, про працю, навчання); розгадує прості ребуси, кросворди, цифрограми (з допомогою вчителя). <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Має уявлення про шанобливе ставлення до кмітливості та мудрості нашого народу
Леонід ГЛІБОВ. «Химерний, маленький...», «Що за птиця?», «Хто вона?», «Хто розмовляє?», «Хто сестра і брат?» Відомий український поет і байкар. Фольклорна основа його віршованих загадок	<u>Предметні компетентності</u> Виразно, осмислено читає загадки, пояснює способи їх відгадування; коментує особливості поетичних загадок Л. Глібова, роль у них казкових елементів, фольклорної основи, гумору, пестливих слів. <u>Ключові компетентності</u> Створює власне висловлення, твориасоціації, ілюстрації на тему віршованих загадок Л. Глібова, спираючись на досвід і почуття, використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби.	<u>Предметні компетентності</u> Читає у достатньому (доступному для кожного) темпі, який дає можливість зрозуміти зміст загадок; має уявлення про казкові елементи, гумор, пестливі слова у поетичних загадках Л. Глібова. <u>Ключові компетентності</u> З допомогою вчителя створює ілюстрації на тему до віршованих загадок Л. Глібова.

	<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Прагнення розвивати кмітливість, розумові здібності, логічне мислення, пам'ять	<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> розуміє важливість розвитку кмітливості та пам'яті
<u>ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ НАШОГО НАРОДУ</u> Літописні оповіді (подавати на основі «Повісті минулих літ» у переказі В. Близниці): «Три брати – Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь», «Святослав укладає мир з греками...», «Володимир вибирає віру», «Розгром Ярославом печенігів. Початок великого будівництва в Києві. Похвала книгам» (3 твори – на вибір учителя). «Повість минулих літ» – найдавніший літопис нашого народу. Значення літописання для нащадків. Казкові й історичні мотиви літописних сюжетів. Любов руських (українських) князів до своєї землі, їхня сила духу, воля, шляхетність, сміливість, рішучість, вірність тощо	<u>Предметні компетентності</u> Знає про історичну і літературну пам'ятку «Повість минулих літ»; розуміє значення давнього літописання для нащадків; розповідає про легендарного Нестора Літописця; аналізує риси характерів руських (українських) князів. <u>Ключові компетентності</u> Розуміє роль читання впродовж життя для власного зростання; шукає описи живописних та архітектурних пам'яток доби Русі-України, зіставляє з літературним твором; дискутує про зв'язок історичного минулого із сучасністю, важливість знання історії. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення душевної краси й сили наших предків, любові руських (українських) князів до своєї землі як достойного прикладу для нащадків	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про історичну і літературну пам'ятку «Повість минулих літ»; з допомогою вчителя розповідає декілька речень про Нестора Літописця; визначає позитивні й негативні риси українських князів. <u>Ключові компетентності</u> Дотримується гігієнічних правил у роботі з книжкою; розуміє важливість знання історії. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається зрозуміти душевну красу й силу наших предків
Олександр ОЛЕСЬ. «Заспів», «Україна в старовину», «Похід на Царгород», «Ярослав Мудрий» (із кн. «Княжа Україна») (2 на вибір учителя), «Микита Кожум'яка» Поезії з книги «Княжа Україна», їх зв'язок із літописами. Поетична оповідь про минуле нашого народу, князів Русі-України, їхню мудрість, благородство, хоробрість, любов до рідної землі. Драматичний твір на тему народної казки	<u>Предметні компетентності</u> Виразно й усвідомлено читає поезії; визначає засоби поетичної мови; розповідає про давньоруських князів; висловлює власні міркування про зміст заповіту Ярослава Мудрого і його актуальність; виразно в особах читає драму-казку «Микита Кожум'яка», виокремлює в ній найнапруженіші епізоди; розуміє і пояснює своєрідність побудови драматичного твору. <u>Ключові компетентності</u> Розуміє зв'язок історичного минулого із сучасністю; створює власну драму казки на І дію про Микиту та його нові пригоди, презентацію про життя і вірування давніх українців, про Ярослава Мудрого та його бібліотеку, про благородного Святослава;	<u>Предметні компетентності</u> З допомогою вчителя звертає увагу на основні ознаки вірша (графічна форма тексту, наявність ритму, поділ на строфи – без вживання термінів); разом із учителем визначає та називає основні теми віршів, які вивчалися; розуміє зв'язок заголовка зі змістом твору, його основною думкою. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про зв'язок історичного минулого із сучасністю; з допомогою вчителя створює ілюстрації на тему до творів «Ярослав

	дискутує про важливість вивчення історії своєї держави. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Зацікавлення історичним минулим українського народу, шанобливе ставлення до заповітів наших предків та осмислене їх виконання	Мудрий» або «Микита Кожум'яка»; бере участь з допомогою вчителя у колективному обговоренні змісту прочитаних творів. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Проявляє шанобливе ставлення до заповітів наших предків та осмислене їх виконання
Зірка МЕНЗАТЮК. «Тасмниця козацької шаблі» Пригодницька повість про мандрівку історичними місцями сучасної України. Фантастичне і реальне в ній. Історичне минуле нашого народу в житті сучасної людини. Образи козаків та символіка козацької шаблі у творі. Екзотика старовинних українських замків	<u>Предметні компетентності</u> Переказує найяскравіші фрагменти твору; характеризує образи головних героїв. <u>Ключові компетентності</u> Дискутує про значення історичного минулого для сучасної людини; аргументовано й грамотно висловлює власну думку щодо проблем, порушених у творі; створює презентацію і карту про місця подорожі головних героїв; створює ілюстрації / буктрейлер до твору. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміння потреби формувати національну самосвідомість, плекати патріотичні почуття, мати громадянську позицію	<u>Предметні компетентності</u> Переказує фрагменти твору (за запитаннями, за схемами тощо); з допомогою вчителя знаходить слова і вислови, що характеризують персонажів (героїв) твору, їхню поведінку. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про значення історичного минулого для сучасної людини; з допомогою вчителя створює ілюстрації/буктрейлер до твору. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміє сутність поняття патріотизм
РІДНА УКРАЇНА. СВІТ ПРИРОДИ Тарас ШЕВЧЕНКО. «За сонцем хмаронька пливе...», «Садок вишневий коло хати...» Степан ВАСИЛЬЧЕНКО «В бур'янах» або Оксана ІВАНЕНКО. «Тарасові шляхи». Україна часів Т. Шевченка. Розповідь про поета, його дитинство (на основі повісті Степана Васильченка або Оксани Іваненко). Картини довколишнього світу, природи в поезіях Тараса Шевченка – художня реальність, створена уявою митця за	<u>Предметні компетентності</u> Пригадує відомості про Україну часів Т. Шевченка; розповідає про дитинство поета і його родину; відтворює настрої пейзажних поезій; описує власні відчуття, викликані художнім словом; виразно читає поезії; знаходить у них порівняння, персоніфікацію, пояснює їхню роль. <u>Ключові компетентності</u> Створює презентації про живописні твори-пейзажі Т. Шевченка; зіставляє специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва; дискутує щодо проблеми впливу природи на життя людини. Вивчає напам'ять: «За сонцем хмаронька пливе...», «Садок вишневий коло хати...». <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>	<u>Предметні компетентності</u> З допомогою вчителя розповідає про дитинство поета та його родину; самостійно впізнає і розрізняє прозові та віршовані твори (на слух та за графічною формою тексту); дотримується словесного наголосу під час читання. <u>Ключові компетентності</u> З допомогою вчителя знаходить у тексті влучні слова та вислови, які характеризують дійових осіб, події, картини природи; розуміє вплив природи на життя людини; вивчає на пам'ять уривок з вірша.

допомогою засобів образної мови	Розуміння важливості виховання естетичного смаку, усвідомлення естетичної насолоди від твору мистецтва, спонукання до оптимістичного, життєствердного погляду на світ	<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається зрозуміти важливість виховання естетичного смаку
Павло ТИЧИНА. «Не бував ти у наших краях!», «Гаї шумлять...», «Блакить мою душу обвіяла...» Коротко про поета і край, де він народився. Майстерне відтворення краси природи, яка надихає ліричного героя й зміцнює його патріотичні почуття. Мелодійність віршів П. Тичини	<u>Предметні компетентності</u> Виразно і вдумливо читає поезії; висловлює думки про них; аналізує кольорову «палітру» віршів; відтворює в уяві подібні картини природи, осмислює важливість збереження довкілля для сьогодення та майбутнього; висловлює міркування про способи вираження любові до рідної землі, відповідальність кожної людини за збереження природи, дискутує про це. Вивчає напам'ять: 1 вірш (на вибір). <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення важливості розвитку естетичного смаку, відчуття краси образного слова, абстрактного мислення, спостережливості, уміння доводити власну думку	<u>Предметні компетентності</u> Правильно наголошує слова під час читання (за нагадуванням учителя); з допомогою вчителя пояснює лексичне значення слів і висловів, вжитих у тексті. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про важливість збереження довкілля для сьогодення та майбутнього; пробує висловити власну думку щодо любові до рідної природи, землі; вивчає напам'ять уривок чи вірша. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається усвідомити важливість розвитку спостережливості
Євген ГУЦАЛО. «Лось» Основні відомості про письменника. Вічне протистояння добра і зла – наскрізна тема світового мистецтва. Порушення цієї теми в оповіданні «Лось». Співчуття, милосердя – шлях до перемоги добра. Образи хлопчиків, їхня невідступність у захисті гуманних переконань.	<u>Предметні компетентності</u> Переказує оповідання; визначає його тему та жанрові особливості; коментує фрагмент, що найбільше вражає; характеризує образи; дає власну оцінку зображуваному; міркує про великий світ природи й людину в ньому, про добро і зло, любов і милосердя. <u>Ключові компетентності</u> Ілюструє екологічні проблеми на прикладі твору, дискутує про них; усвідомлює важливість бережливого ставлення до природи. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміння важливості турботи про світ природи і рідних людей як неодмінної ознаки гуманної, гідної поведінки.	<u>Предметні компетентності</u> З допомогою вчителя переказує основні моменти оповідання; разом із учителем визначає тему та основну думку прочитаного твору, головних героїв. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про великий світ природи й людину в ньому, про добро і зло, любов і милосердя; з допомогою вчителя шукає епізоди, в яких зазначена екологічна тематика. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> розуміє важливість турботи про світ природи і рідних людей.
Максим РИЛЬСЬКИЙ. «Дощ» («Благодатний, дожджаний...»), «Осінь-малюк із палітрою пишною...»	<u>Предметні компетентності</u> Виразно і вдумливо читає поезії; виокремлює в них образ ліричного героя, відтворює його емоції та	<u>Предметні компетентності</u> Чітко, виразно й гучно читає поезії, дотримуючись інтонаційних пауз;

Основні відомості про поета. Краса рідної природи й відтворення її поетом засобами поетичної мови. Єдність людини і природи, зв'язок між станом людської душі та довкіллям	почуття, порівнюючи із власним образним баченням природи. <u>Ключові компетентності</u> Розуміє важливість збереження довкілля для майбутнього; створює малюнки-асоціації до віршів і пояснює їх; знаходить репродукції картин українських художників про дощ та осінь, музичні композиції на теми віршів, коментує їх. Вивчає напам'ять: 1 вірш (на вибір). <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення образного бачення світу як важливого чинника розвитку творчих здібностей	з допомогою вчителя визначає та називає основних героїв віршів. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про важливість збереження довкілля для майбутнього; створює ілюстрації до прочитаних віршів; вивчає напам'ять уривок чи увесь вірш (за можливістю). <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміє красу рідної природи
Григор ТЮТЮННИК. «Дивак» Коротко про письменника. Ідея неповторності й багатства внутрішнього світу людини. Паралельність і єдність двох світів – природи й людини, зображених в оповіданні. Точність і лаконізм описів природи. Допитливий, чуйний, добрий хлопчик Олеся, його жага пізнати загадковий світ природи, уміння фантазувати, уявляти. Гідна поведінка Олеся як позиція особистості.	<u>Предметні компетентності</u> Переказує цікавий епізод із дитинства письменника; знаходить у творі описи природи; пояснює їх роль в оповіданні; розповідає про особливості характеру Олеся, його обдарованість; складає план до характеристики цього образу; висловлює власні міркування про характер хлопчика, оцінює його незвичну поведінку; пояснює назву оповідання; порівнює літературного героя із собою. <u>Ключові компетентності</u> Аналізує ситуацію з погляду гуманізму, толерантного ставлення до людей; придумує власне закінчення оповідання; знаходить інформацію про «білих ворон», які стали відомими в царинах різних видів мистецтва. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення особливого призначення на землі кожного. Потреба збереження індивідуальних особливостей людини як важливих чинників її майбутньої максимальної самореалізації.	<u>Предметні компетентності</u> З допомогою вчителя розповідає про життя письменника; з допомогою вчителя визначає провідну тему твору. <u>Ключові компетентності</u> Називає дійових осіб прочитаного твору, їх вчинки (за питаннями вчителя); разом з вчителем придумує власне закінчення оповідання. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміє толерантне ставлення до людей.
Микола ВІНГРАНОВСЬКИЙ. «Сіроманець» Захоплива й драматична історія про хлопчика й вовка як приклад гармонії людини й природи. Гуманізм повісті. Доброта, вигадливість, рішучість Сашка, його здатність на самостійні вчинки, особливо у	<u>Предметні компетентності</u> Уміє переказати найцікавіші епізоди повісті; характеризує головного героя за планом; презентує однокласникам власне закінчення твору. <u>Ключові компетентності</u> Зіставляє специфіку розкриття теми в літературі і кіномистецтві; дискутує про проблеми екології, відповідальності за братів менших, толерантно відстоює власну позицію в дискусії. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>	<u>Предметні компетентності</u> Переказує епізод твору, який прочитав в межах своїх можливостей (за запитаннями вчителя) з допомогою вчителя знаходить слова і вислови, що характеризують персонажів (героїв) твору, їхню поведінку; події, пригоди, що з ними трапилися, місце і час подій.

відстоюванні своєї позиції	Усвідомлення значення людяності, доброти в житті, прагнення гармонії з природою	<u>Ключові компетентності</u> З допомогою та за наслідуванням учителя передає голосом, природними жестами, мімікою, ходом характер персонажів твору; має уявлення про екологію, значення відповідальності за братів менших; дотримується гігієнічних правил у роботі з книжкою. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміє роль природи у житті людини
ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ Ознайомлення з доступними для сприйняття й цікавими творами письменників-земляків	<u>Предметні компетентності</u> Знає про письменників-земляків, їхні твори; розуміє зміст цих творів; виразно читає і висловлює власну думку про них. <u>Ключові компетентності</u> усвідомлює роль читання для власного зростання впродовж життя. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про письменників-земляків, з допомогою вчителя називає їхні твори; читає у достатньому (доступному для кожного) темпі, який дає можливість зрозуміти зміст твору. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про роль читання для власного зростання впродовж життя. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Поважає письменників рідного краю
УРОК-ПІДСУМОК Бесіда про твори, що вивчались упродовж року й викликали найбільше роздумів, суперечок, зацікавлення	<u>Предметні компетентності</u> Згадує про письменників і твори, що вивчались упродовж року; закріплює вміння висловлювати власні міркування про найулюбленіші твори. <u>Ключові компетентності</u> Аналізує життєві ситуації, людські вчинки на матеріалі вивчених творів; узагальнює одержану інформацію; визначає необхідність додаткової інформації, шукає її в мережі Інтернет та інших джерелах. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення того, що власна думка і власна позиція – важливі для успішної особистості, необхідні для життя	<u>Предметні компетентності</u> Пригадує з допомогою вчителя письменників й твори, що вивчались впродовж року; бере участь у колективному обговоренні змісту прочитаних творів. <u>Ключові компетентності</u> Робить спроби узагальнити одержану інформацію; з допомогою вчителя визначає необхідну додаткову інформацію і шукає її в мережі Інтернет (в межах можливостей). <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>

		Розуміє важливість володіння власною думкою
--	--	---

4.4. Зразок модифікованої програми з української літератури для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту, концептуальної складності навчального матеріалу та очікуваних результатів навчання)

Зміст навчального матеріалу (згідно з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13.01.2017 р та № 201 від 10.02.2017 р.)	Навчальні досягнення учня (програма для загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13.01.2017 р. та № 201 від 10.02.2017 р.)	Зміст навчального матеріалу (модифікована програма передбачає зміну змісту, концептуальної складності навчального матеріалу)	Навчальні досягнення учня (модифікована програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
ВСТУП Слово в житті людини. Образне слово – першоелемент літератури. Художня література як мистецтво слова. Види мистецтва	Предметні компетентності Розповідає про роль художнього слова в житті людини, специфіку художнього образу; називає види мистецтва; уміє порівняти художню творчість з іншими видами діяльності людини. Ключові компетентності Застосовує набуті знання для компаративного аналізу творів української та зарубіжної літератур; зіставляє специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва; визначає роль і місце української літератури в загальноєвропейському і світовому контекстах. Емоційно-ціннісне ставлення Усвідомлення важливості літератури як	ВСТУП Слово в житті людини. Художня література як мистецтво слова. Ознайомлення з видами мистецтв	Предметні компетентності Намагається зрозуміти роль художнього слова в житті людини. Ключові компетентності З допомогою вчителя (з використанням наочності) має уявлення про різні види мистецтва. Емоційно-ціннісне ставлення Шанує українську літературу серед інших мистецтв

	мистецтва слова в житті людини		
СВІТ ФАНТАЗІЇ ТА МУДРОСТІ Початок словесного мистецтва: фольклор і літописи. Міфи і легенди давніх українців. Міфи як первісні уявлення про всесвіт і людину, реальні та фантастичні елементи людської поведінки. Легенди: «Про зоряний Віз», «Берегиня», «Чому пес живе коло людини?» (за С. Плачиндою), «Дажбог», «Неопалима купина» (за Є. Шморгуном), «Як виникли Карпати», «Чому в морі є перли і мушлі» (5 творів на вибір учителя). Народні перекази. «Прийом у запорожців». Звичаї та традиції запорозьких козаків	Предметні компетентності Розповідає про виникнення міфів, легенд і переказів; переказує міфи й легенди, тлумачить їхній зміст; розуміє роль і місце реального та фантастичного в житті. Ключові компетентності Аналізує отриману інформацію, узагальнює, систематизує її; визначає причиново-наслідкові зв'язки між явищами. Емоційно-ціннісне ставлення Шанобливе ставлення до світоглядних уявлень наших предків	СВІТ ФАНТАЗІЇ ТА МУДРОСТІ Усна народна творчість. Легенди: «Про зоряний Віз», «Дажбог». Народні перекази. «Прийом у запорожців». Звичаї та традиції запорозьких козаків.	Предметні компетентності має уявлення про виникнення легенд; за допомогою навідних запитань називає послідовність описаних подій. Ключові компетентності Читає по складах невеликий уривок легенд; під контролем учителя намагається поводитися культурно під час обговорення (спокійно слухати). Емоційно-ціннісне ставлення намагається шанувати світоглядні уявлення наших предків
Народні казки «Яйце-райце». Світогляд народу, його морально-етичні принципи в казці; зв'язок із міфами. «Про правду і кривду» або «Мудра дівчина» (на вибір учителя). «Ох» або «Летючий корабель» (на вибір учителя). Тематика народних казок, їхні різновиди (про звірів, побутові, чарівні (героїко-фантастичні)). Побудова казки, її яскравий	Предметні компетентності Знає зміст українських казок; розуміє особливості побудови народної казки, роль у ній фантастичного елементу; виразно і вдумливо читає казки; виявляє спільне та відмінне між міфом та казкою, переказує їх; характеризує казкових героїв, аналізує реальне і фантастичне; пояснює народні уявлення про добро і зло, красиве і потворне, смішне і страшне (на основі текстів казок). Ключові компетентності	Народні казки «Яйце-райце». «Про правду і кривду» (окремі уривки). Казки про звірів, побутові. Народне уявлення про добро і зло в казці	Предметні компетентності Має уявлення про казку; з допомогою вчителя визначає про кого або про що йдеться у казці; з допомогою вчителя називає хороших і злих героїв. Ключові компетентності Читає по складах невеликий уривок з казки; уважно слухає висновки інших учнів, що добро у казках перемагає зло. Емоційно-ціннісне ставлення

національний колорит. Народне уявлення про добро і зло в казці. Фантастичне і реальне, смішне і страшне, красиве і потворне в казках	Висловлює власні міркування про зміст казок; проводить аналогії із сучасним життям. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення постійної присутності в житті, у душі людини добра і зла, красивого і потворного. Розуміння ролі творчих здібностей (уяви, фантазії, прагнення експериментувати) у розвитку й самореалізації людини		Розуміє поняття «добро» і «зло»
<u>Літературні казки</u> Іван ФРАНКО. «Фарбований Лис» Дитинство письменника. І. Франко – казкар (зб. «Коли ще звірі говорили»). Зміст казки, головні і другорядні персонажі. Образ Лиса, риси його характеру. Особливості літературної казки, її відмінність від народної	<u>Предметні компетентності</u> Розповідає про дитинство письменника, про Івана Франка-казкаря; пояснює особливості літературної казки; знає зміст казки, переказує її фрагменти; виразно і вдумливо читає казку в дійових особах; аналізує поведінку Лиса; розрізняє головних персонажів і другорядних. <u>Ключові компетентності</u> Дає власну оцінку вчинкам і поведінці персонажів; прогнозує можливі наслідки діяльності; толерантно відстоює власну позицію в дискусії. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Осмислення негативної ролі лицемірства, зарозумілості та хвалькуватості в житті сучасної людини	<u>Літературні казки</u> Іван ФРАНКО. «Фарбований Лис» (уривок з казки) Зміст казки, головні і другорядні герої	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про письменника Івана Франка; шукає у казці з допомогою вчителя відповіді на запитання до змісту казки; називає, про кого казка. <u>Ключові компетентності</u> З допомогою вчителя знаходить образні слова, що характеризують героя твору (веселий, сміливий, хитрий та ін.). <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Знає негативні риси людини
Василь КОРОЛІВ-СТАРИЙ. «Хуха-Моховинка» Короткі відомості про письменника і його фантастичні казки. Образи фантастичних істот,	<u>Предметні компетентності</u> Вдумливо й виразно читає казку; переказує її зміст; знаходить описи зовнішності персонажів, аналізує їх.	Василь КОРОЛІВ-СТАРИЙ. «Хуха-Моховинка» (уривок з казки) Короткі відомості про письменника. Вигадані істоти. Добро і зло в казці.	<u>Предметні компетентності</u> Виявляє інтерес до читання (слухання); за питаннями вчителя правильно називає головних героїв прочитаного твору.

створені уявою автора на основі українського фольклору. Добро і зло в казці. Світлий, життєствердний погляд на світ. Аналіз зовнішності (портрета) казкових істот. Наскрізний гуманізм казки.	<u>Ключові компетентності</u> Оцінює вчинки персонажів та життєві ситуації, в які потрапляють герої твору; усвідомлює важливість толерантного ставлення до людей у сучасному світі. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Готовність Робити добро як спонука до позитивної життєдіяльності	Відшукування у тексті образних слів і висловів, які характеризують дійових осіб	<u>Ключові компетентності</u> З допомогою вчителя відшукує у казці слова, що описують головних героїв; дотримується гігієнічних правил у роботі з книжкою. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Має прагнення робити добро
Василь СИМОНЕНКО. «Цар Плаксі́й та Лоскотон» Цікаві сторінки з дитинства митця. Різні життєві позиції царя Плаксія і Лоскотона (песимістична й оптимістична). Казкова історія і сучасне життя	<u>Предметні компетентності</u> виразно й осмислено читає казку; розуміє особливості віршованої казки (ритм, риму, поділ на строфи); визначає основні риси характеру дійових осіб твору; простежує різні способи життя та поведінки дійових осіб; пояснює значення для розкриття змісту твору назви казкової країни, імен персонажів казки; виокремлює основні епізоди; пояснює відмінність прозової і віршованої мови казок; висловлює свою думку про прочитане; проводить аналогії із сучасним життям. <u>Ключові компетентності</u> Аргументовано і грамотно висловлює власну думку щодо проблем добра і зла у творі, щирості й нещирості, відданості і зради, байдужості і відповідальності, оптимізму і песимізму. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення значення для людини та її життя оптимістичного погляду на світ, потреби керувати своїми емоціями.	Василь СИМОНЕНКО. «Цар Плаксі́й та Лоскотон» (уривок з тексту) Автор твору та його назва. Відповідність назви твору змісту	<u>Предметні компетентності</u> читає по складах невеликий уривок з казки, достатньо гучно й зрозуміло; визначає автора твору й назву казки. <u>Ключові компетентності</u> З допомогою вчителя (за запитаннями, з опорою на текст, за прослуханням) називає, про кого казка й головні події; має уявлення про «добро» і «зло», хороші вчинки і погані. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається керувати своїми емоціями

Галина МАЛИК. «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» Повість-казка сучасної дитячої письменниці. Морально-етичні проблеми у творі: добро і зло, відповідальність за свої вчинки, уміння долати перешкоди на шляху до мети. Елементи незвичайного в повісті-казці. Символіка країни Недоладії та її мешканців	<u>Предметні компетентності</u> Переказує твір, читає уривки з нього за ролями; визначає тему повісті та моральноетичні проблеми, коментує їх; характеризує героя, який найбільше сподобався, оцінює його вчинки; пояснює роль діалогів у творі. <u>Ключові компетентності</u> Аргументовано й грамотно висловлює власну думку щодо проблем відповідальності людини за свої вчинки, підступності, справжньої дружби, духовності, відваги й боягузтва; створює тексти, ілюстрації, комікси, спираючись на досвід і почуття, використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення дбайливого ставлення до свого життя, до інших людей, потреби виховання щирості, відкритості, наполегливості в досягненні поставленої мети, відповідальності за свої вчинки	Галина МАЛИК. «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» Визначення головних героїв і теми у тексті. Добро і зло в казці	<u>Предметні компетентності</u> Читає по складах невеликий уривок з казки, достатньо гучно й зрозуміло; разом із учителем визначає тему казки та головних героїв; визначає позитивних і негативних героїв. <u>Ключові компетентності</u> Розуміє значення загальнонавчаних слів і висловів у доступному тексті; робить ілюстрації до частин прочитаного за покроковою інструкцією. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається розуміти відповідальність за свої вчинки
<u>Із народної мудрості</u> <u>Загадки</u> Загадка як вид усної народної творчості. Розгляд змісту і форми загадок. Види загадок (про людей, їхнє життя, про природу та її явища, про рослини, тварин). Прислів'я та приказки	<u>Предметні компетентності</u> Розрізняє види загадок, відгадує їх, пояснює логіку їх відгадування; розглядає і пояснює особливості будови загадки, роль у ній метафори; самостійно складає загадки; називає види прислів'їв і приказок; розуміє їхню дотепність і мудрість. <u>Ключові компетентності</u>	<u>Із народної мудрості</u> <u>Загадки</u> Загадка як вид усної народної творчості. Види загадок (про людей, їхнє життя, про природу та її явища, про рослини, тварин).	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про загадки; з допомогою вчителя відгадує прості загадки. <u>Ключові компетентності</u> З допомогою вчителя знаходить прислів'я і приказки у підручнику; читає по складах короткі прислів'я і

Народне уявлення про довколишній світ та оцінка його в прислів'ях і приказках. Краса і мудрість цього жанру усної народної творчості	Використовує українську мову для духовного, культурного й національного самовияву; відрізняє прислів'я від приказки та пояснює їх, проектуючи на ситуації сучасного життя; шукає загадки, написані іншими народами; порівнює їхні спільні та відмінні риси; створює і розгадує ребуси, кросворди, цифрограми та шифрограми. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Шанобливе ставлення до кмітливості та мудрості нашого народу. Усвідомлення потреби розвивати логічне мислення, допитливість, спостережливість, уважність, кмітливості як важливі елементи розумової діяльності людини	Прислів'я та приказки, їх тематика	приказки, з допомогою навідних запитань розуміє їхній зміст. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається усвідомити потребу розвивати уважність, допитливість
Леонід ГЛІБОВ. «Химерний, маленький...», «Що за птиця?», «Хто вона?», «Хто розмовляє?», «Хто сестра і брат?» Відомий український поет і байкар. Фольклорна основа його віршованих загадок.	<u>Предметні компетентності</u> Виразно, осмислено читає загадки, пояснює способи їх відгадування; коментує особливості поетичних загадок Л. Глібова, роль у них казкових елементів, фольклорної основи, гумору, пестливих слів. <u>Ключові компетентності</u> Створює власне висловлення, твори асоціації, ілюстрації на тему віршованих загадок Л. Глібова, спираючись на досвід і почуття, використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Прагнення розвивати кмітливості, розумові здібності, логічне мислення, пам'ять.	Леонід ГЛІБОВ. «Химерний, маленький...», «Хто вона?»	<u>Предметні компетентності</u> Читає по складах невеликі загадки й розуміє зміст прочитаного; відгадує загадки за допомогою додаткових запитань вчителя; повторює за вчителем казкові елементи, пестливі слова у поетичних загадках Л. Глібова. <u>Ключові компетентності</u> З допомогою вчителя ілюструє слова-відгадки до віршованих загадок Л. Глібова. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається усвідомити потребу розвивати пам'ять.

<u>ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ НАШОГО НАРОДУ</u> Літописні оповіді (подавати на основі «Повісті минулих літ» у переказі В. Близнеця): «Три брати – Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь», «Святослав укладає мир з греками...», «Володимир вибирає віру», «Розгром Ярославом печенігів. Початок великого будівництва в Києві. Похвала книгам» (3 твори – на вибір учителя) «Повість минулих літ» – найдавніший літопис нашого народу. Значення літописання для нащадків. Казкові й історичні мотиви літописних сюжетів. Любов руських (українських) князів до своєї землі, їхня сила духу, воля, благородство, сміливість, рішучість, вірність тощо	<u>Предметні компетентності</u> Знає про історичну і літературну пам'ятку «Повість минулих літ»; розуміє значення давнього літописання для нащадків; розповідає про легендарного Нестора Літописця; аналізує риси характерів руських (українських) князів. <u>Ключові компетентності</u> Розуміє роль читання впродовж життя для власного зростання; шукає описи живописних та архітектурних пам'яток доби Русі-України, зіставляє з літературним твором; дискутує про зв'язок історичного минулого із сучасністю, важливість знання історії. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення душевної краси й сили наших предків, любові руських (українських) князів до своєї землі як достойного прикладу для нащадків	<u>ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ НАШОГО НАРОДУ</u> Літописні оповіді «Повість минулих літ» «Три брати – Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь»	<u>Предметні компетентності</u> уважно Слухає про історичну і літературну пам'ятку «Повість минулих літ»; відповідає на запитання до прочитаних уривків з тексту. <u>Ключові компетентності</u> Повторює за вчителем імена засновників Києва; дотримується гігієнічних правил у роботі з книжкою; має уявлення про важливість знання історії. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається зрозуміти силу наших предків
Олександр ОЛЕСЬ. «Заспів», «Україна в старовину», «Похід на Царгород», «Ярослав Мудрий» (із кн. «Княжа Україна») (2 на вибір учителя), «Микита Кожум'яка» Поезії з книги «Княжа Україна», їх зв'язок із літописами. Поетична оповідь про минуле нашого народу, князів Русі-України, їхню	<u>Предметні компетентності</u> Виразно й усвідомлено читає поезії; визначає засоби поетичної мови; розповідає про давньоруських князів; висловлює власні міркування про зміст заповіту Ярослава Мудрого і його актуальність; виразно в особах читає драму-казку «Микита Кожум'яка», виокремлює в ній найнапруженіші епізоди;	Олександр ОЛЕСЬ. «Ярослав Мудрий» «Микита Кожум'яка» Поезії з книги «Княжа Україна» (1-2 поезії)	<u>Предметні компетентності</u> Намагається виразно читати поезії; повторює за вчителем основні теми віршів, які вивчалися; намагається виразно вголос читати уривок з творів «Ярослав Мудрий», «Микита Кожум'яка». <u>Ключові компетентності</u> З допомогою та за наслідуванням учителя передає голосом, природними жестами,

мудрість, благородство, хоробрість, любов до рідної землі. Драматичний твір на тему народної казки	розуміє і пояснює своєрідність побудови драматичного твору. <u>Ключові компетентності</u> Розуміє зв'язок історичного минулого із сучасністю; створює власну драму казки на І дію про Микиту та його нові пригоди, презентацію про життя і вірування давніх українців, про Ярослава Мудрого та його бібліотеку, про благородного Святослава; дискутує про важливість вивчення історії своєї держави. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Зацікавлення історичним минулим українського народу, шанобливе ставлення до заповітів наших предків та осмислене їх виконання		мімікою, ходюю характер персонажів твору; уважно слухає колективне обговорення змісту прочитаних творів. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Має уявлення про шанобливе ставлення до заповітів наших предків
Зірка МЕНЗАТЮК. «Таємниця козацької шаблі» Пригодницька повість про мандрівку історичними місцями сучасної України. Фантастичне і реальне в ній. Історичне минуле нашого народу в житті сучасної людини. Образи козаків та символіка козацької шаблі у творі. Екзотика старовинних українських замків	<u>Предметні компетентності</u> Переказує найяскравіші фрагменти твору; характеризує образи головних героїв. <u>Ключові компетентності</u> Дискутує про значення історичного минулого для сучасної людини; аргументовано й грамотно висловлює власну думку щодо проблем, порушених у творі; створює презентацію і карту про місця подорожі головних героїв; створює ілюстрації / буктрейлер до твору. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміння потреби формувати національну самосвідомість, плекати патріотичні почуття, мати громадянську позицію	Зірка МЕНЗАТЮК. «Таємниця козацької шаблі» Побут та звичаї українських козаків у повісті. Старовинні українські замки	<u>Предметні компетентності</u> Намагається виразно читати невеликий уривок з тексту; називає головних героїв твору. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про побут та звичаї українських козаків, про старовинні замки; уважно слухає думки інших учнів щодо проблем, порушених у творі; з допомогою вчителя (з використанням покрокової інструкції) створює ілюстрації/буктрейлер до прочитаного уривку з твору. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміє сутність поняття патріотизм

<u>РІДНА УКРАЇНА.</u> <u>СВІТ ПРИРОДИ</u> Тарас ШЕВЧЕНКО. «За сонцем хмаронька плыве...», «Садок вишневий коло хати...» Степан ВАСИЛЬЧЕНКО «В бур'янах» або Оксана ІВАНЕНКО. «Тарасові шляхи». Україна часів Т. Шевченка. Розповідь про поета, його дитинство (на основі повісті Степана Васильченка або Оксани Іваненко). Картини довколишнього світу, природи в поезіях Тараса Шевченка — художня реальність, створена уявою митця за допомогою засобів образної мови	<u>Предметні компетентності</u> Пригадує відомості про Україну часів Т.Шевченка; розповідає про дитинство поета і його родину; відтворює настрої пейзажних поезій; описує власні відчуття, викликані художнім словом; виразно читає поезії; знаходить у них порівняння, персоніфікацію, пояснює їхню роль. <u>Ключові компетентності</u> Створює презентації про живописні твори-пейзажі Т. Шевченка; зіставляє специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва; дискутує щодо проблеми впливу природи на життя людини. Вивчає напам'ять: «За сонцем хмаронька плыве...», «Садок вишневий коло хати...». <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміння важливості виховання естетичного смаку, усвідомлення естетичної насолоди від твору мистецтва, спонукання до оптимістичного, життєствердного погляду на світ	<u>РІДНА УКРАЇНА.</u> <u>СВІТ ПРИРОДИ</u> Тарас ШЕВЧЕНКО. «Садок вишневий коло хати...» Життя і творчість поета. Опис природи в поезіях Т. Шевченка	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про Т. Шевченка; намагається виразно з інтонацією читати вірш; з опорою на мнемотаблицю намагається вивчити і розповісти невеликий уривок з вірша; повторює за вчителем влучні слова та вислови, які характеризують дійових осіб, події, картини природи. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про вплив природи на життя людини; з допомогою вчителя створює ілюстрації до окремих епізодів твору. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміє оптимістичний, життєрадісний погляд на світ
Павло ТИЧИНА. «Не бував ти у наших краях!», «Гаї шумлять...», «Блакить мою душу обвіяла...» Коротко про поета і край, де він народився. Майстерне відтворення краси природи, яка надихає ліричного героя й зміцнює його патріотичні почуття. Мелодійність віршів П. Тичини	<u>Предметні компетентності</u> Виразно і вдумливо читає поезії; висловлює думки про них; аналізує кольорову «палітру» віршів; відтворює в уяві подібні картини природи. <u>Ключові компетентності</u> Осмислює важливість збереження довкілля для сьогодення та майбутнього; висловлює міркування про способи вираження любові до рідної землі, відповідальність кожної людини за	Павло ТИЧИНА. «Гаї шумлять...» Короткі відомості про поета. Описи природи у віршах П. Тичини	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про життя П. Тичини; намагається виразно з інтонацією читати вірш. <u>Ключові компетентності</u> З опорою на мнемотаблицю намагається вивчити і розповісти невеликий уривок з вірша; з допомогою вчителя шукає у вірші описи природи;

	збереження природи, дискутує про це. Вивчає напам'ять: 1 вірш (на вибір). <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення важливості розвитку естетичного смаку, відчуття краси образного слова, абстрактного мислення, спостережливості, уміння доводити власну думку		повторює за вчителем вислови про важливість збереження довкілля для сьогодення та майбутнього; уважно слухає думки учнів щодо любові до рідної природи, землі. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається зрозуміти важливість розвитку спостережливості
Євген ГУЦАЛО. «Лось» Основні відомості про письменника. Вічне протистояння добра і зла – наскрізна тема світового мистецтва. Порушення цієї теми в оповіданні «Лось». Співчуття, милосердя – шлях до перемоги добра. Образи хлопчиків, їхня невідступність у захисті гуманних переконань	<u>Предметні компетентності</u> Переказує оповідання; визначає його тему та жанрові особливості; коментує фрагмент, що найбільше вражає; характеризує образи; дає власну оцінку зображуваному; міркує про великий світ природи й людину в ньому, про добро і зло, любов і милосердя. <u>Ключові компетентності</u> Ілюструє екологічні проблеми на прикладі твору, дискутує про них; усвідомлює важливість бережливого ставлення до природи. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Розуміння важливості турботи про світ природи і рідних людей як неодмінної ознаки гуманної, гідної поведінки	Євген ГУЦАЛО. «Лось» Короткі відомості про письменника. Тема оповідання, головні герої	<u>Предметні компетентності</u> Має уявлення про життя письменника Є. Гуцало; намагається виразно з інтонацією читати невеликий уривок з тексту; разом із учителем визначає тему твору і самостійно називає головних героїв. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про великий світ природи й людину в ньому, про добро і зло, любов і милосердя; повторює за вчителем фрази щодо бережливого ставлення до природи. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається зрозуміти важливість турботи про рідних людей
Максим РИЛЬСЬКИЙ. «Дош» («Благодатний, довгожданий...»), «Осінь-маляр із палітрою пишною...» Основні відомості про поета. Краса рідної природи й відтворення її	<u>Предметні компетентності</u> Виразно і вдумливо читає поезії; виокремлює в них образ ліричного героя, відтворює його емоції та почуття, порівнюючи із власним образним баченням природи. <u>Ключові компетентності</u>	Максим РИЛЬСЬКИЙ. «Дош» Краса рідної природи у вірші	<u>Предметні компетентності</u> Намагається виразно з інтонацією вголос читати вірш; повторює за вчителем тематику вірша. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про важливість збереження природи для майбутнього;

поетом засобами поетичної мови. Єдність людини і природи, зв'язок між станом людської душі та довкіллям	Розуміє важливість збереження довкілля для майбутнього; створює малюнки-асоціації до віршів і пояснює їх; знаходить репродукції картин українських художників про дощ та осінь, музичні композиції на теми віршів, коментує їх. Вивчає напам'ять: 1 вірш (на вибір). <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення образного бачення світу як важливого чинника розвитку творчих здібностей		з опорою на мнемотаблицю намагається вивчити і розповісти невеликий уривок з вірша. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається зрозуміти важливість розвитку творчих здібностей
Григор ТЮТЮННИК. «Дивак» Коротко про письменника. Ідея неповторності й багатства внутрішнього світу людини. Паралельність і єдність двох світів – природи й людини, зображених в оповіданні. Точність і лаконізм описів природи. Допитливий, чуйний, добрий хлопчик Олесь, його жага пізнати загадковий світ природи, вміння фантазувати, уявляти. Гідна поведінка Олесь як позиція особистості	<u>Предметні компетентності</u> переказує цікавий епізод із дитинства письменника; знаходить у творі описи природи; пояснює їх роль в оповіданні; розповідає про особливості характеру Олесь, його обдарованість; складає план до характеристики цього образу; висловлює власні міркування про характер хлопчика, оцінює його незвичну поведінку; пояснює назву оповідання; порівнює літературного героя із собою. <u>Ключові компетентності</u> Аналізує ситуацію з погляду гуманізму, толерантного ставлення до людей; придумує власне закінчення оповідання; знаходить інформацію про «білих ворон», які стали відомими в царинах різних видів мистецтва. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>	Григор ТЮТЮННИК. «Дивак» Світ природи і людини в оповіданні. Позитивна поведінка Олесь	<u>Предметні компетентності</u> намагається виразно з інтонацією вголос читати уривок з оповідання; за допомогою запитань називає тему твору і головних героїв; повторює за вчителем позитивні риси характеру головного героя. <u>Ключові компетентності</u> Має уявлення про хороше ставлення до людей; уважно слухає закінчення оповідання іншими учнями. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> знає позитивні риси особистості

	Усвідомлення особливого призначення на землі кожного. Потреба збереження індивідуальних особливостей людини як важливих чинників її майбутньої максимальної самореалізації		
Микола ВІНГРАНОВСЬКИЙ «Сіроманець» Захоплива й драматична історія про хлопчика й вовка як приклад гармонії людини й природи. Гуманізм повісті. Доброта, вигадливість, рішучість Сашка, його здатність на самостійні вчинки, особливо у відстоюванні своєї позиції	<u>Предметні компетентності</u> Уміє переказати найцікавіші епізоди повісті; характеризує головного героя за планом; презентує однокласникам власне закінчення твору. <u>Ключові компетентності</u> Зіставляє специфіку розкриття теми в літературі і кіномистецтві; дискутує про проблеми екології, відповідальності за братів менших, толерантно відстоює власну позицію в дискусії. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення значення людяності, доброти в житті, прагнення гармонії з природою	Микола ВІНГРАНОВСЬКИЙ «Сіроманець» Захоплива історія про хлопчика й вовка	<u>Предметні компетентності</u> Намагається виразно з інтонацією вголос читати уривок з оповідання; з опорою на сюжетні малюнки називає тему твору і головних героїв; повторює за вчителем позитивні риси характеру головного героя. <u>Ключові компетентності</u> Уважно слухає дискусію учнів про проблеми екології, відповідальності за братів менших. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Намагається зрозуміти значення людяності, доброти в житті
<u>ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ</u> Ознайомлення з доступними для сприйняття й цікавими творами письменників-земляків	<u>Предметні компетентності</u> Знає про письменників-земляків, їхні твори; розуміє зміст цих творів; виразно читає і висловлює власну думку про них. <u>Ключові компетентності</u> Усвідомлює роль читання для власного зростання впродовж життя. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі	<u>ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ</u> Ознайомлення з невеликим і цікавим твором письменника-земляка	<u>Предметні компетентності</u> Намагається виразно вголос читати уривок з твору письменника-земляка; з допомогою вчителя визначає тему і головних героїв твору. <u>Ключові компетентності</u> Уважно слухає думки інших учнів про прочитані твори; має уявлення про роль читання для власного життя. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Шанує письменників рідного краю
<u>УРОК-ПІДСУМОК</u>	<u>Предметні компетентності</u>	<u>УРОК-ПІДСУМОК</u>	<u>Предметні компетентності</u>

Бесіда про твори, що вивчались упродовж року й викликали найбільше роздумів, суперечок, зацікавлення	Згадує про письменників і твори, що вивчались упродовж року; закріплює вміння висловлювати власні міркування про найулюбленіші твори. <u>Ключові компетентності</u> Аналізує життєві ситуації, людські вчинки на матеріалі вивчених творів; узагальнює одержану інформацію; визначає необхідність додаткової інформації, шукає її в мережі Інтернет та інших джерелах. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення того, що власна думка і власна позиція – важливі для успішної особистості, необхідні для життя	Бесіда про твори, що вивчались упродовж року	Пригадує з допомогою вчителя письменників й твори, що вивчались впродовж року; називає твори, що найбільш сподобались; уважно слухає колективне обговорення змісту прочитаних творів. <u>Ключові компетентності</u> робить спроби узагальнити одержану інформацію; з допомогою вчителя шукає необхідну додаткову інформацію в мережі Інтернет. <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Повторює за вчителем, що власна думка є важливою
--	---	--	--

4.5. Зразок модифікованої програми з математики для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)

Зміст навчального матеріалу (згідно з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (згідно програми для загальноосвітніх навчальних закладів затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (модифікована навчальна програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
Тема 1. НАТУРАЛЬНІ ЧИСЛА І ДІЇ З НИМИ. ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ І ВЕЛИЧИНИ Натуральні числа. Число нуль. Цифри. Десятковий запис натуральних чисел. Порівняння натуральних чисел.	Наводить приклади: натуральних чисел; шкал; числових і буквених виразів, формул; рівнянь; знаходить на малюнках: відрізок даної довжини та кут даної градусної міри; геометричні фігури, вказані у змісті; розпізнає у просторі та співвідносить з об'єктами навколишньої дійсності: куб,	Наводить приклади: натуральних чисел; числових і буквених виразів; за допомогою вчителя наводить приклади: шкал; формул; рівнянь; за допомогою вчителя знаходить на малюнках: відрізок даної довжини та кут даної градусної міри; за допомогою додаткових пояснень учителя знаходить на малюнках геометричні фігури, вказані у змісті; розпізнає на зображеннях: куб, прямокутний

Арифметичні дії з натуральними числами та їхні властивості.	прямокутний паралелепіпед, піраміду; розрізняє: цифри і числа читає і записує: натуральні числа в межах мільярда; використовує: властивості арифметичних дій з натуральними числами; записує і пояснює формули: периметра вказаних у змісті геометричних фігур; площі прямокутника, квадрата; об'єму прямокутного паралелепіпеда й куба; пояснює, що таке: натуральне число; квадрат і куб натурального числа; пряма; промінь; координатний промінь; кут; трикутник; квадрат; прямокутник; прямокутний паралелепіпед; куб; рівняння; розв'язати рівняння; пояснює правила: додавання, віднімання, множення, ділення, порівняння; виконання ділення з остачею; класифікує: кути за градусною мірою; трикутники за видами їхніх кутів; зображує: відрізок даної довжини та кут даної градусної міри; вказані у змісті геометричні фігури за допомогою лінійки, косинця, транспортира; координатний промінь, натуральні числа на координатному промені; вимірює та обчислює: довжину відрізка; градусну міру кута; периметр трикутника та прямокутника; розв'язує вправи, що передбачають: запис числа у вигляді суми розрядних доданків; виконання чотирьох арифметичних дій з натуральними числами; піднесення натурального числа до квадрата та куба; порівняння натуральних чисел; ділення з остачею; обчислення значень числових і буквених виразів, периметра і площі прямокутника, квадрата і об'єму прямокутного паралелепіпеда й куба;	паралелепіпед, піраміду; розрізняє: цифри і числа; читає і записує: натуральні числа в межах 100 (самостійно), за допомогою вчителя; виконує арифметичні дії з натуральними числами прийомами письмових та усних обчислень; розв'язання прикладів виконує з допомогою; користується таблицею множення чисел 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 та таблицею ділення на 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9; знає назву компонентів множення та ділення; лічить рівними числовими групами в межах 100; замінює дію множення на дію додавання; співвідносить дію множення з дією ділення; розв'язує приклади на множення та ділення; пояснює розв'язання прикладів; ознайомлений із формулами: периметра геометричних фігур; площі прямокутника, квадрата; об'єму прямокутного паралелепіпеда й куба; розуміє, що таке: натуральне число; ознайомлений з поняттями: промінь; координатний промінь; розрізняє види ліній; креслить лінії; будує відрізки; додає та віднімає відрізки; збільшує та зменшує відрізки на заданий відрізок; з допомогою вчителя розрізняє види кутів; будує прямі, гострі і тупі кути у різних положеннях; розрізняє і називає елементи трикутника; визначає види трикутників за допомогою косинця і креслить їх; розрізняє, називає елементи п'ятикутника; креслить п'ятикутники за даними точками, зразком, розрізняє, називає елементи шестикутника; креслить шестикутники за даними точками; ознайомлений з правилами: додавання, віднімання, множення, ділення, порівняння; виконання ділення з остачею; за допомогою вчителя розв'язує вправи, що передбачають: запис числа у вигляді суми розрядних
Квадрат і куб натурального числа.		
Ділення з остачею.		
Числові вирази. Буквені вирази та формули.		
Рівняння. Відрізок, пряма, промінь.		
Шкала. Координатний промінь.		
Кут та його градусна міра. Види кутів.		
Трикутник та його периметр. Види трикутників за кутами.		
Прямокутник. Квадрат.		
Площа і периметр прямокутника і квадрата.		
Прямокутний паралелепіпед. Куб.		
Об'єм прямокутного паралелепіпеда і куба.		
Піраміда		

	розв'язує: рівняння на основі залежностей між компонентами та результатом арифметичних дій; текстові задачі, зокрема комбінаторні	доданків; виконання чотирьох арифметичних дій з натуральними числами; порівняння натуральних чисел; ділення з остачею; обчислення значень числових і буквених виразів; розв'язує арифметичні задачі на знаходження добутку і частки, збільшення числа в декілька разів, зменшення числа в декілька разів; складає короткий запис умови пояснює розв'язання; записує арифметичну дію, відповідь задачі
Тема 2. ДРОБОВІ ЧИСЛА І ДІЇ З НИМИ Правильні та неправильні дробі. Звичайні дробі і ділення натуральних чисел. Мішані числа. Порівняння звичайних дробів з однаковими знаменниками. Додавання і віднімання звичайних дробів з однаковими знаменниками. Десятковий дріб. Запис десятих дробів. Порівняння десятих дробів. Округлення десятих дробів. Арифметичні дії з десятичними дробами. Відсотки. Середнє арифметичне. Середнє значення величини	Наводить приклади: звичайних і десятих дробів; розрізняє: звичайні і десятих дробі; правильні і неправильні дробі пояснює, що таке чисельник і знаменник дробу; мішане число; читає і записує: звичайні та десятих дробі; мішані числа; формулює означення правильного і неправильного дробу; відсотка; середнього арифметичного; розв'язує вправи, що передбачають: порівняння, додавання і віднімання звичайних дробів з однаковими знаменниками; порівняння, округлення, додавання, множення і ділення десятих дробів; перетворення мішаного числа у неправильний дріб; перетворення неправильного дробу в мішане число або натуральне число; знаходження відсотка від числа та числа за його відсотком; знаходження середнього арифметичного кількох чисел, середнього значення величини	За допомогою вчителя називає: звичайні і десятих дробі; ознайомлений з поняттями: чисельник і знаменник дробу; мішане число; за допомогою вчителя читає, записує: звичайні та десятих дробі; мішані числа; ознайомлений з означенням: правильного і неправильного дробу; відсотка; середнього арифметичного; за допомогою вчителя може розв'язати вправи, що передбачають: порівняння, додавання і віднімання звичайних дробів з однаковими знаменниками; ознайомлений з порівнянням, округленням, додаванням, множенням і діленням десятих дробів; з перетворенням мішаного числа у неправильний дріб; з перетворенням неправильного дробу в мішане число або натуральне число

**4.6. Зразок модифікованої програми з математики для учня з ООП
(категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас
(зміна змісту, концептуальної складності навчального матеріалу
та очікуваних результатів навчання)**

Зміст навчального матеріалу (згідно з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів затвердженої Наказом МОН України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (програма для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Зміст навчального матеріалу (модифікована програма передбачає зміну змісту, концептуальної складності навчального матеріалу)	Навчальні досягнення учня (модифікована програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
Тема 1. НАТУРАЛЬНІ ЧИСЛА І ДІЇ З НИМИ. ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ І ВЕЛИЧИНИ Натуральні числа. Число нуль. Цифри. Десятковий запис натуральних чисел. Порівняння натуральних чисел. Арифметичні дії з натуральними числами та їх властивості. Квадрат і куб натурального числа. Ділення з остачею. Числові вирази. Буквені вирази та формули. Рівняння. Відрізок, пряма, промінь.	Наводить приклади: натуральних чисел; шкал; числових і буквених виразів, формул; рівнянь; знаходить на малюнках: відрізок даної довжини та кут даної градусної міри; геометричні фігури, вказані у змісті; розпізнає у просторі та співвідносить з об'єктами навколишньої дійсності: куб, прямокутний паралелепіпед, піраміду; розрізняє: цифри і числа, читає і записує: натуральні числа в межах мільярда; використовує: властивості арифметичних дій з натуральними числами; записує і пояснює формули: периметра вказаних у змісті геометричних фігур; площі прямокутника, квадрата; об'єму прямокутного паралелепіпеда й куба; пояснює, що таке: натуральне число; квадрат і куб	Тема 1. НАТУРАЛЬНІ ЧИСЛА І ДІЇ З НИМИ. ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ І ВЕЛИЧИНИ Натуральні числа. Число нуль. Цифри. Десятковий запис натуральних чисел. Порівняння натуральних чисел. Додавання та віднімання в межах 100 (всі випадки). Числа одноцифрові та двоцифрові. Множення та ділення в межах 100. Числові вирази. Буквені вирази. Види ліній: прямі, криві, ламані. Відрізок. Побудова відрізків за даними розмірами. Додавання і віднімання відрізків. Збільшення та зменшення відрізків на заданий відрізок. Кути. Види кутів. Порівняння кутів шляхом накладання. Незалежність величини кута від довжини сторін. Ламана лінія. Замкнена і незамкнена ламана лінія. Її позначення буквами.	Називає число, позначає його цифрою; знає місце числа в числовому ряді; утворює число 0, називає його; записує цифру 0; знає місце 0 в числовому ряді; розуміє, що 0 – найменше число в числовому ряді; розв'язує арифметичні приклади на додавання та віднімання шляхом прилічування та відлічування однієї та декількох одиниць; розуміє, що додавати можна до будь-якого числа, віднімати від більшого менше; порівнює числа за величиною за допомогою знаків $>$, $<$, $=$; розуміє поняття «число» і «цифра»; розуміє і використовує поняття «одноцифрові» та «двоцифрові» числа; розв'язує приклади на додавання та віднімання в межах 100 без переходу та з переходом через розряд прийомами письмових та усних обчислень; пояснює розв'язання прикладів;

Шкала. Координатний промінь. Кут та його градусна міра. Види кутів. Трикутник та його периметр. Види трикутників за кутами. Прямокутник. Квадрат. Площа і периметр прямокутника і квадрата. Прямокутний паралелепіпед. Куб. Об'єм прямокутного паралелепіпеда і куба. Піраміда	натурального числа; пряма; промінь; координатний промінь; кут; трикутник; квадрат; прямокутник; прямокутний паралелепіпед; куб; рівняння; розв'язати рівняння; пояснює правила: додавання, віднімання, множення, ділення, порівняння; виконання ділення з остачею; класифікує: кути за градусною мірою; трикутники за видами їхніх кутів; зображує: відрізок даної довжини та кут даної градусної міри; вказані у змісті геометричні фігури за допомогою лінійки, косинця, транспортира; координатний промінь, натуральні числа на координатному промені; вимірює та обчислює: довжину відрізка; градусну міру кута; периметр трикутника та прямокутника; розв'язує вправи, що передбачають: запис числа у вигляді суми розрядних доданків; виконання чотирьох арифметичних дій з натуральними числами; піднесення натурального числа до квадрата та куба; порівняння натуральних чисел; ділення з остачею; обчислення значень числових і буквених виразів, периметра і площі прямокутника, квадрата і об'єму прямокутного паралелепіпеда й куба;	Вимірювання довжини ламаної лінії. Побудова ламаної лінії за даними розмірами. Прямокутник як окремий випадок замкненої ламаної лінії. Суміжні сторони, діагоналі. Квадрат як окремий випадок замкненої ламаної лінії. Суміжні сторони, діагоналі. Трикутники. Сторони. Кути. Основа. Висота. Розпізнавання. Креслення. Трикутники. Види трикутників за кутами. Визначення за допомогою косинця. Креслення. П'ятикутник як окремий випадок замкненої ламаної лінії. Кути. Сторони. Креслення за даними точками, зразком. Шестикутник	користується таблицею множення та ділення; розв'язує приклад на множення та ділення; пояснює розв'язання прикладів; розв'язує прості та складені арифметичні задачі на ходження добутку і частки, збільшення числа в декілька разів, зменшення числа в декілька разів. за допомогою наводить приклади числових і буквених виразів; розрізняє види ліній; креслить лінії; будує відрізки; додає та віднімає відрізки; збільшує та зменшує відрізки на заданий відрізок називає, розрізняє види кутів; будує прямі, гострі і тупі кути у різних положеннях. позначає ламану лінію буквами латинського алфавіту; вимірює довжину ламаної лінії; будує ламану лінію за даними розмірами; розрізняє, називає елементи прямокутника; креслить прямокутники за допомогою косинця. розрізняє і називає елементи трикутника; визначає види трикутників за допомогою косинця і креслить їх. розрізняє, називає елементи п'ятикутника; креслить п'ятикутники за даними точками, зразком; розрізняє, називає елементи шестикутника;
---	--	--	--

	розв'язує: рівняння на основі залежностей між компонентами та результатом арифметичних дій; текстові задачі, зокрема комбінаторні		креслить шестикутники за даними точками, зразком
Тема 2. ДРОБОВІ ЧИСЛА І ДІЇ З НИМИ Правильні та неправильні дробі. Звичайні дробі і ділення натуральних чисел. Мішані числа. Порівняння звичайних дробів з однаковими знаменниками. Додавання і віднімання звичайних дробів з однаковими знаменниками. Десятковий дріб. Запис десяткових дробів. Порівняння десяткових дробів. Округлення десяткових дробів. Арифметичні дії з десятковими дробами. Відсотки. Середнє арифметичне. Середнє значення величини	Наводить приклади: звичайних і десяткових дробів; розрізняє: звичайні і десяткові дробі; правильні і неправильні дробі пояснює, що таке: чисельник і знаменник дробу; мішане число; читає і записує: звичайні та десяткові дробі; мішані числа; формулює означення: правильного і неправильного дробу; відсотка; середнього арифметичного; розв'язує вправи, що передбачають: порівняння, додавання і віднімання звичайних дробів з однаковими знаменниками; порівняння, округлення, додавання, множення і ділення десяткових дробів; перетворення мішаного числа у неправильний дріб; перетворення неправильного дробу в мішане число або натуральне число; знаходження відсотка від числа та числа за його відсотком; знаходження середнього арифметичного кількох чисел, середнього значення величини	Тема 2. ЗВИЧАЙНІ ДРОБИ. Знаходження половини конкретної величини (круга, квадрата, прямокутника та ін.) і конкретної кількості. Знаходження третьої частини конкретної кількості і конкретної величини. Знаходження четвертої частини конкретної кількості і конкретної величини. Знаходження п'ятої і десятої частини конкретної кількості і конкретної величини. Утворення і позначення частин: $\frac{1}{2}$; $\frac{1}{3}$; $\frac{1}{4}$; $\frac{1}{5}$; $\frac{1}{10}$. Чисельник і знаменник дробу, їх значення. Знаходження $\frac{1}{2}$; $\frac{1}{3}$; $\frac{1}{4}$; $\frac{1}{5}$; $\frac{1}{10}$ від конкретної кількості або конкретної величини. $1\text{ мм} = \frac{1}{10}\text{ см}$; $1\text{ см} = \frac{1}{10}\text{ дм}$; $1\text{ дм} = \frac{1}{10}\text{ м}$. Порівняння дробів з однаковими чисельниками і різними знаменниками. Порівняння дробів з однаковими знаменниками і різними чисельниками. Порівняння дробів з одиницею. Правильні і неправильні дробі. Мішані числа. Порівняння мішаних чисел	Знаходить частини конкретної величини і конкретної кількості; утворює, читає, записує звичайні дробі; розрізняє чисельник і знаменник; порівнює дробі; розпізнає правильні та неправильні дробі, мішане число

4.7. Зразок модифікованої програми з природознавства для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)

Зміст навчального матеріалу (згідно програмі для загальноосвітніх навчальних закладів затвердженої Наказом МОН України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (Програма для загальноосвітніх навчальних закладів затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (модифікована навчальна програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
<u>ВСТУП</u> Науки, що вивчають природу. Методи вивчення природи. Обладнання для вивчення природи. Значення природничо-наукових знань для людини	Називає: природничі науки (біологію, фізику, хімію, географію, астрономію, екологію) та їх внесок у вивчення природи; методи вивчення природи (спостереження, експеримент, вимірювання); наводить приклади: методів і обладнання для вивчення природи, їх використання; розповідає про вчених-натуралістів (2–3) та їхній внесок у вивчення природи; про методи вивчення природи; пояснює прикладне значення досягнень у галузі природничих наук; розрізняє в описі досліду або спостереження мету, умови його проведення та отримані результати; обирає обладнання, необхідне для проведення вимірювання і спостереження, і пояснює свій вибір; знаходить необхідну інформацію в довідкових виданнях із природничих наук; дотримується правил безпечного використання лабораторного обладнання; оцінює роль природничих наук у створенні технологій, що покращують життя людини; висловлює свою точку зору на проблему «Для чого необхідно вивчати природу?»; усвідомлює роль природничих наук і власні можливості в пізнанні природи	За допомогою вчителя називає природничі науки (біологію, фізику, хімію, географію, астрономію, екологію); методи вивчення природи (спостереження, експеримент, вимірювання); за запитанням вчителя називає/показує на малюнку зображення обладнання для вивчення природи; називає прізвища вчених-натуралістів (1–2); за допомогою вчителя обирає обладнання, необхідне для проведення вимірювання і спостереження; дотримується правил використання лабораторного обладнання; за допомогою вчителя дає відповідь на запитання «Для чого необхідно вивчати природу?»
<u>Навчальний проєкт «Жива і нежива природа навколо нас»</u>	Визначає і класифікує об'єкти навколишнього світу за запропонованими ознаками;	визначати об'єкти навколишнього світу за запропонованими ознаками;

	вносить дані в таблиці, будує діаграми; узагальнює, робить аргументовані висновки; співпрацює в команді (розподіляє ролі в малій групі, робить внесок до спільної діяльності, підбадьорює, спонукає інших, вирішує проблеми); презентує результати спільної діяльності, оцінює свій внесок у діяльність групи	за допомогою вчителя вносить дані в таблиці; за допомогою наводних питань робити висновки; співпрацювати в команді (робить внесок до спільної діяльності); презентує результати спільної діяльності, розуміє свій внесок у діяльність групи
РОЗДІЛ І. ТІЛА, РЕЧОВИНИ ТА ЯВИЩА НАВКОЛО НАС Тіла навколо нас. Характеристики тіла, їх вимірювання. Речовини. Фізичні властивості речовин. Властивості твердих тіл, рідин і газів. Атоми й молекули. Дифузія. Різноманітність речовин. Неорганічні та органічні речовини у найближчому оточенні людини. Чисті речовини і суміші. Способи розділення сумішей. Явища природи. Фізичні явища, їх різноманітність. Хімічні явища, їх ознаки. Горіння. Гниття. Повторюваність явищ. Взаємозв'язок явищ у природі	Називає: найменші частинки речовин; характеристики тіла (форма, розміри, маса, об'єм); прилади та інструменти для вимірювання розмірів і маси тіл; фізичні властивості речовин (колір, блиск, запах, агрегатний стан); властивості газів (не зберігають форми, займають весь представлений їм простір); властивості рідин (не зберігають форму, зберігають об'єм, текучі); властивості твердих тіл (зберігають форму та об'єм); способи розділення сумішей (відстоювання, фільтрування, випаровування); ознаки хімічних явищ; умови, за яких відбувається горіння; наводить приклади: тіл і речовин, що оточують людину; чистих речовин і сумішей (2–3); неорганічних та органічних речовин (2–3); явищ у природі, техніці, побуті; явищ природи, пов'язаних зі зміною сезонів; явищ природи, що повторюються; використання сумішей; розрізняє: тіла живої і неживої природи; фізичні, хімічні та біологічні явища; пояснює: відмінність між твердим, рідким, газуватим станом речовин; чистих речовин від сумішей; значення органічних речовин для живої природи; значення горіння і гниття; описує за запропонованим планом тіла і речовини; явища природи (2–3); порівнює тіла й речовини за 3–4 ознаками; характеризує: горіння як приклад хімічних явищ;	Має уявлення про найменші частинки речовин; за допомогою вчителя називає прилади та інструменти для вимірювання розмірів і маси тіл; знає деякі фізичні властивості речовин; знає деякі властивості газів (не зберігають форми); знає деякі властивості рідин (не зберігають форму, текучі); деякі властивості твердих тіл (зберігають форму); має уявлення про способи розділення сумішей; називає/показує на малюнку тіла і речовини, що оточують людину; називає (показує на малюнку) погодні явища, характерні для своєї місцевості; за малюнками наводить приклади стихійних явищ; розуміє, для чого складається прогноз погоди, або ознайомлений із значенням понять прогноз погоди; за малюнками називає/визначає стихійні явища погоди; має уявлення про взаємозв'язок живої та неживої природи; знає основні ознаки живої та неживої природи; за запитанням учителя називає/показує на малюнку об'єкти живої та неживої природи; має уявлення про значення неживої природи для життя на Землі; має уявлення про відмінність між твердим, рідким, газуватим станом речовин; чистих речовин від сумішей; значення органічних речовин для живої природи; значення горіння і гниття; називає явища природи; вміє користуватися приладом для вимірювання маси тіла; за допомогою вчителя може розділяти суміш фільтруванням; застосовує знання для безпечного

	вимірює масу й розміри тіла, використовуючи відповідні прилади; уміє розділяти суміш фільтруванням; установлює зв'язки між явищами природи (на прикладах вивчених і за аналогією); застосовує знання для безпечного поводження з тілами й речовинами в ситуаціях повсякденного життя; дотримується правил: безпечного використання хімічного посуду; усвідомлює важливість акуратності, ретельності і точності при фіксуванні даних; робить висновок про різноманітність тіл і явищ природи; обговорює питання безпечного використання речовин; оцінює ризики ситуацій повсякденного життя, пов'язаних із фізичними явищами, використанням тіл і речовин; розуміє значимість потреби в безпеці	поводження з тілами й речовинами в ситуаціях повсякденного життя; дотримується правил: безпечного використання хімічного посуду; розуміє важливість акуратності, ретельності і точності під час фіксування даних; за допомогою наводних питань може зробити висновок про різноманітність тіл і явищ природи
РОЗДІЛ II. ВСЕСВІТ Небо і небесна сфера. Небесні світила. Видимі рухи світил. Поняття сузір'я. Значення зоряного неба в історії людства. Небесні тіла. Зоря – самосвітне небесне тіло. Відмінності між зорями. Міжзоряний простір. Планети. Сонячна система. Відмінності між планетами. Зоряні системи — галактики.	Називає: сузір'я (2–3); найвідоміших астрономів (Птолемей, М. Коперник, Г. Галілей, Е. Габбл), дослідників космосу (Ю. Гагарін, Н. Армстронг, Л. Каденюк); наводить приклади: впливу космічних чинників на Землю; небесних тіл, що складають наш Всесвіт; описує: загальну будову Сонячної системи; відмінності між планетою і зорею; порівнює: за розмірами і температурою Сонце з іншими зорями; характеризує особливості астрономічних досліджень; місце людини у Всесвіті; пояснює на моделях форму і будову Землі, рух Землі навколо власної осі і навколо Сонця, будову Сонячної системи; причину видимих рухів світил; розрізняє небесні тіла (планета, зоря, галактика); типи планет, туманностей, зір і галактик; зорі та планети на небесній сфері; показує на карті зоряного неба: Полярну зорю, сузір'я Великої та	Ознайомлений з значенням поняття сузір'я; знає, хто такі астрономи; за малюнком називає/визначає дослідників космосу (Ю. Гагарін, Н. Армстронг, Л. Каденюк); за допомогою малюнків та запитань учителя розповідає про Всесвіт і Сонячну систему; ознайомлений з поняттями Всесвіт і Сонячна система; має уявлення про відмінності між планетою і зорею; за допомогою малюнків та запитань вчителя розповідає про розміри і температуру Сонця; знає якою є форма землі; розуміє, що складає рельєф земної поверхні; за запитаннями вчителя та малюнком розрізняє небесні тіла (планета, зоря, галактика); ознайомлений з картою зоряного неба; за малюнками виділяє: Полярну зорю, сузір'я Великої та Малої Ведмедиці; розуміє значення зоряного неба в історії людства; телескопічних спостережень

Всесвіт і його складові. Людина і Всесвіт. Астрономія — наука, що вивчає Всесвіт. Методи та засоби астрономічних досліджень	Малої Ведмедиці; усвідомлює необхідність вивчення Всесвіту; виявляє ставлення до розвитку астрономічних і космічних досліджень; оцінює значення: зоряного неба в історії людства; телескопічних спостережень	
<u>Навчальний проект «Наш дім – Сонячна система»</u>	Висловлює ідеї по черзі, уважно слухає інших під час обговорення, аргументовано доводить власну думку, приймає спільне групове рішення, розподіляє ролі, робить внесок до спільної діяльності; розподіляє порівну навантаження в процесі презентування продукту проекту; здійснює само- і взаємооцінювання за наданими вчителем критеріями до продукта проекту і діяльності учнів під час виконання проекту	Уважно слухає інших під час обговорення, приймає участь в обговоренні та прийнятті спільного групового рішення, розуміє свою роль у роботі над проектом; робить внесок до спільної діяльності; приймає участь при презентуванні продукту проекту
<u>РОЗДІЛ III. ЗЕМЛЯ — ПЛАНЕТА СОНЯЧНОЇ СИСТЕМИ</u> <u>Тема 1. Земля як планета</u> Форма і розміри Землі. Внутрішня будова Землі. Рухи Землі. Пори року. Місяць — супутник Землі. Сонячні та місячні затемнення. Способи зображення Землі. Ґрунт, його значення і властивості. Догляд за ґрунтом. Повітря — суміш газів. Значення повітря. Властивості повітря. Вода на Землі. Властивості води. Три стани води. Кологообіг води.	Називає: форму й розміри Землі; рухи Землі; фази Місяця; способи зображення Землі; материки та частини світу; склад ґрунту, повітря; властивості ґрунту, повітря, води; наводить приклади: розчинних і нерозчинних речовин; розчинів у природі; використання води і розчинів людиною; описує: внутрішню будову Землі; результати власних спостережень і дослідів; пояснює: зміну дня і ночі; зміну пір року; зміни фаз Місяця; нерівномірність розподілу сонячного світла і тепла на поверхні Землі; причини сонячного і місячного затемнення; колообіг води у природі; значення води, повітря, ґрунту; значення сонячного світла і тепла для живої природи; розрізняє: фази Місяця на зображеннях; способи зображення об'єктів на географічних картах; показує на глобусі та географічній карті: материки і частини світу; найбільші географічні об'єкти, екватор, півкулі, полюси; складає	За допомогою малюнків та запитань вчителя розповідає про материки та океани на карті та глобусі; має уявлення про материки і океани; знає, якою є форма землі; розуміє, що складає рельєф земної поверхні; за запитаннями вчителя та малюнком пояснює, що таке гори; що таке рівнини, ознайомлений з поняттям рельєф поверхні землі; за запитаннями учителя та малюнком виокремлює гори і рівнини; називає ґрунти своєї місцевості; за допомогою запитань вчителя пояснює використання ґрунту у сільському господарстві рідного краю; за малюнками наводить приклади заходів з охорони ґрунтів; має поняття про зміну дня і ночі; називає пори року; називає водні ресурси своєї місцевості; за допомогою вчителя пояснює промислове значення води; за малюнками наводить приклади охорони водних ресурсів; за малюнками пояснює/визначає значення води для людей,

Вода — розчинник. Розчинні й нерозчинні речовини. Розчини у природі. Значення води у природі. Використання води людиною	план досліду і проводить його; застосовує знання для орієнтування на місцевості, ощадливого використання води у побуті; використовує: додаткові джерела інформації для виконання навчального завдання; вивчену природничо-наукову лексику в самостійних усних повідомленнях; знання про властивості ґрунту для вирощування рослин; розраховує можливий економічний ефект від використання продукту групового проєкту; усвідомлює, що планета Земля, її ресурси є цінністю для кожної людини; висловлює судження щодо бережливого ставлення до навколишнього середовища; оцінює значення природничих наук для охорони природи; розуміє обмеженість ресурсів для задоволення потреб людини	рослин, тварин; за допомогою вчителя знаходить фази Місяця на зображеннях; ознайомлений з поняттями материк, екватор, півкулі, полюси
<u>Тема 2. Планета Земля як середовище життя організмів</u> <u>Організм і його властивості. Клітинна будова організмів.</u> Різноманітність організмів: рослини, тварини, гриби, бактерії. Умови життя на планеті Земля. Середовище життя. Чинники середовища. Вплив на організми чинників неживої природи. Пристосування організмів до періодичних змін умов середовища. Різноманітність середовищ життя і пристосування організмів до життя в кожному з них.	Називає: властивості організмів; відмінності рослин, тварин, грибів, бактерій; умови життя на планеті Земля; чинники середовища; основні середовища життя; склад екосистеми; наводить приклади: пристосування організмів до періодичних змін умов середовища (листопад, зимова сплячка, зміна забарвлення хутра, перельоти птахів); співіснування організмів; природних і штучних екосистем; описує: пристосування організмів до чинників неживої природи; пристосування організмів до середовища життя; результати власних спостережень і дослідів; пояснює: як відрізнити живий організм від неживого природного тіла; вплив чинників середовища на живі організми; зв'язок грибів, бактерій, рослин, тварин у природі; роль рослин, тварин, грибів, бактерій в екосистемах; розпізнає: найпоширеніші рослини і тварин своєї місцевості; отруйні рослини, гриби, тварин своєї місцевості; уміє визначати назви рослин, тварин, грибів за допомогою атласів-визначників;	За допомогою вчителя називає елементарні відмінності рослин, тварин, грибів, бактерій; умови життя на планеті Земля; наводить приклади пристосування рослин, птахів та тварин до життя у різні пори року; розповідає про власні спостереження, за допомогою наводних питань та зображень дає характеристику екосистемам, розуміє поняття екосистема; називає за допомогою зображень природні екосистеми (ліс, річка, озеро, болото, степ); штучні (парк, квітник, поле, сад, водосховище); розуміє значення природних екосистем для людини; знає, як відрізнити живий організм від неживого тіла; розуміє зв'язок грибів, бактерій, рослин, тварин у природі; роль рослин, тварин, грибів, бактерій в екосистемах; за допомогою малюнків та запитань вчителя розповідає про взаємозв'язки між організмами і навколишнім середовищем; взаємозв'язки між природними умовами на певній території та господарською діяльністю людини); взаємозв'язки

Наземно-повітряне середовище. Водне середовище життя. Ґрундове середовище життя. Вплив на організми чинників живої природи. Взаємозв'язки між організмами. Співіснування організмів. Угруповання організмів. Екосистеми. Рослинний і тваринний світ своєї місцевості	використовує: додаткові джерела інформації для виконання навчального завдання, вивчену природничо-наукову лексику в самостійних усних повідомленнях; оцінює значення природних і штучних екосистем у природі та житті людини; усвідомлює, що кожний організм та їхня різноманітність є цінними для кожної людини	природних угруповань; наводить приклади рослинного світу материків і океанів; тваринного світу материків і океанів; має уявлення про материки і океани; про тварин і рослини материків та океанів світу; називає характерні рослини і тварини рідного краю; за малюнками наводить приклади використання рослин у своїй місцевості; тваринництва рідного краю; розуміє значення охорони рослинного і тваринного світу. за малюнками називає/визначає рослини рідного краю; тварин рідного краю
<u>Навчальний проєкт «Вирощування найвищої бобової рослини»</u>	Висловлює припущення і здійснює його перевірку у процесі роботи над проєктом; добирає необхідні ресурси, визначає способи фіксування даних; проводить експеримент і тривалі спостереження, фіксує їх хід за допомогою цифрових пристроїв, вносить дані в журнал спостережень, заповнює таблиці, будує графіки, формулює аргументовані висновки; рівномірно розподіляє навантаження між членами групи, враховуючи інтереси кожного; спонукає інших до якісної роботи, допомагає іншим; планує роботу групи, узгоджує створення підсумкового звіту/презентації про хід і результати виконання проєкту; спільно з усією групою презентує результати роботи, само- і взаємооцінює діяльність із виконання проєкту і презентації, висловлює в ролі доброзичливого критика оцінку презентування інших груп	Уважно слухає інших під час обговорення, приймає участь в обговоренні та прийнятті спільного групового рішення, розуміє свою роль у роботі над проєктом; робити внесок до спільної діяльності; приймає участь при презентуванні продукту проєкту
<u>Тема 3. Людина на планеті Земля</u>		

Людина — частина природи. Зв'язок людини з природою. Зміни в природі, що виникають унаслідок природних чинників і діяльності людини. Екологічні проблеми та їх розв'язування (збереження біологічного різноманіття, боротьба зі знищенням лісів і опустелюванням, захист планети від забруднення різних видів). Охорона природи. Червона книга України. Заповідники, заказники, національні парки та їхнє значення для збереження природи Землі	Називає: джерела забруднення навколишнього середовища; важливі екологічні проблеми своєї місцевості; природоохоронні об'єкти й території свого регіону; наводить приклади: впливу людини на природу і природи на людину; рослин і тварин своєї місцевості, які занесено до Червоної книги України; пояснює зв'язок людини з природою; зміни в природі, що викликані природними чинниками і діяльністю людини; призначення Червоної книги і природоохоронних територій; аналізує позитивні і негативні наслідки взаємодії людини і довкілля; дотримується екологічних норм поведінки у природі; усвідомлює власну відповідальність за збереження природи; оцінює значення природничих наук для охорони природи; обговорює питання економного використання енергоносіїв; висловлює судження щодо необхідності охорони природи і раціонального використання природних ресурсів; виявляє бережливе ставлення до природи.	Має поняття, що людина — частина природи (ознаки: дихання, живлення, зростання, рух). розуміє вплив діяльності (негативний, позитивний) людини на природу; за запитаннями вчителя пояснює: чому людина є частиною природи; яка діяльність людини впливає на природу; називає характерні рослини і тварини рідного краю; за малюнками наводить приклади використання рослин у своїй місцевості; за малюнками наводить приклади тваринництва рідного краю; розуміє значення охорони рослинного і тваринного світу; за малюнками називає/визначає рослини рідного краю; за малюнками називає/визначає тварин рідного краю
<u>Навчальний проєкт</u> «Смітити не можна переробляти» (про «друге життя» побутових речей)	Висловлює ідеї щодо створення корисних речей із вживаних; аргументовано пояснює екологічні наслідки перетворення вживаних речей на нові, корисні, наводить приклади; висловлює обґрунтовані пропозиції щодо спільної роботи групи, доброзичливо обговорює ідеї інших; конструє продукт проєкту; розраховує можливий економічний ефект від використання продукту групового проєкту; вносить дані в таблиці; формулює аргументовані висновки щодо екологічних наслідків; визначає важливість власної цілеспрямованої екологічної діяльності	Уважно слухає інших під час обговоренні, приймає участь в обговоренні та прийнятті спільного групового рішення, розуміє свою роль у роботі над проєктом; робить внесок до спільної діяльності; приймає участь в процесі презентуванні продукту проєкту;

4.8. Зразок модифікованої програми з природознавства для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту, концептуальної складності навчального матеріалу та очікуваних результатів навчання)

Зміст навчального матеріалу (згідно програмі для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженою Наказом МОН України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (програма для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Зміст навчального матеріалу (модифікована програма передбачає зміну змісту, концептуальної складності навчального матеріалу)	Навчальні досягнення учня (модифікована навчальна програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
<u>ВСТУП</u> Науки, що вивчають природу. Методи вивчення природи. Обладнання для вивчення природи. Значення природничо-наукових знань для людини	Називає природничі науки (біологію, фізику, хімію, географію, астрономію, екологію) та їх внесок у вивчення природи; методи вивчення природи (спостереження, вимірювання); наводить приклади методів обладнання для вивчення природи, їх використання; розповідає про вчених-натуралістів (2–3) та їхній внесок у вивчення природи; про методи вивчення природи; пояснює прикладне значення досягнень у галузі природничих наук; розрізняє в описі дослідів або спостереження мету, умови його проведення; обирає обладнання, необхідне для проведення вимірювання і спостереження; знаходить необхідну інформацію в довідкових виданнях із природничих наук; дотримується правил безпечного використання лабораторного обладнання; оцінює роль природничих наук у створенні технологій, що покращують життя людини; висловлює свою точку зору на проблему «Для чого необхідно	Науки, що вивчають природу. Методи вивчення природи. Обладнання для вивчення природи. Значення природничо-наукових знань для людини	За допомогою вчителя називає природничі науки (біологію, фізику, хімію, географію, астрономію, екологію); методи вивчення природи (спостереження, експеримент, вимірювання); за запитанням учителя називає/показує на малюнку зображення обладнання для вивчення природи; називає прізвища вчених-натуралістів (1–2); за допомогою вчителя обирає обладнання, необхідне для проведення вимірювання і спостереження; дотримується правил використання лабораторного обладнання; за допомогою вчителя дає відповідь на запитання «Для чого необхідно вивчати природу?»

	вивчати природу?»; усвідомлює роль природничих наук і власні можливості в пізнанні природи		
Навчальний проєкт «Жива і нежива природа навколо нас»	Визначає і класифікує об'єкти навколишнього світу за запропонованими ознаками; вносить дані в таблиці, будує діаграми; узагальнює, робить аргументовані висновки; співпрацює в команді (розподіляє ролі в малій групі, робить внесок до спільної діяльності, підбадьорює, спонукає інших, вирішувати проблеми); презентує результати спільної діяльності, оцінює свій внесок у діяльність групи	Навчальний проєкт «Жива і нежива природа навколо нас»	Відповідно до своїх індивідуальних можливостей бере посильну участь у проєкті
<u>РОЗДІЛ І. ТІЛА, РЕЧОВИНИ ТА ЯВИЩА НАВКОЛО НАС</u> Тіла навколо нас. Характеристики тіла, їх вимірювання. Речовини. Фізичні властивості речовин. Властивості твердих тіл, рідин і газів. Атоми й молекули. Дифузія. Різноманітність речовин. Неорганічні та органічні речовини у найближчому оточенні людини. Чисті речовини і суміші. Способи розділення сумішей.	Називає: найменші частинки речовин; характеристики тіла (форма, розміри, маса, об'єм); прилади та інструменти для вимірювання розмірів і маси тіл; фізичні властивості речовин (колір, блиск, запах, агрегатний стан); властивості газів (не зберігають форми, займають весь представлений їм простір); властивості рідин (не зберігають форму, зберігають об'єм, текучі); властивості твердих тіл (зберігають форму та об'єм); способи розділення сумішей (відстоювання, фільтрування, випаровування); ознаки хімічних явищ; умови, за яких відбувається горіння;	<u>РОЗДІЛ І. ТІЛА, РЕЧОВИНИ ТА ЯВИЩА НАВКОЛО НАС</u> Тіла навколо нас. Речовини. Вода. Вода в природі та побуті. Властивості води (несталість форми, розширення при нагріванні й замерзанні, стиснення при охолодженні, розчинність). Розчинні та нерозчинні речовини. Прозора й каламутна вода. Розчини в природі: мінеральна та морська вода. Питна вода. Три стани води. Кругообіг води. Туман, роса, іній, хмари. Опади, їх види. Повітря.	За допомогою навідних питань учителя називає: частинки речовин; розуміє поняття «форма», «розміри», «маса», «об'єм», «колір», «блиск», «запах», «агрегатний стан»; знає відмінні ознаки рідини; знає деякі властивості рідких тіл; знає властивості твердих тіл; має уявлення про значення кисню для дихання рослин, тварин, людини; має уявлення про властивості повітря; знає склад повітря; знає про заходи щодо охорони повітря; вміє користуватися термометром; обізнаний: з властивостями газів (не зберігають форми, займають весь представлений їм простір); наводить

Явища природи. Фізичні явища, їх різноманітність. Хімічні явища, їхні ознаки. Горіння. Гниття. Повторюваність явищ. Взаємозв'язок явищ у природі	наводить приклади: тіл і речовин, що оточують людину; чистих речовин і сумішей (2–3); неорганічних та органічних речовин (2–3); явищ у природі, техніці, побуті; явищ природи, пов'язаних зі зміною сезонів; явищ природи, що повторюються; використання сумішей; розрізняє: тіла живої і неживої природи; фізичні, хімічні та біологічні явища; пояснює: відмінність між твердим, рідким, газуватим станом речовин; чистих речовин від сумішей; значення органічних речовин для живої природи; значення горіння і гниття; описує за запропонованим планом тіла і речовини; явища природи (2–3); порівнює тіла й речовини за 3–4 ознаками; характеризує: горіння як приклад хімічних явищ; вимірює масу й розміри тіла, використовуючи відповідні прилади; уміє розділяти суміш фільтруванням; установлює зв'язки між явищами природи (на прикладах вивчених і за аналогією); застосовує знання для безпечного поводження з тілами й речовинами в ситуаціях повсякденного життя; дотримується правил: безпечного використання хімічного посуду; усвідомлює важливість акуратності, ретельності і точності під час фіксування даних;	Властивості повітря. Теплопровідність повітря і використання цієї властивості в побуті. Тепле і холодне повітря. Рух повітря. Вітер, його значення. Склад повітря: кисень, вуглекислий газ, азот. Природний газ. Властивості газу: запах, здатність займати місце, горючість. Використання. Правила поводження з газом у побуті. Взаємозв'язки у природі. Сезонні і добові зміни у природі, їх причини. Взаємозв'язки у живій та неживій природі (між організмами і навколишнім середовищем, між природними умовами на певній території та господарською діяльністю людини)	приклади: тіл і речовин, що оточують людину; за допомогою малюнків та запитань вчителя розповідає про: взаємозв'язки між організмами і навколишнім середовищем; взаємозв'язки між природними умовами на певній території та господарською діяльністю людини; вміє користуватися найпростішим лабораторним обладнанням; ознайомлений з методами вимірювання маси й розміру тіла; методом фільтрування; розуміє значимість потреби в безпеці
---	--	--	---

	робить висновок про різноманітність тіл і явищ природи; обговорює питання безпечного використання речовин; оцінює ризики ситуацій повсякденного життя, пов'язаних із фізичними явищами, використанням тіл і речовин; розуміє значимість потреби в безпеці		
<u>РОЗДІЛ II.</u> <u>ВСЕСВІТ</u> Небо і небесна сфера. Небесні світила. Видимі рухи світил. Поняття сузір'я. Значення зоряного неба в історії людства. Небесні тіла. Зоря – самосвітне небесне тіло. Відмінності між зорями. Міжзоряний простір. Планети. Сонячна система. Відмінності між планетами. Зоряні системи — галактики. Всесвіт і його складові. Людина і Всесвіт. Астрономія — наука, що вивчає Всесвіт. Методи та засоби астрономічних досліджень	Називає: сузір'я (2–3); найвідоміших астрономів (Птолемей, М. Коперник, Г. Галілей, Е. Габбл), дослідників космосу (Ю. Гагарін, Н. Армстронг, Л. Каденюк); наводить приклади: впливу космічних чинників на Землю; небесних тіл, що складають наш Всесвіт; описує: загальну будову Сонячної системи, відмінності між планетою і зорею; порівнює за розмірами і температурою Сонце з іншими зорями; характеризує: особливості астрономічних досліджень місце людини у Всесвіті; пояснює на моделях форму і будову Землі, рух Землі навколо власної осі і навколо Сонця, будову Сонячної системи; причину видимих рухів світил; розрізняє: небесні тіла (планета, зоря, галактика); типи планет, туманностей, зір і галактик; зорі та планети на небесній сфері; показує на карті зоряного неба: Полярну зорю, сузір'я Великої та Малої Ведмедиці;	<u>РОЗДІЛ II.</u> <u>ПОНЯТТЯ ПРО ВСЕСВІТ.</u> Поняття сузір'я. Значення зоряного неба в історії людства. Земля – планета Сонячної системи. Рух Землі навколо осі та навколо Сонця. Глобус і фізичні карти півкуль. Людина. Людина – частина природи (ознаки: дихання, живлення, зростання, рух). Вплив діяльності (негативний, позитивний) людини на природу. Астрономія — наука, що вивчає Всесвіт. Методи та засоби астрономічних досліджень	Ознайомлений з значенням поняття сузір'я; розуміє значення зоряного неба в історії людства; знає хто такі астрономи; за допомогою малюнків та запитань вчителя розповідає про: Всесвіт і Сонячну систему; материки та океани на карті та глобусі; знає якою є форма землі; за допомогою вчителя показує на карті зоряного неба: Полярну зорю, сузір'я Великої та Малої Ведмедиці; за запитаннями вчителя пояснює: чому людина є частиною природи; яка діяльність людини впливає на природу; знає, що вивчає наука – астрономія; ознайомлений з методами астрономічних досліджень; усвідомлює необхідність вивчення Всесвіту

	усвідомлює необхідність вивчення Всесвіту; виявляє ставлення до розвитку астрономічних і космічних досліджень; оцінює значення: зоряного неба в історії людства; телескопічних спостережень		
<u>Навчальний проєкт «Наш дім – Сонячна система»</u>	Висловлює ідеї по черзі, уважно слухає інших при обговоренні, аргументовано доводить власну думку, приймає спільне групове рішення, розподіляти ролі, робити внесок до спільної діяльності; розподіляє порівну навантаження при презентуванні продукту проєкту; здійснює само- і взаємооцінювання за наданими вчителем критеріями до продукта проєкту і діяльності учнів під час виконання проєкту	<u>Навчальний проєкт «Наш дім – Сонячна система»</u>	Відповідно до індивідуальних можливостей бере посильну участь у проєкті.
<u>РОЗДІЛ III.</u> <u>ЗЕМЛЯ –</u> <u>ПЛАНЕТА</u> <u>СОНЯЧНОЇ</u> <u>СИСТЕМИ</u> <u>Тема 1. Земля як планета</u> Форма і розміри Землі. Внутрішня будова Землі. Рухи Землі. Пори року. Місяць — супутник Землі. Сонячні та місячні затемнення. Способи зображення Землі. Ґрунт, його значення і властивості. Догляд за ґрунтом.	Називає: форму й розміри Землі; рухи Землі; фази Місяця; способи зображення Землі; материків та частини світу; склад ґрунту, повітря; властивості ґрунту, повітря, води; наводить приклади: розчинних і нерозчинних речовин; розчинів у природі; використання води і розчинів людиною; описує: внутрішню будову Землі; результати власних спостережень і дослідів; пояснює: зміну дня і ночі; зміну пір року; зміни фаз Місяця; нерівномірність розподілу сонячного світла і тепла на поверхні Землі; причини сонячного і місячного	<u>РОЗДІЛ III.</u> <u>ЗЕМЛЯ –</u> <u>ПЛАНЕТА</u> <u>СОНЯЧНОЇ</u> <u>СИСТЕМИ</u> <u>Тема 1. Земля як планета</u> Форма землі. Різноманітність форм поверхні землі. Поверхня нашої місцевості (гори, рівнини). Гори (підніжжя, схил, вершина). Кримські гори (рослини, тварини). Карпати (рослини, тварини). Рівнини. Плоскі, горбисті, височини (горби), низини. Практичні роботи: моделювання з вологого піску, глини, пластиліну рівнин, гір, ярів.	Знає, якою є форма Землі; Розуміє, що складає рельєф земної поверхні; за запитаннями вчителя та малюнком пояснює: що таке гори; що таке рівнини, називає: гори нашої країни; характерні рослини та тварин гір Карпат; за малюнками виділяє підніжжя, схил, вершину гори; називає ґрунти своєї місцевості; за допомогою запитань учителя пояснює: використання ґрунту у сільському господарстві рідного краю; за малюнками наводить приклади заходів з охорони ґрунтів;

Повітря — суміш газів. Значення повітря. Властивості повітря. Вода на Землі. Властивості води. Три стани води. Кологообіг води. Вода — розчинник. Розчинні й нерозчинні речовини. Розчини у природі. Значення води у природі. Використання води людиною	затемнення; колообіг води у природі; значення води, повітря, ґрунту; значення сонячного світла і тепла для живої природи; розрізняє: фази Місяця на зображеннях; способи зображення об'єктів на географічних картах; показує на глобусі та географічній карті: материки і частини світу; найбільші географічні об'єкти, екватор, півкулі, полюси; складає план досліду і проводить його; застосовує знання для орієнтування на місцевості, ощадливого використання води у побуті; використовує: додаткові джерела інформації для виконання навчального завдання; вивчену природничо-наукову лексику в самостійних усних повідомленнях; знання про властивості ґрунту для вирощування рослин; розраховує можливий економічний ефект від використання продукту групового проєкту; усвідомлює, що планета Земля, її ресурси є цінністю для кожної людини; висловлює судження щодо бережливого ставлення до навколишнього середовища; оцінює значення природничих наук для охорони природи; розуміє обмеженість ресурсів для задоволення потреб людини	Ґрунти. Ґрунти рідного краю. Їх використання і охорона. Повітря. Погода. Метеорологічні служби і прогноз погоди. Стихійні явища. Погодні явища, характерні для вашої місцевості	називає погодні явища, характерні для своєї місцевості. за малюнками наводить приклади: стихійних явищ та правила поведінки при стихійних явищах погоди; розуміє, для чого складається прогноз погоди
<u>Тема 2. Планета Земля як середовище життя організмів</u> Організм і його властивості. Клітинна будова організмів.	Називає: властивості організмів; відмінності рослин, тварин, грибів, бактерій; умови життя на планеті Земля; чинники середовища; основні	<u>Тема 2. Взаємозв'язки у природі. Природні угруповання.</u> Сезонні і добові зміни у природі, їх причини. Взаємозв'язки у	За допомогою малюнків та запитань учителя розповідає про взаємозв'язки між організмами і

Різноманітність організмів: рослини, тварини, гриби, бактерії.	середовища життя; склад екосистеми; наводить приклади: пристосування організмів до періодичних змін умов середовища (листопад, зимова сплячка, зміна забарвлення хутра, перельоти птахів); співіснування організмів; природних і штучних екосистем; описує: пристосування організмів до чинників неживої природи; пристосування організмів до середовища життя; результати власних спостережень і дослідів; пояснює: як відрізнити живий організм від неживого природного тіла; вплив чинників середовища на живі організми; зв'язок грибів, бактерій, рослин, тварин у природі; роль рослин, тварин, грибів, бактерій в екосистемах; розпізнає: найпоширеніші рослини і тварин своєї місцевості; отруйні рослини, гриби, тварин своєї місцевості; уміє визначати назви рослин, тварин, грибів за допомогою атласів-визначників; використовує: додаткові джерела інформації для виконання навчального завдання, вивчену природничо-наукову лексику в самостійних усних повідомленнях; оцінює значення природних і штучних екосистем у природі та житті людини; усвідомлює, що кожен організм та їхня різноманітність є цінними для кожної людини	живий та неживий природі (між організмами і навколишнім середовищем, між природними умовами на певній території та господарською діяльністю людини). Рослини – частина живої природи. Значення рослин у природі та житті людини. Різноманітність рослин на землі – дерева, кущі, трави. Рослинний і тваринний світ рідного краю. Назви і використання найхарактерніших рослин рідного краю. Свійські і дикі тварини рідного краю. Назви, використання. Охорона рослин і тварин	навколишнім середовищем; взаємозв'язки між природними умовами на певній території та господарською діяльністю людини; має уявлення про цілісність природи; має уявлення про різноманітність рослинного світу; називає характерні рослини і тварини рідного краю; за малюнками наводить приклади використання рослин у своїй місцевості; за малюнками наводить приклади тваринництва рідного краю; розуміє значення охорони рослинного і тваринного світу; за малюнками називає/визначає рослини рідного краю; за малюнками називає/визначає тварини рідного краю; знає про практичне значення рослин у природі та житті людини;
Умови життя на планеті Земля.			
Середовище життя. Чинники середовища. Вплив на організми чинників неживої природи.			
Пристосування організмів до періодичних змін умов середовища.			
Різноманітність середовищ життя і пристосування організмів до життя в кожному з них.			
Наземно-повітряне середовище.			
Водне середовище життя. Ґрунтове середовище життя.			
Вплив на організми чинників живої природи. Взаємозв'язки між організмами.			
Співіснування організмів.			
Угруповання організмів.			
Екосистеми.			
Рослинний і тваринний світ своєї місцевості			

<u>Навчальний проєкт «Вирощування найвищої бобової рослини»</u>	Висловлює припущення і здійснює його перевірку у процесі роботи над проєктом; добирає необхідні ресурси, визначає способи фіксування даних; проводить експеримент і тривалі спостереження, фіксує їх хід за допомогою цифрових пристроїв, вносить дані в журнал спостережень, заповнює таблиці, будує графіки, формулює аргументовані висновки; рівномірно розподіляє навантаження між членами групи, враховуючи інтереси кожного; спонукає інших до якісної роботи, допомагає іншим; планує роботу групи, узгоджує створення підсумкового звіту/ презентації про хід і результати виконання проєкту; спільно усією групою презентує результати роботи, само- і взаємооцінює діяльність із виконання проєкту і презентації, висловлює в ролі доброзичливого критика оцінку презентування інших груп	<u>Навчальний проєкт «Вирощування найвищої бобової рослини»</u>	Відповідно до індивідуальних можливостей бере посильну участь у проєкті
<u>Тема 3. Людина на планеті Земля</u> Людина – частина природи. Зв'язок людини з природою. Зміни в природі, що виникають унаслідок природних чинників і діяльності людини. Екологічні проблеми та їх розв'язування (збереження	Називає: джерела забруднення навколишнього середовища; важливі екологічні проблеми своєї місцевості; природоохоронні об'єкти й території свого регіону; наводить приклади: впливу людини на природу і природи на людину; рослин і тварин своєї місцевості, які занесено до Червоної книги України; пояснює зв'язок людини з природою; зміни в природі, що викликані	<u>Тема 3. Людина</u> Людина – частина природи (ознаки: дихання, живлення, зростання, рух). Вплив діяльності (негативний, позитивний) людини на природу. Зміни в природі, що виникають унаслідок природних чинників і діяльності людини.	За запитаннями вчителя пояснює, чому людина є частиною природи; яка діяльність людини впливає на природу; має поняття, що людина – частина природи (ознаки: дихання, живлення, зростання, рух); розуміє вплив діяльності (негативний, позитивний) людини на природу; за запитаннями вчителя пояснює: чому людина є частиною природи; яка діяльність людини впливає на

біологічного різноманіття, боротьба зі знищенням лісів і опустелюванням захист планети від забруднення різних видів). Охорона природи. Червона книга України. Заповідники, заказники, національні парки та їхнє значення для збереження природи Землі	природними чинниками і діяльністю людини; призначення Червоної книги і природоохоронних територій; аналізує позитивні і негативні наслідки взаємодії людини і довкілля; дотримується екологічних норм поведінки у природі; усвідомлює власну відповідальність за збереження природи; оцінює значення природничих наук для охорони природи; обговорює питання економного використання енергоносіїв; висловлює судження щодо необхідності охорони природи і раціонального використання природних ресурсів; виявляє бережливе ставлення до природи	Збереження біологічного різноманіття, боротьба зі знищенням лісів і опустелюванням, захист планети від забруднення різних видів. Охорона природи. Червона книга України. Заповідники, заказники, національні парки та їхнє значення для збереження природи Землі	природу; називає характерні рослини і тварини рідного краю; за малюнками наводить приклади використання рослин у своїй місцевості; за малюнками наводить приклади тваринництва рідного краю; розуміє значення охорони рослинного і тваринного світу. за малюнками називає/визначає рослини рідного краю; за малюнками називає/визначає тварин рідного краю
---	---	--	--

4.9. Зразок модифікованої програми з історії для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)

Зміст навчального матеріалу (згідно з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом МОН України від 07.06.2017 №804)	Навчальні досягнення учня (програма для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (модифікована навчальна програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
ЩО ТАКЕ ІСТОРІЯ Що таке минуле, сучасне і майбутнє. Багатоманітність історії. Історія як наука та навчальний предмет. Історія України – складова європейської історії.	Розуміє: значення термінів «історія» й «історик»; мотиви інтересу (звернення) людини до минулого; взаємопов'язаність минулого, теперішнього і майбутнього; завдання історії як шкільного предмета. Уміє:	Розуміє: предмет вивчення історії; значення термінів «історія» й «історик»; розуміє звідки історики дізнаються про минулі часи. Уміє:

Підручник з історії	використовувати термін «історія» в різних значеннях (як оповідь, як досвід, як живу пам'ять про життя людей у минулому, як науку); вправно користуватися підручником	застосовувати поняття «історія»; орієнтуватися у структурі підручника
<u>ВІДЛІК ЧАСУ В ІСТОРІЇ</u> Календарний та історичний час. Підрахунок історичного часу. Робота зі шкалою часу. Культурні епохи європейської історії (Первісне суспільство, Античність, Середні віки, Новий час). Історія України на шкалі часу.	<u>Знає:</u> назви і хронологічні межі періодів європейської історії за культурними епохами: Первісне суспільство, Античність, Середні віки, Новий час. <u>Розуміє:</u> відмінність між календарним та історичним часом; умовний характер прийнятих для вимірювання часу одиниць; поняття «історична хронологія», «ера», «період (епоха)», «тисячоліття», «століття», «хронологічна таблиця»; необхідність встановлення хронологічної послідовності подій. <u>Уміє:</u> співвіднести рік – століття – тисячоліття; визначити тривалість історичної події; побудувати шкалу історичного часу і встановити за її допомогою хронологічну послідовність подій; створити і заповнити хронологічну таблицю.	<u>Знає:</u> одиниці виміру часу в історії – число, місяць, рік, половина століття, століття (вік). <u>Розуміє:</u> відмінність між календарним і історичним часом; необхідність встановлення хронологічної послідовності подій; має уявлення про поняття «історична хронологія», «ера», «період (епоха)», «тисячоліття», «століття», «хронологічна таблиця». <u>Уміє:</u> позначати на лінії часу запропоновані дати; визначати тривалість події; співвідносити рік зі століттям, половиною століття;
<u>ДЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ ІСТОРІЯ</u> Географічний та історичний простір. Робота з історичною картою. Україна на картах (мапах) упродовж історії. Територіальні межі (кордони) Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини та їх зміни. Терени творення нової України. Держава Україна та її сусіди. Історико-географічні регіони України та їх особливості (на вибір учителя /учительки, оглядово).	<u>Знає:</u> як описати і показати на карті: а) кордони та столиці: Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини, сучасної України; б) територіальні межі окремих історико-географічних регіонів України; в) територіальне розташування рідного міста/селища/села. <u>Розуміє:</u> територію як місце, де відбувалися (розгорталися в часі) історичні події; поняття «історична карта», «контурна карта»; «історико-географічний регіон», «державний кордон»; відмінність між географічною (фізичною) та історичною картами; як природні умови можуть впливати на життя людей (на прикладі окремих	<u>Знає:</u> як показати на карті: а) кордони та столиці: Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки /Гетьманщини, сучасної України; б) територіальні межі окремих історико-географічних регіонів України; в) територіальне розташування рідного міста/селища/села. <u>Розуміє:</u> територію як місце, де відбувалися (розгорталися в часі) історичні події; поняття «історична карта», «контурна карта»;

Територіальне розташування та історичне походження рідного міста/села	історико-географічних регіонів України); як історики визначають: а) територіальні межі (кордони) Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини; б) історико-географічних регіонів України; в) межі населених пунктів (міст, селищ і сіл); як читати історичну карту за її легендою. <u>Уміє:</u> скласти розповідь за історичною картою; визначити географічне розташування й природні умови названих учителем історико-географічних регіонів; позначити і надписати на контурній карті названі вчителем історико-географічні регіони, територію рідного краю, рідне місто/селище/село	«історико-географічний регіон», «державний кордон»; відмінність між географічною (фізичною) та історичною картами; як природні умови можуть впливати на життя людей (на прикладі окремих історико-географічних регіонів України); як історики визначають: а) територіальні межі (кордони) Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини; б) історико-географічних регіонів України; в) межі населених пунктів (міст, селищ і сіл). <u>Уміє:</u> Бере участь у складанні розповіді за історичною картою разом з класом; Підписати уже позначені на контурній карті історико-географічні регіони; Позначити і підписати територію рідного краю, рідне місто/селище/село
<u>ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ</u> Історичні джерела та їх різновиди. Виявлення та збереження історичних джерел. Потреба залучення різних джерел для відображення повноти історії. Робота з історичними джерелами. Залучення різних джерел для достовірного відображення минулого. Критичне ставлення до джерельних відомостей. Місця, де зберігають історичні джерела.	<u>Знає:</u> різновиди історичних джерел (наводжу приклади); <u>Розуміє:</u> історичне джерело як усе те, що було створене в минулому людьми і збереглося; як історики довідуються про минулі часи на основі археологічних розкопок, писемних, речових і усних джерел та як працюють із джерелами; які способи для виявлення, дослідження і збереження історичних джерел використовують сучасні історики; відмінність між минулою дійсністю та джерельними відомостями про неї: як обставини життя, погляди і бажання людей можуть впливати на зміст історичних джерел; як і де зберігають історичні джерела (музей, архів, бібліотека, історико-архітектурний заповідник); поняття: а) «речове джерело», «археологія», «експонат»; б) «писемне	<u>Знає:</u> різновиди історичних джерел і може навести приклад; способи для виявлення, дослідження і збереження історичних джерел, які використовують сучасні історики; <u>Розуміє:</u> історичне джерело як усе те, що було створене в минулому людьми і збереглося; як історики довідуються про минулі часи на основі археологічних розкопок, писемних, речових та усних джерел; як і де зберігають історичні джерела; <u>Уміє:</u> розділяти історичні джерела за видами;

	джерело», «піктографічне (малюнкове) письмо», «ієрогліфічне письмо», «абеткове письмо», «літопис»; в) «усне джерело», «міф», «легенда», «прислів'я»; в) «музей», «архів». <u>Уміє:</u> розрізнити історичні джерела за видами; поставити запитання до змісту історичних джерел; визначити час і місцевість, де були створені вказані учителем джерела з історії України; розпізнати відомості про осіб і події та судження про них.	розпізнавати відомості про осіб і події
ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ПАМ'ЯТКАХ Пам'ятки історії як джерело історико-культурної інформації. Пам'ятник як витвір мистецтва для увічнення пам'яті про подію або особу. Робота з візуальними і писемними джерелами, які зберігають пам'ять про історію України: а) княжа Русь-Україна: Володимир і Данило Галицький; б) козацька Україна: Богдан Хмельницький; в) новітня Україна: на шляху до державної незалежності (Українська революція, Голодомор, Друга світова війна, проголошення незалежності України, ухвалення Конституції України, Революція Гідності)	<u>Знає:</u> 988 р. – хрещення Русі; 1253 р. – коронація Данила Галицького; 1648 р. – початок визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Утворення Української козацької держави; 1917–1921 рр. – Українська революція. Формування національної державності; 1932–1933 рр. – Голодомор як геноцид українського народу; 1939–1945 рр. – трагедії й звияги українського народу в роки Другої світової війни; 24 серпня 1991 р. – Акт проголошення незалежності України; 28 серпня 1996 р. – ухвалення Конституції України; 2013–2014 рр. – Революція Гідності. Пам'ятку історії як скарб, гордість і надбання народу; поняття «історична пам'ять», «пам'ятка історії», «пам'ятник», «права людини і громадянина», «конституція»; як і навіщо турбуватися про пам'ятки історії рідного краю. <u>Уміє:</u> розпізнати історичні пам'ятки і пам'ятники; описати пам'ятку історії; показати на карті місцевість, де розташовані вказані вчителем пам'ятки історії України; визначити епоху, в яку вони виникли; відшукати (у бібліотеці, за допомогою електронних ресурсів) і впорядкувати (поставити запитання, скласти план) інформацію про пам'ятки і пам'ятники, що встановлені в Україні, у рідному краї; розповісти про події, життєвий шлях осіб, яким зведено пам'ятники;	<u>Ознайомлений:</u> 988 р. – хрещення Русі; 1253 р. – коронація Данила Галицького; 1648 р. – початок визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Утворення Української козацької держави; 1917–1921 рр. – Українська революція. Формування національної державності; 1932–1933 рр. – Голодомор як геноцид українського народу; 1939–1945 рр. – трагедії й звияги українського народу в роки Другої світової війни; 24 серпня 1991 р. – Акт проголошення незалежності України; 28 серпня 1996 р. – ухвалення Конституції України; 2013–2014 рр. – Революція Гідності. <u>Уміє:</u> розповісти про події, життєвий шлях осіб, яким зведено пам'ятники; наводити приклади порушення прав людини у минулому; розпізнати символічний зміст пам'ятників

	наводити приклади порушення прав людини у минулому; розпізнати символічний зміст пам'ятників	
ДОСЛІДНИКИ ІСТОРІЇ Головні цілі пізнання минулого. Фах історика. Що таке історичний факт, історична особа, історичне дослідження. Історичні праці про Україну та їхні автори: а) руські літописи. «Повість минулих літ» літописця Нестора; б) козацькі літописи. Літопис Самійла Величка; в) історичні праці ХІХ – початку ХХ ст. «Історія України-Руси» Михайла Грушевського. Дослідження з історії рідного краю (на вибір учителя /учительки). Наукове і мистецьке осмислення минулого. Художні твори про минуле України (на вибір учителя /учительки).	<u>Знає:</u> імена руських і козацьких літописців, назви їхніх праць; імена українських істориків та назви головних їхніх досліджень. <u>Розуміє:</u> значення для людини пам'яті про власне минуле, минуле родини, народу; взаємопов'язаність історичних подій; правила, якими керуються історики в дослідницькій роботі; поняття «історичний факт», «історична особа», «історичний образ», «історичне дослідження». <u>Уміє:</u> відрізнити науково-популярний історичний текст від художнього; підготувати повідомлення про історичний факт, спираючись на відомості з кількох джерел; зіставити вибрані події з історії родини, рідного краю та України; пояснити своє ставлення до історичних фактів і осіб, подій власного життя.	<u>Знає:</u> Ознайомлений і може назвати іменами руських і козацьких літописців та українських істориків. <u>Розуміє:</u> значення для людини пам'яті про власне минуле, минуле родини, народу; має уявлення про поняття «історичний факт», «історична особа», «історичний образ», «історичне дослідження». <u>Уміє:</u> Підготувати повідомлення про історичний факт;
УСЕ ЩО МИНУЛЕ Праця і господарство: колись і сьогодні. Традиційні заняття українців. Від натурального до ринкового господарства. Застосування досягнень науки й техніки у виробництві та його наслідки. Місто та село. Заняття та умови життя населення в українських містах і селах у минулому і тепер. Наука та освіта. Школи й університети на українських теренах. Зростання ролі розумової праці. Турбота про здоров'я. Медицина. Аптеки. Спорт. Як колись проводили вільний час.	<u>Знає:</u> 1632 р. – утворення Києво-Могилянської колегії; 1661 р. – заснування Львівського університету; 1805 р. – відкриття Харківського університету; 1834 р. – відкриття Київського університету (університету Святого Володимира); 1896 р. – перші сучасні Олімпійські ігри; 1960-і роки – початок комп'ютеризації. <u>Розуміє:</u> господарство (економіку) як виробництво необхідних для життя і розвитку суспільства речей і послуг, обмін ними, їх розподіл і використання; причини підвищення ролі міст у господарському й культурному житті суспільств; освіту як спосіб включення людини в суспільство відповідно до її здібностей і зусиль, а науку й мистецтво – як	<u>Ознайомлення з датами:</u> 1632 р. – утворення Києво-Могилянської колегії; 1661 р. – заснування Львівського університету; 1805 р. – відкриття Харківського університету; 1834 р. – відкриття Київського університету (університету Святого Володимира); 1896 р. – перші сучасні Олімпійські ігри; 1960-і роки – початок комп'ютеризації. <u>Розуміє:</u> Розуміє про важливість господарства у розвитку суспільства; гру як спосіб набуття досвіду, рівновартісного праці й навчання;

	способи пізнання й відображення людиною світу й життя; гру як спосіб набуття досвіду, рівновартісного праці й навчання; поняття «натуральне господарство», «ринкове господарство», «місто», «епідемія», «університет», «дозвілля». <u>Уміє:</u> розпізнати явні зміни, яких упродовж історії зазнало життя в місті й селі; розпізнати явні зміни, які відбулися в історії у сфері освіти й науки; встановити окремі причини зростання тривалості життя людей упродовж останніх століть; висловити припущення про характер занять людей у майбутньому.	поняття «натуральне господарство», «ринкове господарство», «місто», «епідемія», «університет», «дозвілля». <u>Уміє:</u> розпізнати явні зміни, яких упродовж історії зазнало життя в місті й селі; розпізнати явні зміни, які відбулися в історії у сфері освіти й науки; висловити припущення про характер занять людей у майбутньому.
--	---	--

**4.10. Зразок модифікованої програми з історії для учня з ООП
(категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна
змісту, концептуальної складності навчального матеріалу та очікуваних
результатів навчання)**

Зміст навчального матеріалу (згідно програми для загальноосвітніх навчальних закладів затвердженої, наказом МОН України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (програма для загальноосвітніх навчальних закладів затверджена, наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Зміст навчального матеріалу (модифікована програма передбачає зміну змісту, концептуальної складності навчального матеріалу)	Навчальні досягнення учня (модифікована програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
<u>ЩО ТАКЕ ІСТОРІЯ</u> Що таке минуле, сучасне і майбутнє. Багатоманітність історії. Історія як наука та навчальний предмет. Історія України – складова європейської історії. Підручник з історії	<u>Розуміє:</u> значення термінів «історія» й «історик»; мотиви інтересу (звернення) людини до минулого; взаємопов'язаність минулого, теперішнього і майбутнього; завдання історії як шкільного предмета. <u>Уміє:</u> використовувати термін «історія» в різних значеннях (як оповідь, як досвід, як живу пам'ять про життя людей у минулому, як науку);	<u>ЩО ТАКЕ ІСТОРІЯ</u> Що таке минуле, сучасне і майбутнє. Історія як наука. Важливість вивчення історії України. Підручник з історії	<u>Розуміє:</u> різницю між минулим, сучасним і майбутнім; важливість вивчення історії України; має уявлення звідки дізнаються про те минулі часи; відмінність між поняттями «історія» і «історик». <u>Уміє:</u> орієнтуватися у структурі підручника

	вправно користуватися підручником.		
ВІДЛІК ЧАСУ В ІСТОРІЇ Календарний та історичний час. Підрахунок історичного часу. Робота зі шкалою часу. Культурні епохи європейської історії (Первісне суспільство, Античність, Середні	Знаю: назви і хронологічні межі періодів європейської історії за культурними епохами: Первісне суспільство, Античність, Середні як природні умови можуть впливати на життя людей (на прикладі окремих історико-географічних регіонів України); як історики визначають: а) територіальні межі (кордони) Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини; б) історико-географічних регіонів України; в) межі населених пунктів (міст, селищ і сіл); к читати історичну карту за її легендою. Умію: скласти розповідь за історичною картою; визначити географічне розташування й природні умови названих учителем історико-географічних регіонів; позначити і надписати на контурній карті названі вчителем історико-географічні регіони, територію рідного	ВІДЛІК ЧАСУ В ІСТОРІЇ Календарний та історичний час. Підрахунок історичного часу. Робота зі шкалою часу. Культурні епохи європейської історії (Первісне суспільство, Античність, Середні віки, Новий час). Історія України на шкалі часу	Знає: одиниці виміру часу в історії – число, місяць, рік, половина століття, століття (вік). Розуміє: відмінність між календарним і історичним часом; необхідність встановлення хронологічної послідовності подій; має уявлення про поняття «історична хронологія», «ера», «період (епоха)», «тисячоліття», «століття», «хронологічна таблиця»; Уміє: позначати на лінії часу запропоновані дати; визначати тривалість події; співвідносити рік зі століттям, половиною століття;
ДЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ ІСТОРІЯ Географічний та історичний простір. Робота з історичною картою. Україна на картах (мапах) упродовж історії. Територіальні межі (кордони) Київської держави, Королівства Руського	Знає: як описати і показати на карті: а) кордони та столиці: Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини, сучасної України; б) територіальні межі окремих історико-географічних регіонів України; в) територіальне	ДЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ ІСТОРІЯ Географічний та історичний простір. Держава Україна та її сусіди. Територіальне розташування та історичне походження рідного села/міста	Знає: Ознайомлення з поняттям географічний та історичний простір; Ознайомлення з сусідніми державами України; з допомогою вчителя як показати на карті кордони сучасної України і її столицю. Розуміє: Різницю між географічним і

(Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини та їхні зміни. Терени творення нової України. Держава Україна та її сусіди. Історико-географічні регіони України та їх особливості (на вибір учителя /учительки, оглядово). Територіальне розташування та історичне походження рідного міста/села	розташування рідного міста/селища/села. <u>Розуміє:</u> територію як місце, де відбувалися (розгорталися в часі) історичні події; поняття «історична карта», «контурна карта»; «історико-географічний регіон», «державний кордон»; відмінність між географічною (фізичною) та історичною картами; як природні умови можуть впливати на життя людей (на прикладі окремих історико-географічних регіонів України); як історики визначають: а) територіальні межі (кордони) Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини; б) історико-географічних регіонів України; в) межі населених пунктів (міст, селищ і сіл); як читати історичну карту за її легендою. <u>Уміє:</u> скласти розповідь за історичною картою; визначити географічне розташування й природні умови названих учителем історико-географічних регіонів; позначити і надписати на контурній карті названі вчителем історико-географічні регіони, територію рідного краю, рідне місто/селище/село		історичним простором. <u>Уміє:</u> З допомогою вчителя позначити і надписати дписати територію рідного краю, рідне місто/селище/село
<u>ДЖЕРЕЛА</u> <u>ВИВЧЕННЯ</u> <u>ІСТОРІЇ</u> Історичні джерела та їх різновиди. Виявлення та збереження історичних	<u>Знає:</u> різновиди історичних джерел (наводжу приклади); <u>Розуміє:</u> історичне джерело як усе те, що було створене в минулому людьми і збереглося;	<u>ДЖЕРЕЛА</u> <u>ВИВЧЕННЯ</u> <u>ІСТОРІЇ</u> Історичні джерела та їх різновиди. Виявлення та збереження історичних джерел. Місця, де	<u>Знає:</u> має уявлення про різновиди історичних джерел; <u>Розуміє:</u> як історики довідуються про минулі часи; <u>Уміє:</u>

джерел. Потреба залучення різних джерел для відображення повноти історії. Робота з історичними джерелами. Залучення різних джерел для достовірного відображення минулого. Критичне ставлення до джерельних відомостей. Місця, де зберігають історичні джерела.	як історики довідуються про минулі часи на основі археологічних розкопок, писемних, речових і усних джерел та як працюють із джерелами; які способи для виявлення, дослідження і збереження історичних джерел використовують сучасні історики; відмінність між минулою дійсністю та джерельними відомостями про неї: як обставини життя, погляди і бажання людей можуть впливати на зміст історичних джерел; як і де зберігають історичні джерела (музей, архів, бібліотека, історико-архітектурний заповідник); поняття: а) «речове джерело», «археологія», «експонат»; б) «писемне джерело», «піктографічне (малюнкове) письмо», «ієрогліфічне письмо», «абеткове письмо», «літопис»; в) «усне джерело», «міф», «легенда», «прислів'я»; в) «музей», «архів». <u>Уміє:</u> розрізнити історичні джерела за видами; поставити запитання до змісту історичних джерел; визначити час і місце, де були створені вказані учителем джерела з історії України; розпізнати відомості про осіб і події та судження про них.	зберігаються історичні джерела.	разом з вчителем розрізняє історичні джерела; разом з вчителем розпізнає певні відомості про події.
<u>ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ПАМ'ЯТКАХ</u> Пам'ятки історії як джерело історико-культурної інформації. Пам'ятник як витвір мистецтва для увічнення пам'яті про подію	<u>Знає:</u> 988 р. – хрещення Русі; 1253 р. – коронація Данила Галицького; 1648 р. – початок визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Утворення Української козацької держави;	<u>ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ПАМ'ЯТКАХ</u> Пам'ятки історії як джерело історико-культурної інформації. Пам'ятник як витвір мистецтва для увічнення пам'яті про подію	<u>Знає:</u> Ознайомлення з поняттям пам'ятки історії; ознайомлення з візуальними і писемними джерелами; 24 серпня 1991 р. – Акт проголошення незалежності України;

або особу. Робота з візуальними і писемними джерелами, які зберігають пам'ять про історію України: а) князя Русь-Україна: Володимир і Данило Галицький; б) козацька Україна: Богдан Хмельницький; в) новітня Україна: на шляху до державної незалежності (Українська революція, Голодомор, Друга світова війна, проголошення незалежності України, ухвалення Конституції України, Революція Гідності).	1917–1921 рр. – Українська революція. Формування національної державності; 1932–1933 рр. – Голодомор як геноцид українського народу; 1939–1945 рр. – трагедії й звияти українського народу в роки Другої світової війни; 24 серпня 1991 р. – Акт проголошення незалежності України; 28 серпня 1996 р. – ухвалення Конституції України; 2013–2014 рр. – Революція Гідності. пам'ятку історії як скарб, гордість і надбання народу; поняття «історична пам'ять», «пам'ятка історії», «пам'ятник», «права людини і громадянина», «конституція»; як і навіщо турбуватися про пам'ятки історії рідного краю. <u>Уміє:</u> розпізнати історичні пам'ятки і пам'ятники; описати пам'ятку історії; показати на карті місцевість, де розташовані вказані вчителем пам'ятки історії України; визначити епоху, в яку вони виникли; відшукати (у бібліотеці, за допомогою електронних ресурсів) і впорядкувати (поставити запитання, скласти план) інформацію про пам'ятки і пам'ятники, що встановлені в Україні, у рідному краї; розповісти про події, життєвий шлях осіб, яким зведено пам'ятники; наводити приклади порушення прав людини у минулому; розпізнати символічний зміст пам'ятників	або особу. Ознайомлення з візуальними і писемними джерелами	28 серпня 1996 р. – ухвалення Конституції України; 2013–2014 рр. – Революція Гідності. <u>Розуміє:</u> Про пам'ятку історії як скарб, гордість і надбання народу; з допомогою вчителя проводить різницю між поняттями «історична пам'ять», «пам'ятка історії», «пам'ятник», як і навіщо турбуватися про пам'ятки історії рідного краю. <u>Уміє:</u> За допомогою вчителя розповісти про події, життєвий шлях осіб, яким зведено пам'ятники;
---	---	--	--

<u>ДОСЛІДНИКИ ІСТОРІЇ</u> Головні цілі пізнання минулого. Фах історика. Що таке історичний факт, історична особа, історичне дослідження. Історичні праці про Україну та їхні автори: а) руські літописи. «Повість минулих літ» літописця Нестора; б) козацькі літописи. Літопис Самійла Величка; в) історичні праці ХІХ – початку ХХ ст. «Історія України-Руси» Михайла Грушевського. Дослідження з історії рідного краю (на вибір учителя /учительки).	<u>Знає:</u> імена руських і козацьких літописців, назви їхніх праць; імена українських істориків та назви головних їхніх досліджень. <u>Розуміє:</u> значення для людини пам'яті про власне минуле, минуле родини, народу; взаємопов'язаність історичних подій; правила, якими керуються історики в дослідницькій роботі; поняття «історичний факт», «історична особа», «історичний образ», «історичне дослідження». <u>Уміє:</u> відрізнити науково-популярний історичний текст від художнього; підготувати повідомлення про історичний факт, спираючись на відомості з кількох джерел; зіставити вибрані події з історії родини, рідного краю та України; пояснити своє ставлення до історичних фактів і осіб, подій власного життя.	<u>ДОСЛІДНИКИ ІСТОРІЇ</u> Головні цілі пізнання минулого. Що таке історичний факт, історична особа, історичне дослідження. Історичні праці про Україну. Дослідження з історії рідного краю (на вибір учителя /учительки). Художні твори про минуле України (на вибір учителя /учительки)	<u>Знає:</u> Ознайомлений з іменами руських і козацьких літописців та українських істориків; З історичними працями про Україну. <u>Розуміє:</u> З допомогою вчителя визначає значення для людини пам'яті про власне минуле, минуле родини, народу; З допомогою вчителя розуміє різницю між поняттями «історичний факт», «історична особа», «історичний образ», «історичне дослідження». <u>Уміє:</u> з допомогою вчителя (або групою класу) підготувати повідомлення про історичний факт; Виступити з повідомленням про історичний факт
<u>УСЕ МАЄ МИНУЛЕ</u> Праця і господарство: колись і сьогодні. Традиційні заняття українців. Від натурального до ринкового господарства. Застосування досягнень науки й техніки у виробництві та його наслідки. Місто та село. Заняття та умови життя населення в українських містах	<u>Знає:</u> 1632 р. – утворення Києво-Могилянської колегії; 1661 р. – заснування Львівського університету; 1805 р. – відкриття Харківського університету; 1834 р. – відкриття Київського університету (університету Святого Володимира); 1896 р. – перші сучасні Олімпійські ігри; 1960-і роки – початок комп'ютеризації. <u>Розуміє:</u> господарство (економіку) як виробництво	<u>УСЕ МАЄ МИНУЛЕ</u> Праця і господарство: колись і сьогодні. Традиційні заняття українців. Від натурального до ринкового господарства. Застосування досягнень науки й техніки у виробництві та його наслідки. Місто та село. Заняття та умови життя населення в українських містах	<u>Знає:</u> Ознайомлення з традиційними заняттями українців; Ознайомлення з поняттями «натуральне господарство», «ринкове господарство», «місто», «епідемія», «університет», «дозвілля». <u>Розуміє:</u> З допомогою вчителя робить висновки про важливість досягнень науки й техніки у виробництві;

і селах у минулому і тепер. Наука та освіта. Школи й університети на українських теренах. Зростання ролі розумової праці. Турбота про здоров'я. Медицина. Аптеки. Спорт. Як колись проводили вільний час	необхідних для життя і розвитку суспільства речей і послуг, обмін ними, їх розподіл і використання; причини підвищення ролі міст у господарському й культурному житті суспільств; освіту як спосіб включення людини в суспільство відповідно до її здібностей і зусиль, а науку й мистецтво – як способи пізнання й відображення людиною світу й життя; гру як спосіб набуття досвіду, рівновартісного праці й навчання; поняття «натуральне господарство», «ринкове господарство», «місто», «епідемія», «університет», «дозвілля». <u>Уміє:</u> розпізнати явні зміни, яких упродовж історії зазнало життя в місті й селі; розпізнати явні зміни, які відбулися в історії у сфері освіти й науки; встановити окремі причини зростання тривалості життя людей упродовж останніх століть; висловити припущення про характер занять людей у майбутньому	і селах у минулому і тепер. Наука та освіта. Школи й університети на українських теренах. Турбота про здоров'я. Медицина. Аптеки. Спорт. Як колись проводили вільний час	<u>Уміє:</u> Разом з вчителем робити припущення про характер занять у майбутньому
--	--	--	--

4.11. Зразок модифікованої програми з інформатики для учня з ООП (категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна змісту очікуваних результатів навчання)

Зміст навчального матеріалу (згідно з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженою наказом	Навчальні досягнення учня (програма для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (модифікована навчальна програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
---	--	--

МОН України від 07.06.2017 № 804)		
ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА СИСТЕМИ Інформація, дані, повідомлення. Інформаційні процеси та системи. Роль інформаційних технологій у житті сучасної людини. Апаратна і програмна складові інформаційної системи. Комп'ютер як пристрій опрацювання даних. Різновиди комп'ютерів. Складові комп'ютерів та їхнє призначення. Операційна система та її інтерфейс. Файли, папки та операції над ними. Безпека життєдіяльності під час роботи з комп'ютером	<u>Знаннєва складова</u> Пояснює поняття інформації та інформаційної системи. Наводить приклади даних і повідомлень. Наводить приклади інформаційних процесів. Називає складові комп'ютера та їх призначення. Пояснює поняття операційної системи. Наводить приклади комп'ютерних программ. <u>Діяльнісна складова</u> Розпізнає різновиди інформаційних процесів. Розрізняє типи комп'ютерів. Дотримується правил безпеки життєдіяльності під час роботи з комп'ютерним пристроєм. Уміє виконувати основні операції над файлами та папками. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює взаємозв'язок між апаратною та програмною складовими інформаційної системи. Усвідомлює наслідки впливу комп'ютерних пристроїв на здоров'я. Має уявлення про роль інформаційних технологій у житті людини та розвитку суспільства	<u>Знаннєва складова</u> Знає правила поведінки в комп'ютерному класі, правила техніки безпеки під час роботи з комп'ютером. Пояснює поняття інформація. Наводить приклади інформації у різних видах: текстовій, графічній, звуковій тощо. Розуміє способи отримання, опрацювання, передачі, зберігання інформації. Називає призначення та функції основних складових комп'ютера. Наводить приклади технічних засобів, що допомагають передавати інформацію, поширювати інформацію. Знає про файли та папки. <u>Діяльнісна складова</u> Розпізнає приклади даних і повідомлень. Дотримується правил безпеки життєдіяльності під час роботи з комп'ютерним пристроєм. Розрізняє типи комп'ютерів Уміє виконувати елементарні дії з папками і файлами. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про наслідки впливу комп'ютерних пристроїв на здоров'я
МЕРЕЖЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНТЕРНЕТ Комп'ютерні мережі. Локальна мережа. Використання мережевих папок. Пошук інформації в інтернеті. Безпечне користування інтернетом. Завантаження даних з інтернету. Авторське право. Критичне оцінювання інформації, отриманої з Інтернету. Використання мережі інтернет для навчання	<u>Знаннєва складова</u> Розуміє поняття комп'ютерної мережі. Пояснює відмінність між глобальною та локальною комп'ютерними мережами. Наводить приклади пошукових систем. Наводить приклади навчальних вебресурсів. <u>Діяльнісна складова</u> Використовує мережові папки для обміну файлами та їх зберігання. Дотримується правил безпеки під час використання інтернету. Шукає, завантажує та зберігає дані, отримані із Всесвітньої мережі. <u>Ціннісна складова</u>	<u>Знаннєва складова</u> Має поняття про комп'ютерні мережі. Розуміє, можливості використання глобальної мережі інтернет. Знає способи пошуку інформації в інтернеті. Розуміє як користуватися пошуковою системою. <u>Діяльнісна складова</u> Дотримується правил безпеки під час використання інтернету. Вміє запускати програму- браузер. Шукає, завантажує та зберігає дані, отримані із Всесвітньої мережі (з допомогою вчителя). <u>Ціннісна складова</u>

	Усвідомлює необхідність дотримання авторського права. Критично оцінює відомості, отримані з мережі інтернет.	Усвідомлює, що не вся інформація з інтернету корисна.
<u>ОПРАЦЮВАННЯ ТЕКСТОВИХ ДАНИХ</u> Об'єкти та їхні властивості. Дії над об'єктами. Основні об'єкти текстового документа. Програмне забезпечення для опрацювання текстів. Введення, редагування та форматування символів і абзаців. Додавання зображень із файлу та їх форматування. Додавання, редагування та форматування таблиць. Однорівневі списки. Сторінки документа та їх форматування. Підготовка документа до друку. Друк документа	<u>Знаннєва складова</u> Пояснює поняття об'єкта та властивостей об'єкта. Називає основні об'єкти текстового документа. Називає властивості символів, абзаців, сторінок, зображень і таблиць. <u>Діяльнісна складова</u> Уміє редагувати та формувати об'єкти текстових документів. Додає зображення з файлів та налаштовує їхні параметри. Додає таблиці й однорівневі списки, редагує та форматує їх. Налаштовує параметри сторінки (розмір, орієнтацію, поля). Готує документ до друку. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює роль електронного документообігу у сучасному суспільстві. Оцінює якість форматування текстового документа	<u>Знаннєва складова</u> Знає поняття об'єкта та властивостей об'єкта. Називає основні об'єкти текстового документа. Знає етапи роботи з текстовим документом. Розуміє призначення кнопок на панелі форматування. <u>Діяльнісна складова</u> Уміє формувати шрифт та абзац. Уміє оформлювати заголовки. Додає зображення з файлів та налаштовує їхні параметри. Додає таблиці і може внести текстові дані до них. Вміє зберегти, переглянути та надрукувати текстовий документ. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює про роль якісного форматування текстового документа
<u>АЛГОРИТМИ ТА ПРОГРАМИ</u> Виконавці алгоритмів та їхні системи команд. Способи опису алгоритму. Програма. Середовище опису й виконання алгоритмів. Лінійні алгоритми. Алгоритми з розгалуженнями. Алгоритми з повтореннями	<u>Знаннєва складова</u> Пояснює поняття алгоритму та програми. Наводить приклади виконавців та команд, які вони виконують. Пояснює сутність алгоритмічних структур. <u>Діяльнісна складова</u> Складає прості алгоритми. Розрізняє алгоритмічні структури. Використовує середовище для опису та виконання алгоритмів. Обирає алгоритмічні структури для розв'язання поставленої задачі	<u>Знаннєва складова</u> Пояснює поняття алгоритму. Називає, які бувають алгоритми. Називає способи опису алгоритму. Наводить приклади виконавців та команд, які вони виконують. <u>Діяльнісна складова</u> Складає прості алгоритми. Визначає послідовність кроків для виконавців. Розрізняє типи алгоритмів. Знає середовище для опису алгоритмів. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює значущість алгоритмів у житті

**4.12. Зразок модифікованої програми з інформатики для учня з ООП
(категорія: порушеннями інтелектуального розвитку), 5 клас (зміна
змісту, концептуальної складності навчального матеріалу та очікуваних
результатів навчання)**

Зміст навчального матеріалу (згідно з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 № 804)	Навчальні досягнення учня (програма для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)	Зміст навчального матеріалу (модифікована програма передбачає зміну змісту, концептуальної складності навчального матеріалу)	Навчальні досягнення учня (модифікована програма передбачає зміну змісту очікуваних результатів навчання)
<u>ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА СИСТЕМИ</u> повідомлення. Інформаційні процеси та системи. Роль інформаційних технологій у житті сучасної людини. Апаратна і програмна складові інформаційної системи. Комп'ютер як пристрій опрацювання даних. Різновиди комп'ютерів. Складові комп'ютерів та їхнє призначення. Операційна система та її інтерфейс. Файли, папки та операції над ними. Безпека життєдіяльності під час роботи з комп'ютером	<u>Знаннєва складова</u> Пояснює поняття інформації та інформаційної системи. Наводить приклади даних і повідомлень. Наводить приклади інформаційних процесів. Називає складові комп'ютера та їх призначення. Пояснює поняття операційної системи. Наводить приклади комп'ютерних програм. <u>Діяльнісна складова</u> Розпізнає різновиди інформаційних процесів. Розрізняє типи комп'ютерів. Дотримується правил безпеки життєдіяльності під час роботи з комп'ютерним пристроєм. Уміє виконувати основні операції над файлами та папками. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює взаємозв'язок між апаратною та програмною складовими інформаційної системи. Усвідомлює наслідки впливу комп'ютерних пристроїв на здоров'я. Має уявлення про роль інформаційних технологій у житті людини та розвитку суспільства	<u>ІНФОРМАЦІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ</u> Правила техніки безпеки та загальні гігієнічні вимоги під час роботи за комп'ютером. Що таке інформація. Що вивчає наука «Інформатика». Як підготувати комп'ютер до роботи. Правила включення та виключення комп'ютера. Робочий стіл та його основні елементи: вікна, ярлички, іконки, значки, піктограми. Кнопка «Пуск». Орієнтування на площині екрану. Що можна робити з інформацією (отримання, опрацювання, передачі, зберігання). Види інформації. Форми представлення інформації.	<u>Знаннєва складова</u> Знає правила техніки безпеки та загальні гігієнічні вимоги під час роботи з комп'ютером. Розуміє поняття інформації. Знає, що вивчає наука Інформатика. Розуміє про способи отримання, опрацювання, передачі, зберігання інформації. Має уявлення про види та форми представлення інформації. Має уявлення про способи перетворення інформації. <u>Діяльнісна складова</u> Вміє включати і виключати комп'ютер. Вміє орієнтуватися на площині екрану. Вміє реагувати на діалогові вікна. Дотримується правил безпеки життєдіяльності під час роботи з комп'ютерним пристроєм. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про шкідливість довгого перебування за комп'ютером

		Способи перетворення інформації	
<u>МЕРЕЖЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНТЕРНЕТ</u> Комп'ютерні мережі. Локальна мережа. Використання мережевих папок. Пошук інформації в інтернеті. Безпечне користування інтернетом. Завантаження даних з Інтернету. Авторське право. Критичне оцінювання інформації, отриманої з інтернету. Використання мережі Інтернет для навчання	<u>Знання складова</u> Розуміє поняття комп'ютерної мережі. Пояснює відмінність між глобальною та локальною комп'ютерними мережами. Наводить приклади пошукових систем. Наводить приклади навчальних вебресурсів. <u>Діяльнісна складова</u> Використовує мережеві папки для обміну файлами та їх зберігання. Дотримується правил безпеки під час використання інтернету. Шукає, завантажує та зберігає дані, отримані із Всесвітньої мережі <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює необхідність дотримання авторського права. Критично оцінює відомості, отримані з мережі інтернет	<u>МЕРЕЖЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНТЕРНЕТ</u> Загальні уявлення про комп'ютерні мережі. Види комп'ютерних мереж. Ігри (по мережі). Навіщо потрібен Інтернет. Інтернет – історія створення. Правила безпеки в мережі інтернет Загальні уявлення про комп'ютерні мережі. Види комп'ютерних мереж. Ігри (по мережі)	<u>Знання складова</u> Має уявлення про комп'ютерні мережі і світову мережу інтернет. Розуміє можливості використання глобальної мережі інтернет. Має уявлення про історію створення Інтернету. <u>Діяльнісна складова</u> Дотримується правил безпеки під час використання інтернету. Шукає інформацію в інтернеті. Зберігає картинку із Всесвітньої мережі. (з допомогою вчителя). <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює, що не вся інформація в інтернеті правдива і корисна
<u>ОПРАЦЮВАННЯ ТЕКСТОВИХ ДАНИХ</u> Об'єкти та їхні властивості. Дії над об'єктами. Основні об'єкти текстового документа. Програмне забезпечення для опрацювання текстів. Введення, редагування та форматування символів і абзаців. Додавання зображень із файлу та їх форматування.	<u>Знання складова</u> Пояснює поняття об'єкта та властивостей об'єкта. Називає основні об'єкти текстового документа. Називає властивості символів, абзаців, сторінок, зображень і таблиць. <u>Діяльнісна складова</u> Уміє редагувати та формувати об'єкти текстових документів. Додає зображення з файлів та налаштовує їхні параметри. Додає таблиці й однорівневі списки, редагує та форматує їх. Налаштовує параметри сторінки (розмір, орієнтацію, поля).	<u>ТЕКСТОВИЙ РЕДАКТОР</u> Документи паперові й електронні. Запуск програми Word. Редагування тексту в Word. Вкладка «Головна». Контекстне меню. Робота з фрагментами тексту (виризати, копіювати, вставити). Форматування абзацу та шрифту. Оформлення тексту картинками. Додавання малюнка.	<u>Знання складова</u> Розуміє різницю між паперовими і електронними документами. Знає етапи роботи з текстовим документом. Має уявлення про контекстне меню. Розуміє призначення кнопок на панелі форматування. Розуміє графічні можливості програми Word. Розуміє призначення кнопок панелі малювання. Називає об'єкти малювання та автофігури.

Додавання, редагування та форматування таблиць. Однорівневі списки. Сторінки документа та їх форматування. Підготовка документа до друку. Друк документа	Готує документ до друку. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює роль електронного документообігу у сучасному суспільстві. Оцінює якість форматування текстового документа.	Малювання в Word. Панель малювання. Зміна розміру малюнка. Фігури (геометричні фігури, лінії, стрілки, зірки та стрічки). Збереження документу в файлі.	Має уявлення про параметри ліній, змінює параметри та колір ліній. <u>Діяльнісна складова</u> Уміє запускати програму Word. Уміє форматовувати шрифт та абзац. Додає графічні об'єкти у текст, змінювати розмір графічних об'єктів. Виконує малювання за допомогою наведеного набору фігур та автофігур. Уміє зберегти, переглянути та надрукувати текстовий документ. <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює необхідність вміння створювати текстові документи
<u>АЛГОРИТМИ ТА ПРОГРАМИ</u> Виконавці алгоритмів та їхні системи команд. Способи опису алгоритму. Програма. Середовище опису й виконання алгоритмів. Лінійні алгоритми. Алгоритми з розгалуженнями. Алгоритми з повтореннями	<u>Знаннєва складова</u> Пояснює поняття алгоритму та програми. Наводить приклади виконавців та команд, які вони виконують. Пояснює сутність алгоритмічних структур. Діяльнісна складова Складає прості алгоритми. Розрізняє алгоритмічні структури. Використовує середовище для опису та виконання алгоритмів. Обирає алгоритмічні структури для розв'язування поставленої задачі. Якщо треба, коригує алгоритми. Виконує алгоритми, подані у формальному вигляді <u>Ціннісна складова</u> Усвідомлює значущість алгоритмів у житті. Робить висновки про відповідність результату виконання алгоритму поставленим задачам	<u>АЛГОРИТМИ</u> План дій. Поняття алгоритму. Алгоритми і виконавці. Складання алгоритмів для виконавців. Середовища програмування для дітей. Порядок виконання команд виконавцем. Пошук пропущених дій в знайомій послідовності	<u>Знаннєва складова</u> Має уявлення про алгоритми та виконавців алгоритмів. Має уявлення про запис алгоритмів у вигляді блоків. <u>Діяльнісна складова</u> (з допомогою вчителя) Виконує прості алгоритми та складає алгоритми за прикладом. Складає план дій, що приводить до заданої мети. Визначає правильний порядок подання команд виконавцю у знайомому алгоритмі. Знаходить пропущену команду в знайомій послідовності. <u>Ціннісна складова</u> Має уявлення про важливість дотримання алгоритмів у певних сферах життя

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбенко І. Індивідуальна програма розвитку – від А до Я. *Вихователь методист дошкільного закладу*. 2018 р. № 11. С. 8–15.
2. Данілавичюте Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / за ред. А.А. Колупаєвої. Київ: А.С.К., 2012. 360 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
3. ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». URL : https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832.
4. Деякі питання використання субвенції державного бюджету місцевим бюджетам та надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2019 році : постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 року № 129. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-2019-%D0%BF>.
5. Дитина з аутизмом у закладі освіти: Методичні рекомендації / Скрипник Т., Супрун Г. ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 18 с.
6. Діти з затримкою психічного розвитку : характеристика, особливості психологічного супроводу : метод. реком. [для методистів із психологічної служби, практичних психологів дошкільних навчальних закладів] / [укл. Л.О. Кондратенко]. Суми : РВВ КЗ Сумський ОППО, 2015. 56 с.
7. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання.: наук.-метод. посіб. Видання доповнене та перероблене / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. Київ: АТОПОЛ, 2011. 274 с.
8. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку / С. В. Трикоз, Г. О. Блеч. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.
9. Т. М. Костенко. Дитина з порушенням зору. Харків : Ранок, Кенгуру, 2018. 40 с. (Інклюзивне навчання).
10. Колупаєва А. А. Методологічні та стратегічні виміри освіти дітей з особливими потребами у контексті освітнього реформування. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2018. №1 (85). С. 7.
11. Колупаєва А.А., Данілавичюте Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник. Київ: А.С.К., 2012. 192 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
12. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку : навчально-методичний посібник / авт.: Чеботарьова О. В., Трикоз С. В., Блеч Г. О., Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 88 с.
13. Лист МОН України «Щодо організації інклюзивного навчання у закладах освіти: у 2019/2020 н. р. №1/9-409 від 26.06.2019 р. ; у 2020/2021 н.р. № 1/9-495 від 31.08.2020 р.
14. Методическое пособие для непрерывного обучения дидактических кадров, работающих в области инклюзивного образования детей / Галина Булат, Светлана Курилов, Николае Букун [и др.] ; коорд.: Домника Гыну ; Проект «Интеграция детей с ограниченными возможностями в общеобразовательные школы», Fondul de Investitii Sociale din Moldova, LUMOS (Protecting Children. Providing Solutions). Кишинев; 2016. Часть 2. 196 с.
15. Навчання дітей із порушеннями зору : навчально-методичний посібник / Т. М. Костенко, І. М. Гудим. Харків : Ранок, 2019. 184 с.
16. Навчання дітей з порушеннями слуху: навчально-методичний посібник / С.В.Кульбіда та ін. Харків : Ранок, 2019. 216 с.
17. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. Рівне, 2016. 141 с.

18. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
19. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Київ : Атопол, 2015. 136 с.
20. Планування спрямоване на кожного учня : посіб. з розроблення та впровадження індивідуальних навчальних планів. Київ : Паливода А.В., 2012. 86 с.
21. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : Агенство «Україна», 2019. 300 с.
22. Про затвердження примірної постанови про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>.
23. Путівник для педагогів та батьків дітей з особливими потребами. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Харків : Ранок, 2019. 112 с.
24. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві. Львів, 2008. 334 с.
25. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму : монографія. Київ : Фенікс, 2010. 320 с.
26. Софій Н. Інтегрований супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2017, № 2. С. 89–96.
27. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : метод. посіб. заг. ред. Н. Софій. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2015. 68 с.
28. Таранченко О.М. Ефективні технології викладання в інклюзивній школі. *Початкова школа*, 2017, № 5. С. 50–54.
29. Тельна О., Маланчій В., Дацьо Н., Сидорів С., Селепій О., Весніна Н., Приймак Н., Сидорів Л. Сходінки інклюзії : наук.-практ. посібник для педагогів, студентів та батьків. 2-ге вид. випр. та доп. / За ред. С.М. Сидоріва. Івано-Франківськ : Кушнір Г.М., 2019. 156 с.
30. Універсальний дизайн в освіті : посібник / під заг. ред. Софій Н.З. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2015. 76 с.

V. ДОДАТКИ

Процес творення інклюзивного освітнього середовища сповнений багатьох викликів, велика частка яких пов'язується із дефіцитом знань педагогічних працівників щодо специфічних особливостей провадження інклюзії в закладі загальної середньої освіти. Видається потрібним звернутись за допомогою до можливих ресурсів та сервісів, які є у доступі для будь-якого ЗЗСО загалом та кожного окремого вчителя зокрема.

Додаток 1

РЕСУРСИ ТА СЕРВІСИ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ

Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) здійснює комплексне психолого-педагогічне обстеження дітей з 2 до 18 років, надає консультаційну та методичну підтримку батькам дитини з особливими потребами та педагогічним працівникам. Фахівці ІРЦ можуть бути

залученими учасниками команди психолого-педагогічного супроводу дитини. Кожен заклад освіти Житомирської області знаходиться на території обслуговування одного з 29 інклюзивно-ресурсних центрів нашого регіону.

КОНТАКТНІ ДАНІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ:

1. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Любарської селищної ради знаходиться за адресою: **смт Любар**, вул. Незалежності, 38.

Директор Кучерук Неля Миколаївна

2. Комунальна установа «Третій інклюзивно-ресурсний центр» Житомирської міської ради знаходиться за адресою: **м. Житомир**, вул. Кибальчича, 7.

Директор Самолюк Катерина Василівна

3. Комунальна установа Романівської районної ради «Інклюзивно-ресурсний центр» знаходиться за адресою: **смт Романів**, вул. Медична, 2.

Директор Гнатюк Ірина Миколаївна.

4. Інклюзивно-ресурсний центр Житомирського району знаходиться за адресою: **смт. Новогуївське**, вул. Миру, 10.

Директор Нікуліна Олена Вікторівна.

5. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Черняхівської районної ради знаходиться за адресою: **смт Черняхів**, Майдан Рад, буд.2.

Т.в.о. директора Заборчук Наталія Вікторівна

6. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Бердичівської районної ради знаходиться за адресою: **с. Гардишівка**, вул. Гагаріна, 1А.

Директор Ковальчук Тетяна Юріївна

7. Комунальна установа «Другий інклюзивно-ресурсний центр» Житомирської міської ради знаходиться за адресою: **м. Житомир**, вул. Велика Бердичівська, 52.

Директор Шовтюк Алла Миколаївна

8. Комунальна установа «Смільчинський інклюзивно-ресурсний центр» Смільчинської селищної ради знаходиться за адресою: **смт Ємільчине**, вул. Військова, 9.

Директор Опря Катерина Василівна

9. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Радомишльської міської ради знаходиться за адресою: **м. Радомишль**, вул. Петрівська, 32.

Директор Кухарівська Тетяна Миколаївна

10. Комунальна установа «Малинський інклюзивно-ресурсний центр» Малинської районної ради знаходиться за адресою: **с. Малинівка**, вул. Молодіжна, 3.

Директор Якименко Світлана Анатоліївна

11. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Коростишівської міської ради знаходиться за адресою: **м. Коростишів**, вул. Шевченка, 12 б.

Директор Гребенюк Алла Аполлінаріївна

12. Комунальна установа «Овруцький інклюзивно-ресурсний центр» Овруцької районної ради знаходиться за адресою: **м. Овруч**, вул. Богдана Хмельницького, 32.

Директор Гаврильцова Марина Володимирівна

13. Комунальна установа «Брусилівський інклюзивно-ресурсний центр» Брусилівської селищної ради знаходиться за адресою: **смт Брусилів**, вул. Митрополита-Ілларіона, 16.

Директор Коршнівська Алла Іванівна

14. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Новоград-Волинської міської ради знаходиться за адресою: **м. Новоград-Волинський**, вул. Пушкіна, 44.

Директор Борис Наталія Петрівна

15. Комунальна установа «Пулинський інклюзивно-ресурсний центр» Пулинської селищної ради знаходиться за адресою: **смт Пулини**, вул. Покровська, 92.

Директор Голомах Віта Миколаївна.

16. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Олевської міської ради знаходиться за адресою: **м. Олевськ**, вул. Свято-Миколаївська, 51А.

Директор Бичинська Олена Михайлівна

17. Комунальна установа «Малинський інклюзивно-ресурсний центр» Малинської міської ради знаходиться за адресою: **м. Малин**, вул. Паркова, 4.

Директор Новицька Жанна Іванівна

18. Комунальна установа «Городницький інклюзивно-ресурсний центр» Городницької селищної ради знаходиться за адресою: **смт Городниця**, вул. Паркова, 34.

Директор Юзвінська Тетяна Григорівна

19. Комунальна установа «Бердичівський інклюзивно-ресурсний центр» Бердичівської міської ради знаходиться за адресою: **м. Бердичів**, вул. Генерала Луппова, 14.

Директор Верещак Людмила Борисівна

20. Комунальна установа «Коростенський інклюзивно-ресурсний центр» Коростенської міської ради знаходиться за адресою: **м. Коростень**, вул. Гайдамацька, 2.

Директор Василенко Тетяна Олександрівна

21. Комунальна установа «Перший інклюзивно-ресурсний центр» Житомирської міської ради знаходиться за адресою: **м. Житомир**, вул. Старий Бульвар, 21.

Директор Колос Тетяна Михайлівна

22. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Чуднівської районної ради знаходиться за адресою: **смт Чуднів**, вул. Мала Житомирська, 5.

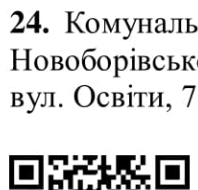

Директор Щєбликіна Олена Валеріївна

23. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Попільнянської селищної ради знаходиться за адресою: **с. Попільня**, вул. Прикордонників, 2.

Директор Демчук Наталія Павлівна

24. Комунальна установа «Новоборівський інклюзивно-ресурсний центр» Новоборівської селищної ради знаходиться за адресою: **смт Нова Борова**, вул. Освіти, 7.

Т.в.о. директора Авдійчук Аліна Леонідівна

25. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Довбиської селищної ради знаходиться за адресою: **смт Довбиш**, вул. Шкільна, 1.

Директор Федоровська Тетяна Зигмундівна

26. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Ушомирської сільської ради знаходиться за адресою: **с. Поліське**, вул. Жмаченка, 50.

Директор Гордєєва Юлія Петрівна

27. Комунальна установа «Андрушівський інклюзивно-ресурсний центр» Андрушівської районної ради знаходиться за адресою: **м. Андрушівка**, вул. Шкільна, 5.

Директор Цап Ірина Степанівна

28. Комунальна установа «Ружинський інклюзивно-ресурсний центр» Ружинської районної ради знаходиться за адресою: **сmt Ружин**, вул. Київська, 45.

Т.в.о. директора Плаксiна Тетяна Василiвна

29. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Лугинської селищної ради знаходиться за адресою: **сmt Лугини**, вул. Грушевського, 16.

Т.в.о. директора Самосей Ольга Олександрiвна

ЖИТОМИРСЬКИЙ РІДНІО

ОПЦІЇ САЙТУ РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР здійснює підвищення кваліфікації педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів, а також методичне забезпечення навчання педагогічних працівників закладів освіти щодо навчання дітей з особливими освітніми

потребами.

Сайт центру пропонує педагогічним працівникам для ознайомлення:

- перелік основних нормативно-правових документів щодо організації

інклюзивного навчання;

- методичні розробки фахівців ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти;

- матеріали першої Регіональної науково-практичної інтернет-конференції «Інклюзивний освітній простір: виклики сьогодення» ;

- перелік посилань на літературні джерела, що присвячені аналізу проблеми освіти для дітей з особливими потребами;

- матеріали з розділу «Школа «Бути батьками»;

- матеріали розділу «Відеогалерея», в якому представлено напрацювання фахівців центру, а також відеоконтент для використання у просвітницькій, консультаційній, тренінговій діяльності;

- огляд актуальних питань щодо освіти дітей з особливими потребами, на які надає роз'яснення МОН України, директорат дошкільної, позашкільної та інклюзивної освіти;

- можливість надіслати актуальний для Вас запит щодо організації інклюзивного навчання для дитини з особливими освітніми потребами.

ЗРАЗОК ВИСНОВКУ ІРЦ за результатами проведення комплексної оцінки розвитку дитини

Висновок

про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини

від 25 серпня 2020 р. № ІРЦ - 85045/2020/154271

1. Загальні дані про дитину:

прізвище, ім'я, по батькові: Петренко Олег Іванович
дата народження : 17.08.2014 р.
адреса проживання: м. Коростишів, вул. Горького, 24 А

заклад дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти (у разі здобуття повної загальної середньої освіти), в якому виховується/навчається дитина, адреса:

Заклад дошкільної освіти № 10 Коростишівської міської ради Житомирської області, вул. Семінарська 68

група/клас: старша

2. Дані про сім'ю дитини (батьків (одного з батьків) або законних представників, братів, сестер)

Мати/законний представник: Петренко Ольга Вадимівна	Батько/законний представник: Петренко Іван Миколайович
Рік народження 1987р.	Рік народження 1983р.
Освіта: неповна вища	Освіта: середня спеціальна
Місце роботи/посада: не працює	Місце роботи/посада: різноробочий, П/П Комаров

Брати, сестри (прізвище, ім'я, по батькові, вік): Петренко Марія Іванівна, 2 роки.

3. Умови виховання в сім'ї, стосунки між членами сім'ї (зі слів мами):

Дитина проживає з батьками та сестрою. Вихованням та розвитком хлопчика вдома займається мама. Ступінь вимогливості до дитини відповідно до віку.

4. Інформація про стан здоров'я дитини.

Інформація про розвиток дитини анамнез (зі слів мами): вагітність проходила без ускладнень. Пологи були передчасні. Ріс та розвивався із затримкою. Епілептичних нападів, алергічних реакцій, особливостей дієти, вимог до фізичного навантаження не має.

Медичний діагноз (за наявності), відповідно до консультативного висновка КНП «Обласний медичний центр психічного здоров'я» Житомирської обласної ради від 17.09.2020р. - легка розумова відсталість, затримка психомовленнєвого розвитку.

5. Заклади освіти, в яких навчалася/навчається дитина (заклади дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної освіти)

Період	Заклад дошкільної освіти/група, заклад загальної середньої освіти/клас, заклад професійної (професійно-технічної освіти)/ група	Форма Навчання
2019- 2020	Коростишівський ЗДО № 10, старша група	Очна

6. Напрями оцінки

Оцінка фізичного розвитку дитини

Компетенція (знання, здібності, уміння, навички)	Потреби	Рекомендації
Вага і зріст дитини відповідають віковим критеріям. Середній рівень фізичного розвитку, розвитку зорово моторної координації. Недостатня сформованість вестибулярного апарату, ослаблення м'язового тону. Рухи під час ходьби, бігу злагоджені. Дитині важко стояти на одній нозі, порушена статична координація. Має труднощі з розумінням і сприйняттям моторних завдань, рухи хаотичні, не цілеспрямовані. Порушена дрібна та загальна моторика. Долоні розкриваються не повністю, здійснює пучковий захват. Рухи пальців частково диференційовані, самостійно виділяє великий і середній пальці. Згинальні, розгинальні, кругові рухи кистей рук розвинені недостатньо; мала амплітуда рухів. Ведуча рука права. Середній рівень здатності до наслідування, рухи відповідають зразку, виникають труднощі в якості і темпі рухів. Відтворює прості ритмічні малюнки правою рукою з опорою на слуховий сигнал. Частково орієнтується в просторі. Не має поняття про здоров'я та дбайливе ставлення до нього	Формувати цілеспрямовану моторну активність, здатність концентрувати та утримувати увагу, діяти за правилами. Розвивати витривалість, рівновагу, загальну та дрібну моторику. Удосконалювати просторово – орієнтаційну координацію. Формувати навички здорового способу життя, вчити розуміти значення заняття фізкультурою для зміцнення здоров'я	Враховувати індивідуальні особливості психофізичного розвитку дитини. Удосконалювати навички володіння основними рухами. Розвивати дрібну та загальну моторику, координаційні здібності. Проводити профілактичні та корекційні вправи. Для розвитку вестибулярного апарату проводити вправи на фітболах, використовувати балануючі дошки, колоду - гойдалку, тренажер «Перекоти поле» та ін. Використовувати кінезіологічні вправи під час освітнього процесу. Надавати зразок виконання моторних завдань. Вчити свідомо дотримуватись правил під час рухливих ігор. Дотримуватися чіткого режиму дня

Оцінка мовленнєвого розвитку

Компетенція (знання, здібності, уміння, навички)	Потреби	Рекомендації
Не виявляє ініціативи, але підключається до діалогу поступово після заохочень. Мовлення малозрозуміле. Голос тихий. Логічний наголос відсутній. Складні інструкції розуміє частково. Словниковий запас знижений: неточність використання слів,	Розширити запас слів у межах вікового періоду. Правильно вимовляти всі звуки рідної мови. Розвивати	Враховуючи системний характер порушення, роботу проводити над усіма аспектами мовлення: - формуванням активного і пасивного словника, фразового мовлення,

переважання у словнику іменників та дієслів за обмеженості прикметників, прислівників, прийменників, сполучників та інших частин мови. Пасивний словник переважає активний. Порушення звуковимови шиплячих та сонорних звуків. Правильне відтворення слів різної складової структури. Фонематичний слух недостатньо сформований. Допускає помилки, пов'язані з диференціацією окремих близьких за звучанням та артикуляцією звуків. Навички звуко-буквеного аналізу і синтезу сформовані частково. Фразове мовлення представлено простим реченням. В спонтанному мовленні відмічаються поодинокі аграматизми при узгодженні прикметника та іменника в непрямих відмінках множини, іменника з числівником. Складає оповідання за сюжетними малюнками з допомогою. В переказах спостерігаються пропуски і спотворення змістових ланок, порушення послідовності подій	фонематичний слух. Навчитися володіти темпом, тембром, силою голосу, логічним наголосом. Вживати граматичні форми рідної мови (рід, число, відмінок). Навчитися звертатися із запитаннями та відповідати на них. Навчитися розпочинати та підтримувати розмову, вести діалог, складати різні розповіді, переказувати. Уміти орієнтуватися в ситуації спілкування. Розвивати мовний аналіз і синтез. Розвивати зорове сприймання, зорову пам'ять	граматичним оформленням висловлювання, розвитком зв'язного мовлення, звуковимови
---	--	---

Оцінка когнітивної сфери

Компетенція (знання, здібності, уміння, навички)	Потреби	Рекомендації
Сильними сторонами дитини є вміння сприймати і частково обробляти візуальну інформацію, виконувати дії з наочними матеріалами у певній послідовності та відповідно встановленого зразка. Переважає короткочасна зорова пам'ять. Найважчий обсяг знань невеликий за змістом. Довготривала пам'ять, слухове сприйняття і розуміння, абстрактне мислення на стадії формування. З допомогою дорослого виконує завдання на словесні міркування, оцінює та використовує минулий досвід, застосовує отриману інформацію, орієнтується у загальноприйнятих нормах поведінки та соціальних судженнях. Відчуває труднощі концентрації уваги та розподілу уваги протягом певного періоду часу, під час встановлення закономірностей, виконання завдань з числами, літерами, завдань, що вимагають вміння швидко обробляти	Розвивати: -повноту і точність сприймання, пам'ять, вміння керувати довільним запам'ятовуванням; -мисленнєві операції аналізу, синтезу, класифікації; послідовність, гнучкість,самостійність, критичність мислення. Вчитися спрямовувати увагу на певні об'єкти та тривалий час на них зосереджуватись. Переборювати відволікання, переключати увагу на нові завдання та розподіляти її. Розширити уявлення про навколишній світ.	Враховувати індивідуальну працездатність дитини відповідно до її можливостей. З метою ефективного освітнього процесу, розвитку нових навичок визначати сфери, в яких дитина є найбільш успішною. Урізноманітнювати методи і прийоми навчання. Створювати умови, які стимулюватимуть учня до навчання і запобігатимуть виникненню втоми. Здійснювати поділ складного матеріалу на частини, повторювати матеріал. Збільшувати час для усвідомлення завдання. Уповільнювати темп викладу матеріалу. Вводити мінімальну кількість нових термінів, понять на одному

інформацію, логічно мислити, візуально розпізнавати істотні деталі об'єктів. Може займатися продуктивною діяльністю до 10 хвилин. Пізнавальна активність нетривала за обсягом. Виявляє стійкий інтерес до яскравих дрібних предметів	Оволодіти новими знаннями й уміннями	уроці. Зменшувати обсяг матеріалу для виконання, спрощувати інформацію для засвоєння. Поступово формувати вміння порівнювати, використовувати план, інструкцію, схеми тощо. Формувати вміння виділяти різні аспекти предметів і явищ. Закріплювати вивчений матеріал з опорою на наочність, інтереси, емоційну пам'ять. Активізовувати раніше набуті знання з метою використання власного досвіду. Вчити порівнювати свою роботу зі зразком, міркувати вголос про способи та послідовність виконання завдань. Допомогати у перевірці правильності виконаних дій. Формувати навички самоконтролю. Спонукаати до пізнання навколишньої дійсності. Підтримувати стійкий інтерес до навчання, прагнення займатися інтелектуальною діяльністю
--	--------------------------------------	--

Оцінка емоційно-вольової сфери

Компетенція (знання, здібності, уміння, навички)	Потреби	Рекомендації
Настрій нестійкий. На спілкування іде вільно. Контакт малопродуктивний, швидке перенасичення інтелектуальною діяльністю. Емоційно-вольова сфера незріла. Прояви демонстративної поведінки, відмова від діяльності. Відчуває труднощі у спілкуванні з ровесниками, переважно грається один.	Формувати довільність поведінки, вміння доводити розпочату справу, переборювати труднощі, докладати зусилля. Сприяти формуванню адекватної самооцінки. Удосконалювати комунікативні вміння та навички взаємодії з іншими	Розвивати емоційний інтелект дитини: вміння диференціювати власні емоції та інших людей, адекватно виражати роздратування, гнів, сум, тривоги. Проводити психологічні вправи «Розсміши сумного», «Термометр емоцій», «Півники побилися – помирилися», «Камінчик у чобітку», «Дихай і думай красиво», етюд «Штанга»). Вчити технікам зняття емоційного напруження: релаксаційні вправи, аутотренінг («Сміливий хлопчик», «Кого або чого я боюсь», «Клякси», «Темрява», «Прогулянка по весняному парку під звуки «Місячної сонати» Л.Бетховена. Доцільно використовувати ігри з папером, гумову грушу, фізичні вправи, танцювальні рухи. Сприяти розвитку адекватної самооцінки та позитивного самосприйняття, підвищення комунікативних вмінь, емпатії (ігри-

Недостатній рівень саморегуляції та самоконтролю. Самооцінка занижена		промовлянки, жести вітання-прощання, арт-терапія «Мій друг», «Найкращий клас»). Підтримувати інтереси та здібності дитини: спорт, музика, творчість. Турбуватися про психічне здоров'я учня, підвищення рівня стресостійкості
---	--	---

Оцінка освітньої діяльності (відповідно до основних критеріїв формування вмінь та навичок дітей дошкільного віку; для дітей шкільного віку - сформованість знань, вмінь, навичок відповідно до навчальних програм)

Компетенція (знання, здібності, уміння, навички)	Потреби	Рекомендації
Має поверхневі уявлення про школу. Не готовий змінити свою дошкільну ігрову позицію на позицію учня – «потрібно», «важливо». Знає своє прізвище та ім'я. З помилками називає свою домашню адресу. Називає ім'я та статус найближчих родичів. Дитина ознайомлена з основними явищами дійсності, але має знання неглибокі, фрагментарні. Про свою країну, її столицю має дуже поверхові, випадкові уявлення. Пори року показує на малюнку. Їхню послідовність плутає. Дні тижня називає хаотично. Частини доби та режимні моменти, пов'язані з ними, називає після підказок. Показує на малюнку геометричні фігури без самостійного застосування їх назв. Плує назви основних кольорів. Після демонстрації зразка правильно утворює пари, але без пояснення зв'язків між їхніми складовими. Процеси узагальнення змістовного матеріалу з опорою на наочність на стадії формування. Завдання на вилучення «четвертого зайвого» виконує після зразка й сумісного виконання, але з помилками, які сам не помічає. Вправи на зіставлення і виділення істотних ознак та протиставлення виконує з помилками, без пояснення аналогій. Образні вислови розуміє частково, більшість з них пояснює конкретно. Завдання, що вимагають виділення абстрактних ознак, узагальнень, причинно-наслідкових зв'язків, установлення послідовності подій, виконує	Формування широкого, правильного уявлення про школу, про її актуальність для дитини, про можливі труднощі у здобутті знань. Розширювати кругозір дитини, збагачувати її ерудицію та чуттєвий досвід. Поповнювати знання про Україну, Київ, своє місто. Уточнювати знання про пори року й частини доби, їхню послідовність та основні ознаки. Удосконалювати рівень сформованості сенсорних еталонів. Вправлятися у виконанні завдань на узагальнення змістовного матеріалу, вилучення «четвертого зайвого». Удосконалювати навичку пояснювати аналогії під час виконання вправ на зіставлення і виділення істотних ознак та протиставлення. Формувати навичку розуміти, пояснювати та влучно застосовувати образні вислови. Формувати вміння точно виконувати завдання на виділення абстрактних ознак, узагальнень, причинно-наслідкових зв'язків, установлення послідовності подій. Навчати дитину декламувати вірші, читати й розповідати казки. Формувати вміння співвідносити число й	Працювати над виробленням вміння діяти згідно з вимогами та інструкціями. Формувати широке, правильне уявлення про школу, про непередбачувані труднощі. Під час спілкування з дитиною допомагати їй набувати знання про навколишній світ та формувати її мисленнєві навички, вчити орієнтуватися в навколишньому середовищі та критично осмислювати отриману інформацію. Вправлятися у вмінні співвідносити предмети й геометричні фігури за кольором та формою з їх розрізненням і називанням. Уточнювати знання про пори року, частини доби, їхню послідовність. Учити поєднувати пари після попереднього розгляду малюнків, називання їх. Вчити вилучати «четвертий зайвий», формувати навичку встановлення родових, функціональних ознак шляхом постановки запитань уточнювального характеру. Надавати зразок виконання завдання. Вчити пояснювати вчинки персонажів, оцінювати їх, в тому числі через надання розгорнутого зразка міркування. Вчити

неточно. Знає деякі букви, склади не зливає. Вірші й казки розповідати відмовляється. Лічба пряма, в межах 10, з помилками, без співвідношення числа й кількості. Не виявляє наполегливості у роботі, легко покидає незакінчену роботу, не турбується про її якісне виконання. Темп роботи нерівномірний. Виявляє пасивність, не вміє запитувати, звертатись по допомогу	кількість, застосовувати отриманні арифметичні знання, уміння й навички на практиці. Формувати прагнення працювати наполегливо, якісно, досягати поставленої мети. Спонукає до спілкування з метою отримання відповідей на власні запитання та допомоги від дорослих і однолітків. Формувати навички самообслуговування	дотримуватись правил життєдіяльності. Формувати наполегливість, старанність, усвідомленість своєї діяльності. Розвивати навичку активного спілкування, формувати прагнення звертатись по допомогу до дорослих та однолітків. Виробляти навички самообслуговування, в тому числі шляхом залучення до виконання посильних побутових доручень вдома
---	---	---

7. Загальні висновки

Особливі освітні потреби (наявність):

так ☐

особа з порушенням інтелектуального розвитку

ні ☐

Рекомендована освітня програма закладу загальної середньої освіти з модифікацією відповідно до потенційних можливостей дитини

Кількість корекційно-розвиткових занять – 4 години.

Індивідуальний навчальний план:

так ☐ **ні** ☐

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги:

Види послуг	Напрямок	Період/обсяг	Спеціаліст
Заняття з практичним Психологом	-	-	-
Заняття з вчителем-Логопедом	Розвиток мовлення	Навчальний рік/ 2 год.	Учитель-Логопед
Заняття з вчителем-Дефектологом	Соціально-побутове орнтування	Навчальний рік/ 1 год.	Учитель-дефектолог
Заняття з вчителем-Реабілітологом	ЛФК	Навчальний рік/ 1 год.	Учитель-реабілітолог
Додаткові заняття	-	-	-
Інше (наявність асистента вчителя/вихователя, спеціальних підручників, корекційного обладнання тощо)	Асистент вчителя Корекційне обладнання відповідно до наказу № 414 про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми проблемами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти	-	-
Повторна психолого-педагогічна оцінка запланована (період, дата):		Мета повторної оцінки:	Напрями повторної оцінки

за бажанням	моніторинг динаміки розвитку дитини	
		оцінка мовленнєвого розвитку, освітньої діяльності, когнітивної та емоційно-вольової сфери дитини

8. Рекомендації

Рекомендації	Заходи	Період проведення	Відповідальний за проведення
Рекомендації для асистента вчителя (вихователя)	Забезпечення соціально-педагогічного супроводу дитини: спільне з учителем класу виконання навчальних, виховних, соціально-адаптаційних заходів шляхом запровадження ефективних форм їх проведення, допомога дитині у виконанні навчальних завдань; залучення дитини до різних видів навчальної діяльності, контроль розуміння дитиною завдань, інструкцій, питань учителя та її відповідей; поступове підвищення обсягу та складності завдань для самостійного виконання дитиною; мотивація дитини шляхом створення позитивної атмосфери з опорою на її досвід та інтереси; участь у складі команди фахівців у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; спостереження за дитиною, підготовка інформації за його результатами, інформування батьків, учителів щодо особливостей розвитку дитини	Навчальний рік	Асистент учителя
Рекомендації для вчителів (вихователів/викладачів)	Адаптація навчальних планів, методик, матеріалів та середовища до потреб дитини; врахування стану уваги, стомлюваності, темпу роботи, особливостей моторики та загального фізичного розвитку учня; прогнозування шляхів подальшого розвитку дитини з урахуванням наявного дефекту; робота в тісному контакті з фахівцями: дефектологом, психологом, логопедом, медичними працівниками. Подача навчального матеріалу невеликими частинами, багаторазове повторення вивченого; урізноманітнення прийомів і видів робіт на закріплення вивченого матеріалу; чергування складних завдань з легкими. Опора на конкретно-наочне мислення: застосування зрозумілої яскравої наочності. Постійний контроль виконання завдань через недостатньо сформовані навички самостійної роботи.	Навчальний рік	Учителі

	Обмеження рівня шуму та візуальної стимуляції; навчання дитини контролювати свої дії. Формування позитивної мотивації до навчання, виховання оптимізму. Створення належного мікроклімату в колективі, сприяння накопиченню в дитини досвіду стосунків у соціумі. Залучення до співпраці членів родини, ознайомлення їх з інформацією про стан засвоєння навчальних програм. Підтримання в дитини впевненості в своїх силах, інтересу до пізнавальної діяльності; врахування властивостей темпераменту та чутливості нервової системи. Використання позитивних підкріплень, відмічання зусиль, а не результатів		
Рекомендації для практичного психолога	Проводити: - роботу з розвитку пам'яті, уваги, сприймання, мислення, творчих здібностей; - психогімнастичні ігри та вправи, арт-терапевтичні техніки	Навчальний рік	Практичний психолог
Рекомендації для вчителя-логопеда	Проводити корекційну роботу над формуванням: - звукової і смислової сторін мовлення (звуковимова, лексика, граматична будова, зв'язне мовлення); - зорового аналізу й синтезу; - просторових уявлень; - диференціацією звуків мовлення за їх фізичними, акустичними ознаками	Навчальний рік	Учитель-логопед-
Рекомендації для батьків або законних представників (потреба в асистенті дитини, консультація лікаря, соціального працівника тощо)	Безумовно приймати дитину, підтримувати в ній позитивне ставлення до себе. Співпрацювати з педагогами, дотримуватись єдності вимог до дитини з боку педагогів та всіх членів сім'ї. Допомогати дитині, якщо їй важко і вона готова прийняти допомогу дорослого. Постійно стимулювати інтерес дитини до зовнішнього світу. Заохочувати її самостійність, розвивати мислення, спостережливість, увагу, моторику, навички самообслуговування. Допомогати вводити у побутове мовлення поставлені і закріплені логопедом звуки, нові слова, граматичні форми, поступово ускладнюючи вимоги до мовлення дитини. Створювати умови для розвитку творчих здібностей дитини. Співвідносити свої очікування з можливостями дитини. Дотримуватись чіткого режиму дня, особливо режиму сну та відпочинку. Організовувати робоче місце з мінімізацією подразників. Любити свою дитину та гратись з нею, подорожувати, читати разом, веселитись і радіти. Вчити розуміти свої емоції та відчуття, проговорювати їх. Підкреслювати найменші досягнення, заохочувати зусилля, виявлені дитиною, позитивну поведінку, не концентрувати увагу на невдачах і помилках. Допомогати в подоланні емоційної та фізичної напруги з допомогою релаксаційних вправ. Спілкуватися з батьками інших дітей з	Постійно	Батьки дитини

	особливими освітніми потребами. Звернутися за консультацією до лікаря- невролога		
Рекомендації щодо створення безбар'єрного середовища у навчальному закладі	-	-	-
Рекомендації для вчителя- реабілітолога	Працювати над досягненням компактності, динамічності, емоційності занять, стимулювати активність, формувати інтерес до занять фізичними вправами, сприяти покращенню здоров'я. Проводити роботу з корекції та розвитку рухових порушень та недоліків фізичного розвитку, формування вмінь диференціювати рухи відповідно до ступеня мускульних навантажень, темпу рухів, підпорядкування рухів музиці. Застосовувати різноманітні оздоровчі технології. Для розвитку дрібної моторики проводити вправи пальчикової гімнастики, роботу з солоним тістом, пластиліном, ігри – шнурівки, мудри	Навчальний рік	
Рекомендації для вчителя- дефектолога	Практична підготовка до самостійного життя. Формування знань та вмінь, пов'язаних з власною поведінкою у різних життєвих ситуаціях. Формування навичок правильного поводження (у школі, родині, у громадських місцях й ін.). Вироблення навичок спілкування з оточуючими людьми, оволодіння життєво важливими побутовими вміннями і навичками. Робота над накопиченням і систематизацією правильних уявлень учня про предмети і явища, що знадобляться йому в самостійному житті. Формування знань, умінь і навичок особистої гігієни й здорового способу життя	-	-

9. Фахівці інклюзивно-ресурсного центру, які провели оцінку:

Директор інклюзивно-ресурсного центру _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Особа відповідальна за оформлення висновку _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Практичний психолог _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Учитель-дефектолог _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Учитель-логопед _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Учитель - реабілітолог _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

Результати голосування:

за - 4 _____

проти - 0 _____

утрималося - 0 _____

Дата підписання висновку

2020 р.

МП

З висновком ознайомлений/ознайомлена:

(прізвище, ім'я, по батькові матері або законного представника дитини)

20__ р.

(підпис)

Примітки:

1. Для оформлення висновку директором інклюзивно-ресурсного центру призначається відповідальна особа.

2. Підготовка висновку здійснюється у такому порядку:

1) розділи 1–5 заповнюються відповідальною особою на підставі поданих батьками (одним з батьків) або законними представниками дитини документів, вивчення її особової справи, медичних документів, інформації, зібраної під час спілкування з батьками (одним з батьків) або законними представниками, педагогічними працівниками закладів освіти, з інших джерел;

2) розділи 6–8 заповнюються фахівцями інклюзивно-ресурсного центру за результатами проведення комплексної оцінки.

(Додаток 5 із змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 617 від 22.08.2018)

**ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТАЦІЇ
щодо організації інклюзивної форми навчання в ЗЗСО**

1. Заява батьків або законних представників дитини.
2. Свідоцтво про народження дитини.
3. Висновок інклюзивно-ресурсного центру.
4. Копія медичного висновку про інвалідність (виданого лікарсько-консультативною комісією дитині віком до 18 років) або копія посвідчення особи, яка отримує державну соціальну допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам».
5. Копія індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю.
6. Наказ ЗЗСО щодо створення класу з інклюзивною формою навчання.
7. Наказ щодо введення штатної одиниці асистента вчителя ЗЗСО в інклюзивному класі.
8. Наказ про затвердження положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами з ЗЗСО.
9. Наказ про склад команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами з ЗЗСО.
10. Протоколи засідань команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами з ЗЗСО.
11. Індивідуальна програма розвитку (Постанова КМУ від 09.08.2017 р. № 588 «Зміни, що вносяться до Порядку організації інклюзивного навчання у ЗНЗ»).
12. Цивільно-правові угоди про співпрацю з фахівцями ІРЦ чи іншими педагогічними працівниками щодо проведення корекційно-розвиткових занять.
13. Індивідуальний навчальний план, розроблений на основі Типового навчального плану ЗЗСО та Типового навчального плану спеціальний ЗЗСО (як орієнтиру, за потреби).
14. Розклад уроків інклюзивної форми навчання.
15. Розклад корекційно-розвиткових занять.
16. Графік роботи асистента вчителя ЗЗСО в інклюзивному класі.
17. Журнал обліку роботи асистента вчителя (та/або щоденник спостереження).
18. Посадова інструкція асистента вчителя.
19. План заходів, спрямованих на організацію інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами з ЗЗСО.
20. Портфоліо дитини.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

I. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВЧИТЕЛЮ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

- порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату, синдром Дауна; ресурси та допомога, що буде у нагоді вчителю

Голентовська Ольга Святославівна, кандидат психологічних наук, завідувачка ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР.

- порушення мовлення, порушення інтелекту, розлади аутистичного спектру, затримка психічного розвитку

Гуменюк Антоніна Валеріївна, методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР.

II. КОМАНДА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ:

- основні орієнтири функціонування команди психолого-педагогічного супроводу в ЗЗСО

Голентовська Ольга Святославівна, кандидат психологічних наук, завідувачка ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР.

- зразок оформлення протоколу засідання команди психолого-педагогічного супроводу ЗЗСО

Гребенюк Алла Аполлінаріївна, директор КУ «Інклюзивно-ресурсний центр» Коростишівської міської ради.

III. ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ ДОПОМОГИ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Гуменюк Антоніна Валеріївна, методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР.

IV. ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО МАРШРУТУ: МОДИФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

- вступ до розділу, зразок модифікованої навчальної програми з математики, природознавства

Жабіцька Олена Миколаївна, методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, вчитель Житомирської спеціальної школи Житомирської обласної ради.

- зразок модифікованої навчальної програми з української мови, української літератури

Козир Вікторія Вікторівна, методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР, вчитель Житомирської спеціальної школи Житомирської обласної ради.

- зразок модифікованої навчальної програми з інформатики, історії

Градівська Віта Михайлівна, методист лабораторії методичного забезпечення КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР, вчитель Житомирської спеціальної школи №1 Житомирської обласної ради.

V. ДОДАТКИ

- сервіси для використання
Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР
- зразок висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну оцінку розвитку дитини
Колектив КУ «Інклюзивно-ресурсний центр» Коростишівської міської ради.